

JAUME I

Material didàctic

Educació Secundària Obligatòria
Batxillerat

5

Col·lecció Didàctica

JAUME I

VÍCTOR LABRADO

Material didàctic

Educació Secundària Obligatòria

Batxillerat

5

Col·lecció Didàctica

COL·LECCIÓ DIDÀCTICA, 5

© L'autor
© Acadèmia Valenciana de la Llengua

Edita: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Avinguda de la Constitució, 284. 46019 - València
avl@gva.es - www.avl.gva.es

ISBN: 978-84-482-5059-1
Depòsit Legal: V-4513-2008

Disseny i maquetació: Espirelius
Il·lustracions: Enric Banyuls
Fotografies: Francesc Vera
Impressió: Gràfiques Vimar, SL

PRESENTACIÓ. Jaume I, l'escriptor de l'any 2008	5
ORIENTACIONS AL PROFESSORAT	6
MATERIAL DIDÀCTIC PER AL PROFESSORAT	8
CORRESPONDÈNCIA CURRICULAR	
PROGRAMACIÓ DE LES UNITATS	
Objectius, continguts i criteris d'avaluació de 1r cicle d'ESO	9
Solucionari.....	11
Objectius, continguts i criteris d'avaluació de 2n cicle d'ESO	15
Solucionari.....	17
Objectius, continguts i criteris d'avaluació de Batxillerat	27
Solucionari.....	29
BIOGRAFIA DE JAUME I	39
Occitània i el catarisme	
Simó de Montfort i Pere I d'Aragó i Catalunya	40
El rei Pere i la reina Maria davant el papa	
Al castell de Montsó	
Un rei feble en poder dels seus barons	41
Primeres incursions cap a València	
L'enfrontament amb Pero Ahonés	
La guerra	42
Mallorca	
Menorca	
Morella, Ares, Borriana	43
Eivissa	
València	
Bairén, Xàtiva, Biar	44
La guerra contra al-Azraq	
El Repartiment	45
El Tractat de Corbeil	
Els Furs	
Múrcia	46
Els últims anys del rei	47
CRONOLOGIA	48

MATERIAL DIDÀCTIC PER A L'ALUMNAT

MATERIAL DIDÀCTIC 1r CICLE ESO	53
El rei Jaume en la nostra memòria	
El rei Jaume en la llegenda	
Morella	
Borriana	
València	
MATERIAL DIDÀCTIC 2n CICLE ESO	73
El <i>Llibre dels fets</i> del rei Jaume	
Morella	
Borriana	
València	
Xàtiva	
D'Aitana al Benicadell	
Davant les muralles de València	
MATERIAL DIDÀCTIC DE BATXILLERAT	95
Els coneixements previs	
Els dominis del rei Jaume	
La infantesa del rei Jaume i el context internacional	
El <i>Llibre dels fets</i>	
Els rics hòmens contra el rei	
L'armament	
El rei conqueridor	
BIBLIOGRAFIA	119

JAUME I, l'escriptor de l'any 2008

Enguany celebrem el naixement del rei Jaume I. Als 800 anys d'este fet diverses institucions han declarat el 2008 com l'Any Jaume I. L'Acadèmia Valenciana de la Llengua ha volgut sumar-se a l'efemèride i ha programat la publicació d'alguns treballs relacionats amb la vida i l'obra del monarca, que a partir del mes de novembre començaran a veure la llum. A més, i a la vista del bon resultat de les conferències sobre «Els escriptors castellanencs del primer terç del segle XX», se'n programaran unes altres, en este cas, centrades en la figura del rei Jaume I, que tindran com a principals destinataris els instituts de la Comunitat Valenciana.

La present unitat didàctica és el suport escrit per al tractament monogràfic a què ens referim. Va dirigida a professors i alumnes d'Educació Secundària, i conté propostes per als dos cicles de l'ESO i per al Batxillerat. És una aportació externa que es posa a l'abast dels centres educatius. El professor és l'encarregat de seleccionar aquelles activitats que considere oportunes per a la seua realitat educativa, i pot aprofitar-les totes o només aquelles que trobe adients.

El material didàctic que oferim s'ha fet pensant en l'àrea de Valencià: Llengua i Literatura, si bé també pot ser utilitzat des dels plantejaments curriculars d'altres matèries com la Geografia i la Història. Inclou aspectes lingüístics, literaris, geogràfics i històrics de primer orde, per això considerem que pot resultar un bon recurs en l'estudi dels nostres orígens. La unitat didàctica conté una primera part per a ús del docent i una altra part d'activitats pràctiques per a l'alumne. S'ha elaborat amb el propòsit d'ajudar en l'acció educativa i té un caràcter intemporal, ja que el contingut pedagògic del treball resulta útil no sols durant el curs escolar 2008-2009, sinó també en el futur, perquè, en definitiva, la vida i l'obra de Jaume I forma part de la història dels valencians i sempre serà estudiada.

La *Crònica de Jaume I o Llibre dels fets* narra, de manera autobiogràfica i amb intenció pedagògica, la vida i les gestes més importants del rei des del seu engendrament fins a la seua mort. Gràcies a esta obra coneixem, sobretot, les seues conquestes i gran part dels esdeveniments importants ocorreguts en terres valencianes durant el segle XIII, però també aspectes íntims de la seua personalitat.

Conscient de la seua importància històrica, el rei Jaume I ens va deixar l'obra de la seua vida perquè el recordàrem, i hui nosaltres aprofitem el 800 aniversari del seu naixement per a homenatjar-lo. Estes paraules en són la mostra:

E per tal que los hòmens coneguessen, quan hauríem passada aquesta vida mortal, ço que nós hauríem fet [...] e per dar eximpli a tots los altres hòmens del món...

ASCENSIÓ FIGUERES GÓRRIZ

PRESIDENTA DE L'ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA

Orientacions al professorat

Per als valencians, Jaume I és un personatge de proporcions mítiques, un dels que més ha influït sobre la nostra història, un dels pocs que ha merescut perdurar en la memòria col·lectiva, popular, del nostre poble. Partirem, doncs, de la vigència actual del seu record i, enguany, que fa 800 anys del seu naixement, des de l'escola aprofitarem l'ocasió per a acostar-nos a l'obra, a la biografia i a l'època d'aquell personatge excepcional. Ho farem, sobretot, per a ensenyar història, geografia, llengua i literatura (història de la llengua i de la literatura) nostres: en aquells aspectes directament relacionats amb el rei conqueridor.

Aplicarem un mètode participatiu, actiu, que promoga el treball en equip: més enllà de l'adquisició de coneixement, d'habituar els alumnes a la col·laboració entre companys; insistirem en els valors cívics i de convivència, perquè la part de la nostra història que tractarem podria proporcionar referents a compartir entre tots els ciutadans i ciutadanes valencians.

També aplicarem mètodes de treball que esmolen el sentit crític dels alumnes. Disposaran d'un seguit de textos molt diversos: poètics, llegendaris, novel·lítics, historiogràfics, memorialístics (deguts al mateix Jaume I) i, a partir de les informacions i opinions que hi trobaran, es podran formar les pròpies idees i arribar de forma autònoma a les conclusions més o menys pertinents.

Amb tals premisses, pel cantó educatiu, de la transversalitat, se'ns presentarà una dificultat important perquè, certament, ni l'època històrica en general ni les gestes en particular del rei Jaume I són compatibles amb l'educació per a la pau ni amb tot un seguit de valors que s'hi relacionen, valors que hauríem de transmetre als nostres alumnes i que no podem mai contradir. No podem escamotejar el caràcter absolutament tràgic que, per als vençuts, va tindre la gesta del rei Jaume.

Per tant, es pot presentar el rei Jaume com un «personatge excepcional», com déiem adés, i fins i tot admirable, però no com un personatge exemplar. Ni ell ni la seua època. De fet, la història no s'estudia perquè siga exemplar, que massa sovint no ho és gens, sinó perquè ens explica: ens fa conèixer la nostra realitat i conèixer-nos a nosaltres mateixos. Sense la peripècia èpica del rei Jaume, els valencians seríem una altra cosa. La població que habitaria este territori podria no sols ser ben diferent de l'actual, fins i tot podria no dir-se valenciana, ni formar un mateix poble amb els límits geogràfics actuals. Per això ens interessa el rei Jaume i l'estudiem.

Què podem dir per a justificar, per a fer entendre als nostres alumnes qui va ser i què va fer?

Quan parlem de qualsevol fet històric, hauríem d'evitar les simplificacions, el maniqueisme. Com ara que la democràcia

és una conseqüència directa de la Revolució Francesa i de tot un seguit de convulsions en què les baionetes i la guillotina van tindre més protagonisme que no les urnes. Per no parlar de l'origen i expansió de les principals religions del món. El món ha anat com ha anat. Cal entendre, doncs, que els hòmens i les dones són producte del seu temps, que els valors i les normes que tendim a considerar com a intemporals i absoluts són resultat d'una evolució històrica.

El rei Jaume I i els seus contemporanis van nàixer i van viure en una societat guerrera. La seua mentalitat en va ser un producte: per a ells la guerra i el saqueig, el botí en terres o presoners, dels quals es podia obtindre un rescat o un preu com a esclaus, o la imposició d'un tribut sobre un rei més feble si es volia estalviar una agressió del més fort, tot això era perfectament lícit en determinades circumstàncies.

El rei Jaume, en este aspecte, no va ser pitjor ni millor que els altres prínceps del seu temps: tan bel·licosos com ell, el van admirar i envejar pels seus èxits; els seus enemics, si hagueren pogut véncer-lo, no s'haurien comportat de forma massa diferent amb ell i amb els seus súbdits.

La bona notícia és que la humanitat, venint d'on venim, va millorant. El rebuig a la guerra s'imposa en el món. A poc a poc, anem deixant arrere la bàrbarie i ingressant en la civilització.

O això sembla.

MATERIAL DIDÀCTIC PER AL PROFESSORAT

CORRESPONDÈNCIA CURRICULAR

El treball que ací proposem sobre el rei Jaume, la seua obra i el seu temps, consta de dos parts: la primera s'adreça als professors, i la segona, als alumnes. Els apartats adreçats als alumnes s'acorden amb el desenvolupament del currículum establert per la Generalitat Valenciana, segons el Decret 39/02, del 5 de març (*DOGV* núm. 4.206, del 8 de març del 2002), per a l'Educació Secundària Obligatòria, i el Decret 50/02, del 26 de març (*DOGV* núm. 4.222, del 5 d'abril del 2002), per al Batxillerat.

1r cicle d'ESO

PROGRAMACIÓ DE LES UNITATS

Objectius, continguts i criteris d'avaluació

OBJECTIUS

- Conèixer i valorar l'obra del rei Jaume, des del punt de vista històric, com a conqueridor i fundador del Regne de València i, des del punt de vista literari, com a autor del *Llibre dels fets*.
- Reconèixer alguns trets de gèneres literaris vinculats a la memòria històrica: llegenda, poesia, crònica.
- Reconèixer i utilitzar tècniques dels textos narratiu i expositiu.

CONTINGUTS

I. HISTÒRIA

Vida i obra del rei Jaume I: conquesta i repoblació del Regne de València

L'època del rei Jaume I: el romànic i el gòtic, la cavalleria medieval

II. LITERATURA

La llegenda, la poesia, la crònica

III. TÈCNiques DE TREBALL

Lectura comprensiva

Consulta de diccionaris i atlas

Anàlisi i resums de textos

IV. LA LLENGUA

El text narratiu

El text expositiu

El text descriptiu

La precisió lèxica

CRITERIS D'AVUACIÓ

- Conèixer les principals dades de l'actuació del rei Jaume I en la conquesta i repoblació de València.
- Entendre les idees essencials, les intencions i conseqüències dels textos llegits, diferenciant el que és principal d'allò que és secundari.
- Llegir en veu alta de textos amb entonació i pronúncia correcta.
- Analitzar els textos llegits i fer-ne resums i exposicions orals i escrits.
- Consultar diccionaris i atles.
- Localitzar en el mapa els topònims que apareixen en els textos.
- Establir relacions de significat entre elements lèxics.
- Relacionar informacions de diversa procedència i extraure'n conseqüències.
- Participar oralment en l'anàlisi col·lectiva dels textos.
- Fer exposicions i descripcions orals i escrites prenent com a suport il·lustracions.
- Fer lectures i consultes relacionades amb la temàtica tractada.
- Memoritzar i recitar textos poètics.

1r cicle d'ESO

SOLUCIONARI

Textos 1 i 2

1. Quin és el fons real d'esta llegenda? Analitzem-la (assenyalant cada frase com a verdadera o falsa):

El rei Jaume va conquerir València i el seu regne. **V**

No el va conquerir, perquè ja ho havia fet algú abans que ell. **F**

Amb Jaume I no van vindre noves gents a repoblar la terra conquerida. **F**

Sí que en van vindre: el rei els donava terres i cases on viurien ells i, després, els seus fills. **V**

La seu de València i la porta del Palau no tenen cap relació amb el rei Jaume I. **F**

Sí que en tenen: es van començar a construir en temps del rei Jaume. **V**

2. Compara les maquetes i assenjala les principals diferències. Hi trobes a faltar algun element actualment visible?

Els principals serien la porta dels Ferros (segle XVIII) i el Miquelet (començat en el segle XIV i acabat en el XV).

3. Associa cadascuna de les tres portes de la seu a l'estil i a l'època que li corresponen:

Porta dels Apòstols / Segle XIV / Gòtic

Porta dels Ferros / Segle XVIII / Barroc

Porta del Palau o de l'Almoina / Segle XIII / Romànic

Text 3

1. A quina imatge associa Josep Carner el rei Jaume?

A la ginesta.

2. Què simbolitza?

La joventut («or de joventut»), la primavera («les gines-tes de juny»).

3. Quina característica de la planta justifica el significat que li atorga el poeta?

El color de les seues flors.

Text 4

1. Troba un sinònim a:

cobla: estrofa, cançó popular.

joíós: alegre.

gentil: elegant, cortés.

falaguer: amable, cortés.

2. A quina imatge associa Teodor Llorente el rei Jaume?

Al ratpenat.

3. Què simbolitza?

Vigilància i saviesa.

4. Com justificaries el significat atribuït a l'animal?

Pels costums nocturns del ratpenat, que vetla quan la resta d'animals dormen («mai los ulls matiners tanca»).

RECAPITULEM

El rei Jaume ha perdurat: el seu record, la seua obra, que arriben fins als nostres dies, ben vius encara. Quins són els elements, tant en la llegenda com en les poesies que hem vist, que remarquen l'aspecte de la pervivència, de la perdurabilitat al llarg del temps?

Al text 1:

«I aquelles i aquells van tenir fills i filles, els quals es van casar i van tornar a fer més fills i més filles, que tampoc no van parar de fer-ne, de fills i filles, i així, seguint la mateixa norma, fins avui que quasi no cabem, de tants com som, els valencians»: l'obra del rei Jaume perdura encara hui en l'existència del poble valencià actual.

Al text 3:

«El rei Jaume brilla encara / d'aquell or de joventut»: perdura en els nostres dies, sense envellir.

Cada primavera «el mes de juny» ens du («aboca») «un record del rei en Jaume», que és la ginesta de flors daurades.

Al text 4:

«Tal admiració dels pobles / veig en llegendes i cobles / a Jaume el Conqueridor»: l'admiració per aquell antic rei perdura en la llegenda i en la cançó popular fins al moment en què Llorente escriu.

El ratpenat és «senyal i figura / del combat penós i etern...», és a dir: aquella virtut («vigilant saviesa») del rei i el seu símbol (el ratpenat) tenen vigència, no sols en el present, sinó en el futur: no s'acaba mai, és etern.

Text 5

1. Per Morella va començar la conquesta valenciana. De qui va ser la iniciativa?

De don Balasc d'Alagó.

2. Com va reaccionar el rei?

Es va almar. Don Balasc podia formar al voltant d'una fortalesa com Morella un estat desvinculat de la corona, com don Pero Ferràndec, que era pràcticament senyor absolut i independent a Albarrasí.

3. De tots els vassalls i, per tant, consellers que l'acompanyaven cap a Ares quan va rebre la notícia de la conquesta de Morella, qui creus que li era més fidel i volia defensar millor els seus interessos? Per què?

Ferrando Díeç, perquè li aconsella que s'afanye i no done temps a don Balasc de consolidar la seua posició a Morella. D'altra banda, don Atorella i don Pero Ferràndec fan el contrari: diferir l'actuació del rei i donar temps a don Balasc.

4. Si don Balasc haguera entrat dins el castell, creus que el rei hauria pogut obligar-lo a jurar-li vassallatge per Morella?

Potser no. Dins Morella s'hauria pogut sentir prou fort per a rebel·lar-se contra el rei. I no li haurien faltat, entre els rics hòmens, aliats que li feren costat contra el rei Jaume. L'alta noblesa d'Aragó i Catalunya intentava impedir el creixement de l'autoritat reial.

5. Morella era un castell inexpugnable. La sorpresa del rei està justificada perquè don Balasc no havia pogut conquerir-la per la força d'armes. De fet, no sabem com s'ho va fer per a apoderar-se'n. Només podem imaginar-ho. Inventa't una teoria que explique com podria haver-ho fet.

Resposta oberta.

Diverses hipòtesis a desenvolupar: la traïció d'algun element de la guarnició, l'engany (don Pero hauria pogut fer presoner el governador del castell posant-li un parany), el pacte (don Balasc hauria pogut subornar el governador), etc.

Text 6

1. Qui comanda les operacions? Comparant-ho amb el text 5: de qui és ara la iniciativa?

El rei Jaume ha pres la iniciativa i comanda les operacions. Si no ho feia ell, els nobles aragonesos, com ja havia fet don Balasc d'Alagó a Morella, haurien pogut guanyar poder en detriment de l'autoritat reial.

2. Descriu com feien avançar el castell de fusta.

L'exercici es pot desenvolupar en dos fases: primerament, en forma oral i, després, en forma escrita.

Treballarem la precisió i la propietat en el llenguatge. Farem servir termes de mecànica elemental, sovint castellanitzats en els registres col·loquials:

corriola (sinònim: *politja*): disc de gruix acanalat per on passa una corda que el fa rodar i, així, moure un pes. El disc té un eix al voltant del qual gira i se subjecta a un suport anomenat *talla*.

corró (sinònims: *parat* —corró per a fer lliscar una barca en la platja—, *rutló*): cilindre que, posat sota una cosa de molt de pes, servix per a arrossegar-la amb més facilitat.

lliscar (sinònim: *patinar*): moure's fent fricció, progressant per damunt d'una superfície, amb suavitat.

3. On el volien fer arribar? Per a què?

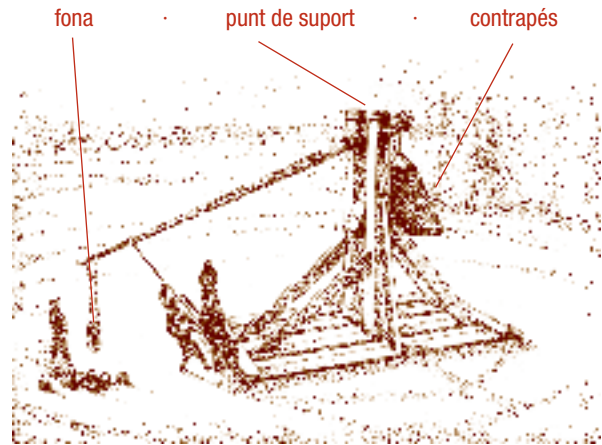
Tan prop com fóra possible de la muralla de Borriana: des de dalt del castell de fusta, més alt que no el mur i les torres, amb ballestes i armes llançívols haurien eliminat els defensors de la muralla i, des de terra, els atacants haurien pogut escalar-la.

Normalment el castell de fusta no podia arribar tan prop de la muralla que es poguera saltar, des de dalt del castell, a la muralla, amb l'ajuda de plataformes llevadisses.

4. Per què fracassen en l'intent?

Els escudats no podien protegir prou bé els hòmens que tiraven de les cordes i els ballesters que defensaven la muralla els delmaven.

5. Assenyala amb fletxes el punt de suport de la palanca, el contrapés i la fona.

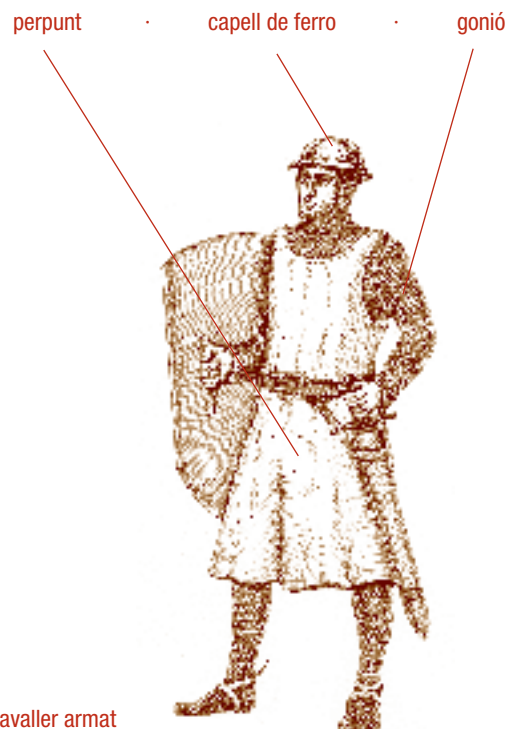

Fonèvol

6. En temps del rei Jaume, l'artilleria era exclusivament mecànica. Quin invent desconeixien encara?

La pólvora i els explosius en general.

7. Basant-te en les respectives definicions: assenyala amb fletxes el capell de ferro, el gonió i el perpunt en el cavaller armat.

Cavaller armat

Text 7

1. Després de la reforma del rei Jaume, quant de temps haurien necessitat un parell de bous per a llaurar la nova jovada de terra?

Mig dia, perquè va reduir la jovada a la mitat de superfície: 36 fanecades o 3 hectàrees (abans n'eren 72 i 6, respectivament).

2. Quins dos obstacles o problemes es va trobar el rei Jaume a l'hora de fer el repartiment de València?

D'una banda, havia atorgat massa terres als seus hòmens, més de les que havia conquerit. De l'altra, els rics hòmens exigien més protagonisme del que ell volia concedir-los: repartir ells les terres.

3. Com va aconseguir, amb un problema, resoldre l'altre?

L'excés de donacions de terres feia impossible un repartiment satisfactori; accedint a les pretensions dels rics hòmens, els condemnava al fracàs i al descrèdit.

4. I després, com ho va fer per a solucionar el problema encara no resolt?

Va reduir la mesura de terra (la jovada) a la mitat: si no donava a cadascú la superfície promesa, almenys es respectaven les proporcions entre les parts, sense beneficiar ni perjudicar ningú en particular. També va reduir alguns lots de terra a persones a qui considerava que n'havia donat massa.

5. Va recórrer a la força? Quin nom creus que mereix l'habilitat demostrada pel rei?

No va recórrer a la força, va resoldre el problema amb astúcia.

6. Quina relació tenia el rei Jaume amb els seus rics hòmens o nobles? Entre els textos que has vist, n'hi ha algun altre en què es veja este mateix conflicte?

Entre el rei i els nobles hi havia una lluita pel poder: els nobles s'esforçaven a defugir o fer minvar l'autoritat reial, i el rei a imposar-la. Això és bastant

evident en el text 2, en l'enfrontament entre el rei Jaume i don Balasc d'Alagó per Morella.

7. A banda de superar dos obstacles greus, què va guanyar el rei Jaume ridiculitzant els seus rics hòmens?

Certament, el rei va guanyar autoritat, respecte davant dels seus súbdits.

8. De quina paraula deriva *jovada*?

De *jou*.

9. Com definiries la paraula *jover*?

Llaurador que treballa amb un parell de bous.

CÒMIC

1. Els textos 5-7 apareixen per orde cronològic. L'acció narrada al còmic, on creus que caldria situar-la dins la sèrie de textos 5-7?

Entre el 6 i el 7.

2. Després de rellegir el còmic, escriu una narració relatant el mateix fet. Adopta el punt de vista del rei quan dictava el *Llibre dels fets*.

Resposta oberta.

RECAPITULEM

Ara coneixem molt millor la figura del rei Jaume I, en tenim una idea més clara, i si algú ens preguntara qui va ser i per què el recordem, estariem en millors condicions per a respondre. Prova de fer-ho: per què els valencians recordem el rei Jaume?

Resposta oberta, que hauria d'incloure els següents vessants:

Històric: fundador del poble valencià: conquesta i repoblació (repartiment).

Lingüístic: la llengua dels valencians actuals com a conseqüència del procés de repoblació.

Literari: autor del *Llibre dels fets* (un dels textos literaris més antics en la nostra llengua).

2n cicle d'ESO

PROGRAMACIÓ DE LES UNITATS

Objectius, continguts i criteris d'avaluació

OBJECTIUS

- Conèixer i valorar l'obra del rei Jaume I des del punt de vista històric, com a conqueridor i fundador del Regne de València i, des del punt de vista literari, com a autor del *Llibre dels fets*.
- Conèixer i valorar l'obra del rei Jaume II en la configuració definitiva del Regne de València.
- Identificar l'empremta del rei fundador en la constitució del poble valencià: capitalitat, extensió i límits del territori, llengua dels repobladors.
- Conèixer i valorar l'aportació del rei Jaume I als inicis de la nostra literatura.
- Conèixer i valorar el *Llibre dels fets* com una mostra documental de la nostra llengua antiga.
- Conèixer i identificar elements de l'estructura social del feudalisme.
- Reconèixer alguns elements dels textos narratius i servir-se'n tècnicament: el personatge (els seus interessos i la seua posició social) i el punt de vista del narrador.
- Reconèixer i utilitzar tècniques dels textos expositiu, descriptiu i argumentatiu.

CONTINGUTS

I. HISTÒRIA

- Vida i obra del rei Jaume I: conquesta i repoblació del Regne de València
- L'aportació del rei Jaume II: la incorporació de territoris al sud del Regne
- L'època del rei Jaume I: el feudalisme

II. LITERATURA

- La narrativa: els personatges i el punt de vista del narrador
- Els inicis de la nostra literatura: el *Llibre dels fets* i altres textos contemporanis

III. TÈCNIQUES DE TREBALL

- Lectura comprensiva
- Consulta de diccionaris i atlas
- Anàlisi i resums de textos

IV. LA LLENGUA

- El text narratiu
- El text expositiu
- El text descriptiu
- La precisió lèxica

V. LLENGUA I SOCIETAT

- La llengua medieval
- La llengua dels repobladors

CRITERIS D'AVALUACIÓ

- Conèixer les principals dades de l'actuació del rei Jaume I (i de l'actuació posterior de Jaume II) en la conquesta i repoblació de València.
- Reconèixer alguns dels trets principals del poble valencià com a conseqüència directa de la conquesta del rei Jaume: capitalitat, nom, territori, límits geogràfics i llengua del poble valencià.
- Conèixer alguns elements de l'estructura social del feudalisme: les relacions entre senyor i vassall, i l'antagonisme entre el rei i els seus nobles més poderosos.
- Entendre les idees essencials, les intencions i conseqüències dels textos llegits, diferenciant el que és principal del que és secundari.
- Llegir en veu alta de textos amb entonació i pronúncia correcta.
- Analitzar els textos llegits i fer-ne resums i exposicions orals i escrits.
- Consultar diccionaris i atles.
- Localitzar en el mapa els topònims que apareixen en els textos.
- Establir relacions de significat entre elements lèxics.
- Relacionar informacions de diversa procedència i extraure'n conseqüències.
- Participar oralment en l'anàlisi col·lectiva dels textos.
- Fer exposicions i descripcions orals i escrites prenent com a suport il·lustracions i mapes.
- Fer lectures i consultes relacionades amb la temàtica tractada.

2n cicle d'ESO

SOLUCIONARI

Text 1

Acompanyant el text (fragment d'un pròleg l'autor del qual exposa la seua experiència com a lector del *Llibre dels fets*), caldria presentar als alumnes, perquè el veren i fullejaren, un exemplar del *Llibre dels fets*.

Probablement al poble o ciutat on ens trobem hi ha un carrer o plaça Jaume I: que els alumnes diguen on es troba i el descriuen (com és, quins són els principals edificis, els carrers que el travessen, etc.). Potser hi ha una escola que es diu Jaume I: que la situen i la descriuen.

Text 2

PARLEM-NE

1. Feu una llista dels personatges que hi intervenen i caracteritzeu-los.

En el text apareixen tots els nivells socials en què s'organitzava una societat guerrera:

Don Pero Ferràndec d'Açagra, don Atorella, Ferrando Díeç són consellers del rei, per tant, nobles o rics hòmens.

Ferrando Díeç no té una posició tan important com els altres («jo sóc dels menors del vostre consell» diu al rei).

Els «peons de Terol i de la frontera» pertanyien a una posició social molt baixa (no lluitaven a cavall), a l'altre extrem de l'escala social que ocupaven els rics hòmens.

Els «altres cavallers»: el rei no diu el seu nom i, sens dubte, no eren rics hòmens.

Un «ballester a cavall» que fa de missatger: pertany a una posició social molt inferior als anteriors personatges, comparable a la dels guaites i el cap dels guaites que apareixeran més avant. No era cavaller, però disposava d'un cavall. Això el situava per damunt dels simples peons.

Don Balasc d'Alagó era un ric home o membre de l'alta noblesa, com don Pero i don Atorella: va envoltat de «cinc cavallers» i ha conquerit en nom propi Morella; devia tindre un contingent important de tropes a les seues ordes.

2. Per Morella va començar la conquesta valenciana. De qui va ser la iniciativa?

De don Balasc d'Alagó.

3. Com va reaccionar el rei?

Es va almar. Don Balasc podia formar al voltant d'una fortalesa com Morella un estat desvinculat de la corona, com don Pero Ferràndec, que era pràcticament senyor absolut i independent a Albarrasí.

4. De tots els vassalls i, per tant, consellers que l'acompanyaven cap a Ares quan va rebre la notícia de la conquesta de Morella, qui creus que li era més fidel i volia defensar millor els seus interessos? Per què?

Ferrando Díeç, perquè li aconsella que s'afanye i no done temps a don Balasc de consolidar la seua posició a Morella. D'altra banda, don Atorella i don Pero Ferràndec fan el contrari: diferir l'actuació del rei i donar temps a don Balasc.

5. Si don Balasc haguera entrat dins el castell, creus que el rei hauria pogut obligar-lo a jurar-li vassallatge per Morella?

Potser no. Dins Morella s'hauria pogut sentir prou fort per a rebel·lar-se contra el rei. I no li haurien faltat, entre els rics hòmens, aliats que li feren costat contra el rei Jaume. L'alta noblesa d'Aragó i Catalunya intentava impedir el creixement de l'autoritat reial.

DESCRIPCIÓ

6. Descriu el castell de Morella.

Resposta oberta.

Si algun alumne ha visitat el castell i la ciutat, hauria de fer referència al record o les informacions que en tinga.

DEBAT

7. Morella era un castell inexpugnable. La sorpresa del rei està justificada perquè don Balasc no havia pogut conquerir-la per força d'armes. De fet, no sabem com s'ho va fer per a apoderar-se'n. Només podem imaginar-ho. Entre vosaltres, intenteu trobar una explicació de com podria haver-ho fet.

Resposta oberta.

Diverses hipòtesis a desenvolupar: la traïció d'algun element de la guarnició, l'engany (don Pero hauria pogut fer presoner el governador del castell posant-li un parany), el pacte (don Balasc hauria pogut subornar el governador), etc.

Text 3

PARLEM-NE

1. Qui comanda les operacions? Comparant-ho amb el text 5: de qui és ara la iniciativa?

El rei Jaume ha pres la iniciativa i comanda les operacions. Si no ho feia ell, els nobles aragonesos, com ja havia fet don Balasc d'Alagó a Morella, haurien pogut guanyar poder en detriment de l'autoritat reial.

2. On volien fer arribar el castell de fusta? Per a què?

Tan prop com fóra possible de la muralla de Borriana: des de dalt del castell de fusta, més alt que no el mur i les torres, amb ballestes i armes llancívoles haurien eliminat els defensors de la muralla i, des de terra, els atacants haurien pogut escalar-la.

Normalment el castell de fusta no podia arribar tan prop de la muralla que es poguera saltar, des de dalt del castell, a la muralla, amb l'ajuda de plataformes llevadisses.

3. Per què fracassen en l'intent?

Els escudats no podien protegir prou bé els hòmens que tiraven de les cordes i els ballesters que defensaven la muralla els delmaven.

DESCRIPCIÓ

4. Descriu el castell de fusta i explica com el feien avançar.

L'exercici es pot desenvolupar en dos fases: primerament, en forma oral i, després, en forma escrita.

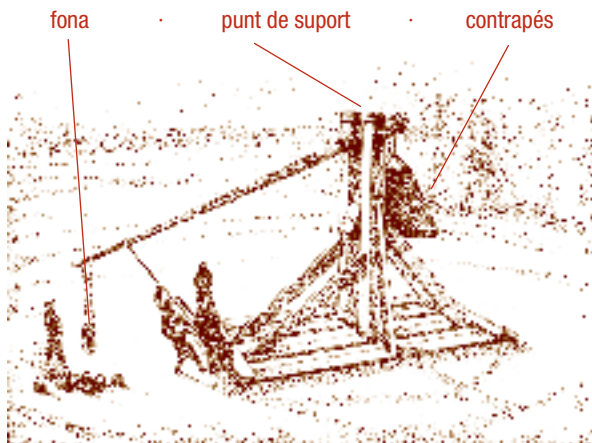
Treballarem la precisió i la propietat en el llenguatge. Farem servir termes de mecànica elemental, sovint castellanitzats en els registres col·loquials:

corriola (sinònim: *politja*): disc de gruix acanalat per on passa una corda que el fa rodar i, així, moure un pes. El disc té un eix al voltant del qual gira i se subjecta a un suport anomenat *talla*.

corró (sinònims: *parat* —corró per a fer lliscar una barca en la platja—, *rutló*): cilindre que, posat sota una cosa de molt de pes, servix per a arrossegar-la amb més facilitat.

lliscar (sinònim: *patinar*): moure's fent fricció, progressant per damunt d'una superfície, amb suavitat.

5. Assenyala sobre el dibuix (unint amb fletxes) el *punt de suport* de la palanca, el *contrapés* i la *fona*.

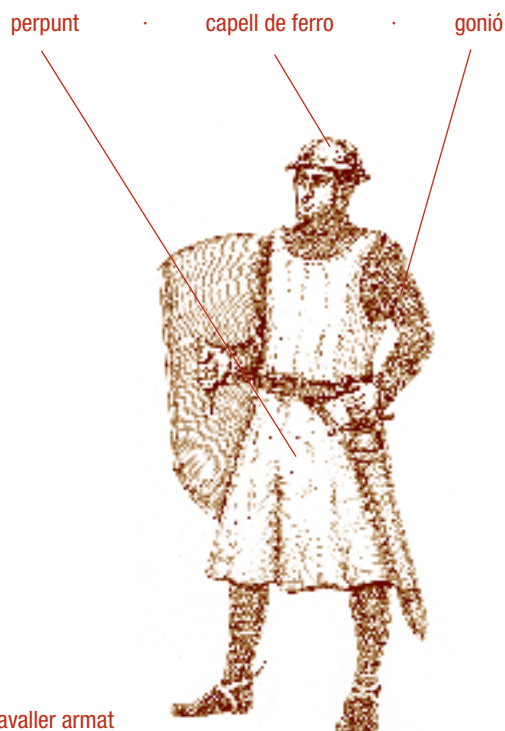

Fonèvol

6. En temps del rei Jaume, l'artilleria era exclusivament mecànica. Quin invent desconeixien encara?

La pólvora i els explosius en general.

7. Basant-te en les respectives definicions: assenyala sobre el dibuix (unint amb fletxes) el *capell de ferro*, el *gonió* i el *perpunt*.

Cavaller armat

8. Què creus que deu voler dir que algú o alguna cosa *va com una fona*?

Vol dir que es mou a molta velocitat: *Aquell xiquet (quan ix d'escola) va com una fona* o *L'ordinador nou va com una fona*.

Text 4

PARLEM-NE

1. En quines classes o categories agrupa el rei Jaume els personatges amb qui tracta?

En «rics hòmens [l'alta noblesa, amb qui equipara els arquebisbes i bisbes], cavallers i hòmens de ciutat».

2. Després de la reforma del rei Jaume, quant de temps hauria necessitat un parell de bous per a llaurar la nova jovada de terra?

Mig dia, perquè va reduir la jovada a la mitat de superfície: 36 fanecades o 3 hectàrees (abans n'eren 72 i 6, respectivament).

3. Quins dos obstacles o problemes es va trobar el rei Jaume a l'hora de fer el repartiment de València?

D'una banda, havia atorgat massa terres als seus hòmens, més de les que havia conquerit. De l'altra, els rics hòmens exigien més protagonisme del que ell volia concedir-los: repartir ells les terres.

4. Com va aconseguir, amb un problema, resoldre l'altre?

L'excés de donacions de terres feia impossible un repartiment satisfactori; accedint a les pretensions dels rics hòmens, els condemnava al fracàs i al descrèdit.

5. I després, com ho va fer per a solucionar el problema encara no resolt?

Va reduir la mesura de terra (la jovada) a la mitat: si no donava a cadascú la superfície promesa, almenys es respectaven les proporcions entre les parts, sense beneficiar ni perjudicar ningú en particular. També va reduir alguns lots de terra a persones a qui considerava que n'havia donat massa.

DEBAT

1. Quina relació tenia el rei Jaume amb els seus rics hòmens o nobles? Entre els textos que has vist, n'hi ha algun altre en què es veja este mateix conflicte?

Entre el rei i els nobles hi havia una lluita pel poder: els nobles s'esforçaven a defugir o fer minvar l'autoritat reial, i el rei a imposar-la. Això és bastant evident en el text 2, en l'enfrontament entre el rei Jaume i don Balasc d'Alagó per Morella.

2. A banda de superar dos obstacles greus, què va guanyar el rei Jaume ridiculitzant els seus rics hòmens? Quin nom creus que mereix l'habilitat demostrada pel rei?

Certament, el rei va guanyar autoritat, respecte davant els seus súbdits. Va demostrar una gran astúcia.

3. El relat presenta el punt de vista del rei Jaume. Redacta un text, narrant el mateix fet, però adoptant un altre punt de vista. Dels següents, tria'n un: el d'un noble, el d'un dels repartidors nomenat pel rei o el d'un modest cavaller que espera la seua part de cases i terres.

Resposta oberta. Cal parar atenció que el narrador no faça servir més informació de la que pot disposar en cada moment.

4. De quina paraula deriva *jovada*?

De *jou* (o tancada).

5. Com definiries la paraula *jover*?

Home que llaura amb un parell de bous.

Text 5

PARLEM-NE

1. Per quina raó es van enfrontar el rei Jaume i l'infant Alfons?

L'infant Alfons volia apoderar-se del castell i territori de Xàtiva, que tradicionalment havia pertangut al Regne de Dènia, el territori del qual, segons el Tractat de Cazola, entre Castella i la Corona, pertocava de conquerir a la segona.

2. Quin era el raonament de l'infant per a donar suport a les seues pretensions?

Que, quan havien pactat el matrimoni entre ell i Violant, la filla del rei Jaume, li havien promés Xàtiva com a part del dot.

3. Davant la negativa del rei Jaume, quina va ser l'amenaça de l'infant? La va complir?

Conquerir Xàtiva contra la voluntat del rei Jaume, cosa que no s'atreveria a fer: Xàtiva és valenciana.

4. Per què la reina, veient que ensellaven, va començar a plorar?

Si ensellaven, vol dir que se separaven sense arribar a cap acord i, des d'aleshores, era possible que començara la guerra entre sogre i gendre.

DEBAT

5. Compareu els mapes de la taifa de València amb els del Regne de València. El naixent Regne de València, d'on prenia el nom? Com anaven definint-se els seus límits?

Prenia el nom de la ciutat que assumia la capitalitat (encara que des de bon començament incloïa el Regne de Dènia i, més avant, amb Jaume II, també gran part del Regne de Múrcia). Els límits del Regne de València, fixats per Jaume I i rectificats per Jaume II a primeries del segle XIV, van dependre de l'habilitat diplomàtica i de la força militar amb què tots dos reis es van enfrontar amb Castella.

(L'extensió i límits del Regne de València fundat pel rei Jaume no coincidien amb els de la taifa de València).

LES TAIFES DE XARQ AL-ANDALUS

SEGLE XI (any 1063)

SEGLE XI (any 1076)

SEGLE XII

SEGLE XIII

EL REGNE DE VALÈNCIA EN TEMPS DE JAUME I

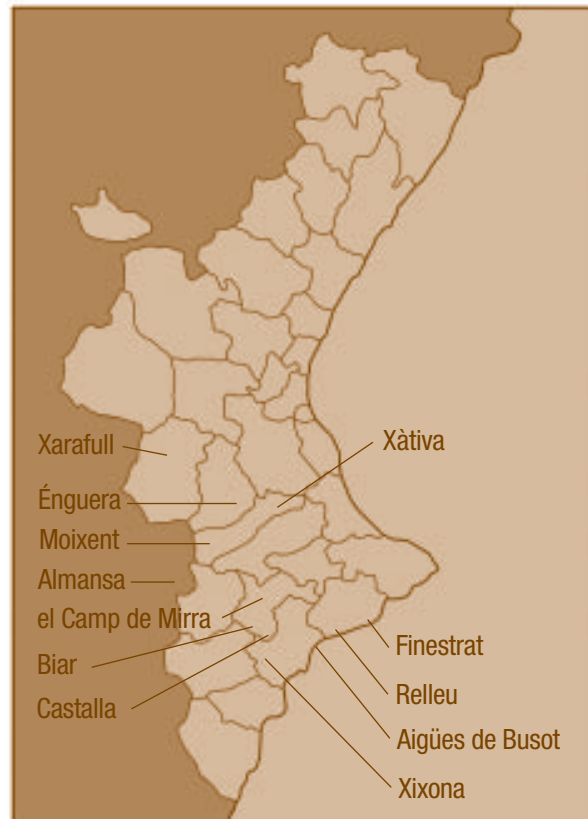

EL REGNE DE VALÈNCIA EN TEMPS DE JAUME II

6. Situa al mapa:

- Xàtiva, Énguera, Moixent.
- Almirra (el Camp de Mirra).
- Almansa, Xarafull (Jarafuel).
- Castalla, Biar, Relleu, Xixona, Finestrat.
- Aigües de Busot.

7. Repassa amb retolador roig el sector de frontera entre els regnes de València i de Castella que es va fixar al Tractat d'Almirra, entre Jaume I i Alfons de Castella.

8. Creus que va ser la frontera definitiva?

No ho va ser: Jaume II, seixanta anys després (entre els darrers anys del segle XIII i els primers del XIV), en guerra amb Castella, va incorporar els territoris d'Alacant, Elx i Oriola. El seu pare, Pere el Gran, fill de Jaume I, havia incorporat la Vall de Cofrents, també en litigi amb Castella.

9. En grups, busqueu informació i redacteu un informe sobre la conquesta de Múrcia per Jaume I, el regnat de Jaume II i la fixació de la frontera castellanovalenciana.

Caldrà fer servir la següent informació:

Jaume I va conquerir Múrcia el 1266, pel perill que representava a la frontera sud valenciana, però la va cedir al rei Alfons X de Castella, per respectar el Tractat de Cazola.

Abans de cedir-la a Castella, la va repoblar de gent dels seus regnes: tot i que serien súbdits de Castella, els habitants d'Alacant, Elx i Oriola parlaven també valencià.

Jaume II, en guerra amb Castella, va conquerir estos territoris i els va incorporar al Regne de València el 1306.

Text 6

1. Comenta el significat de:

Juny, la falç al puny.

Al mes de juny madura el blat i és temps de segar-lo.

Novembre: qui tinga blat que sembre.

Per novembre se sembra el blat.

Per Sant Jordi espiga l'ordi, per Sant Marc espiga el blat.

Al final d'abril, el blat i l'ordi ja han format l'espiga: el grans creixeran i maduraran al llarg de maig. Aleshores la pluja és molt beneficiosa per als cereals.

Per a fer la guerra cal gent, argent i forment.

És una dita que es troba al *Tirant*.

gent: soldats; *argent*: plata, és a dir, diners; *forment*: sinònim de blat, és a dir, menjar.

El conseller d'al-Azraq era més fals que una corbella.

És un joc de paraules: *falç* i *corbella* són sinònims; *fals* i *falç* es pronuncien igual.

PARLEM-NE

2. Jaume I i al-Azraq són antagonistes, s'enfronten en guerra pel domini d'un mateix territori. Quins interessos té el tercer personatge?

Opta per la traïció, segurament perquè intuïa que, més prompte o més tard, al-Azraq seria vençut i Jaume I s'imposaria inexorablement.

3. Per què volia vendre el blat dels seus graners al-Azraq?

Perquè necessitava diners per a pagar les soldades de les seues tropes.

4. N'hauria obtingut el mateix preu després de segar el blat novell? Per què?

No, perquè el blat al llarg de l'any, a mesura que anava consumint-se, esdevenia més escàs i, per això, més car. Amb l'entrada del blat novell als graners després de la sega, el seu preu baixava.

5. Què li va passar a al-Azraq després de buidar els graners?

El rei Jaume es va presentar amb el seu exèrcit als dominis d'al-Azraq, no li podia prendre a l'assalt els castells on s'havia fet fort, però sí que podia amb el seu poder militar impedir la sega i, així, aconseguir rendir-los per fam.

6. Per què el rei Jaume el va atacar abans de juny?

Perquè encara no havia madurat el blat i, per tant, no els donava temps a segar-lo.

7. Per què creus que el blat o forment tenia tanta importància estratègica en la guerra que enfrontava al-Azraq i el rei Jaume?

Era l'aliment bàsic en aquella època. Sense blat, la fam s'apoderava de la població.

8. Encercla al mapa els castells que va perdre al-Azraq i que li va guanyar el rei Jaume.

Pego, Planes, Gallinera, Alcalà, Castells (són els cinc que anomena el text; segons diu el rei en Jaume, li'n va guanyar vint-i-un).

9. Relaciona (unint amb fletxes) les poblacions i les muntanyes amb la comarca o comarques on es troben:

- Xàtiva _____ La Costera
- Moixent _____ La Costera
- El Puig _____ L'Horta
- Ares _____ Els Ports
- Morella _____ Els Ports
- Borriana _____ La Plana Baixa
- Énguera _____ La Canal de Navarrés
- El Camp de Mirra _____ L'Alcoià
- Cocentaina _____ El Comtat
- Plandes _____ El Comtat
- Pego _____ La Marina Alta
- La Vall de Gallinera _____ La Marina Alta
- Alcalà de la Jovada _____ La Marina Alta
- Castell de Castells _____ La Marina Alta

10. En grups, busqueu informació i feu un mural, amb un mapa del territori valencià on heu d'assenyalar les successives etapes de la conquesta i les principals poblacions o castells amb les respectives dates de rendició.

Haurà de contindre, com a mínim, la següent informació:

Morella i Ares: 1232.

Borriana i el territori nord enllà de Borriana: 1233.

València i el territori fins al Xúquer: 1238.

Xàtiva i fins a la serra d'Aitana: 1245.

11. Ajudant-vos del mapa o de qualsevol altre recurs, exposeu el desenvolupament de la conquesta.

Solució oberta.

CÒMIC

1. L'aventura gràfica que acabes de llegir és una adaptació al llenguatge del còmic del capítol 266 del *Llibre dels fets*. Cronològicament, entre els textos 2 i 6, on situaries l'episodi? Per què?

Entre els textos 3 i 4, perquè l'acció té lloc «davant les muralles de València», evidentment abans de conquerir-la, en ple setge a la ciutat i, per tant, abans del repartiment (text 4) i després de conquerir Borriana (text 3).

Text 7

1. Certament, en set o huit segles una llengua evoluciona molt. Els parlants actuals podem tindre certes dificultats amb els textos antics de la nostra llengua. Sabries posar als buits les formes corresponents en la llengua actual?

Capítol 266. Altra vegada, la [companyia] de l'arquebisbe de Narbona [tingueren combat] ab los de dins, e no sabien [el costum] dels sarraïns: que los sarraïns los fugien per tal que els poguessen [atraure] prop de la vila. E nós veem que la companya de peu [s'envalentien], [per tal com] ells fugien. E [els vaig enviar] missatge que no els encaçassen, que, si no, els sarraïns els farien gran [mal]. E ells no se'n volgueren [privar] per nostre missatge, e ab temor que nós [tinguérem] d'ells, que n'hi [moririen] de trenta [en amunt] quan los sarraïns los [atacarien a cavall], e [ens acostàrem] a ells en un cavall que cavalcàvem, e faem-los [retirar-se]. E nós que ens en tornàvem ab los hòmens, [giràrem-nos] contra la vila a [mirar] los sarraïns, que havia la companya gran defora, e un ballester tirà'ns e, de part lo capell de sol e el batut, donà'ns en lo cap ab lo cairell prop del front e, Déus que ho [volgué], no traspasà lo

[os], e eixí'ns bé a la meitat de la testa la punta de la sageta; e nós, ab ira que [en tinguérem], donam tal de la mà en la sageta que [la trencàrem]; e eixia'ns la sang per la cara [avall] e, ab [la capa] de sendat que nós aduíem, torcàvem-nos la sang e veníem rient per tal que la host no se [n'acovardís].

RECAPITULEM

Els grans personatges de la història, com ara el rei Jaume I, no són recordats tant pels seus actes en si com per les conseqüències dels seus actes. En el cas del rei Jaume quines van ser les conseqüències per les quals el recordem? Quines van ser les actuacions concretes, polítiques i militars, del rei Jaume que van determinar el naixement del poble valencià? A banda dels valencians, hi ha algun altre poble que tinga els mateixos motius per a recordar-lo?

L'existència del poble valencià és, sens dubte, una de les principals conseqüències per les quals el recordem.

La conquesta, repartiment i repoblació van determinar els límits del territori (fins on va arribar la conquesta) i la llengua (segons l'origen dels repobladors) dels valencians. Els Furs, les Corts i altres institucions d'autogovern van donar cohesió i consciència unitària als repobladors.

Encara que el regne va deixar d'existir, els Furs es van derogar i la llengua va ser apartada dels usos oficials, després de la invasió castellana de primeries del segle XVIII, no va desaparèixer el poble que en va resultar.

A banda dels valencians, els mallorquins i eivissencs tenen els mateixos motius per a recordar el rei Jaume I.

BATXILLERAT

PROGRAMACIÓ DE LES UNITATS

Objectius, continguts i criteris d'avaluació

OBJECTIUS

- Conèixer i valorar la posició política del rei Jaume I, com a successor a Aragó, Catalunya i Montpeller, i la vocació d'influència de la Corona d'Aragó a Provença i el Llenguadoc.
- Conèixer i valorar els condicionants de la política europea del temps en què va viure i actuar el rei Jaume: l'heretgia dels càtars o albigesos, la croada dels francesos, la importància en la política internacional de l'arbitratge papal i l'expansió del feudalisme.
- Conèixer i valorar l'obra del rei Jaume I des del punt de vista històric, com a conqueridor i fundador del Regne de València i, des del punt de vista literari, com a autor del *Llibre dels fets*.
- Conèixer i valorar l'obra del rei Jaume II en la configuració històrica del Regne de València.
- Identificar l'empremta del rei fundador en la constitució del poble valencià: capitalitat, extensió i límits del territori, llengua dels repobladors.
- Conèixer i valorar l'aportació del rei Jaume I als inicis de la nostra literatura.
- Conèixer i valorar el *Llibre dels fets* com una mostra documental de la nostra llengua antiga.
- Conèixer i identificar elements de l'estructura social del feudalisme.

- Reconèixer alguns elements dels textos narratius i servir-se'n tècnicament.
- Reconèixer i utilitzar tècniques dels textos expositiu, descriptiu i argumentatiu.

CONTINGUTS

I. HISTÒRIA

La Corona d'Aragó: els estats heretats pel rei Jaume, la influència a Occitània

La política europea al segle XIII: l'expansionisme territorial de les societats feudals, els albigesos, la croada francesa i l'actuació del papa

El feudalisme: relacions entre senyor i vassalls

Vida i obra del rei Jaume I: conquesta i repoblació del Regne de València

II. HISTÒRIA DE LA LLENGUA I DE LA LITERATURA

Els inicis de la nostra literatura: El *Llibre dels fets*

Nous usos socials per a la llengua: els Furs

III. TÈCNiques DE TREBALL

Lectura comprensiva

Consulta de diccionaris i atles

Anàlisis i resums de textos

IV. LA LLENGUA

El text narratiu

El text expositiu

El text descriptiu

La precisió lèxica

CRITERIS D'AVUACIÓ

- Conèixer les principals dades de la política europea en temps del rei Jaume I.
- Conèixer el procés de formació de la Corona d'Aragó i la seua influència política a Provença i el Llenguadoc, com a herència política rebuda pel rei Jaume.
- Conèixer les principals dades de l'actuació del rei Jaume I en la conquesta i repoblació de València.
- Reconèixer alguns dels trets principals del poble valencià com a conseqüència directa de la conquesta del rei Jaume: capitalitat, nom, territori, límits geogràfics i llengua del poble valencià.
- Conèixer alguns elements de l'estructura social del feudalisme: les relacions entre senyor i vassall, i l'antagonisme entre el rei i els seus nobles més poderosos.
- Entendre les idees essencials, les intencions i conseqüències dels textos llegits, diferenciant el que és principal d'allò que és secundari.
- Llegir en veu alta de textos amb entonació i pronúncia correcta.
- Analitzar els textos llegits i fer-ne resums i exposicions orals i escrits.
- Consultar diccionaris i atles.
- Localitzar en el mapa els topònims que apareixen en els textos.
- Establir relacions de significat entre elements lèxics.
- Relacionar informacions de diversa procedència i extraure'n conseqüències.
- Participar oralment en l'anàlisi col·lectiva dels textos.
- Fer exposicions i descripcions orals i escrites prenent com a suport il·lustracions i mapes.
- Fer lectures i consultes relacionades amb la temàtica tractada.

BATXILLERAT

SOLUCIONARI

ELS CONEIXEMENTS PREVIS

1. En quin segle va viure el rei Jaume I?

En el segle XIII.

2. Quin era llavors el sistema econòmic i social?

El feudalisme.

3. Quins estils o moviments caracteritzen l'època en art i literatura?

La transició del romànic al gòtic, la matèria de Bretanya i la poesia dels trobadors.

4. De quins territoris era sobirà el rei Jaume?

D'Aragó, de Catalunya i de Montpeller.

5. Sobre quins altres territoris exercia influència com a senyor de vassalls?

Sobre el Llenguadoc i Provença.

6. Quins territoris va conquerir?

Les illes de Mallorca i Eivissa, els regnes de València i de Múrcia (encara que, del segon, no en va ser rei).

7. En temps del rei Jaume, quina nova religió es va oposar al catolicisme al nord dels Pirineus?

El catarisme.

8. De què tracta el *Llibre del Repartiment*?

De les donacions de cases i terres fetes pel rei Jaume als repobladors del Regne de València.

9. Què són els Furs?

El conjunt de lleis que, aprovades en corts, regien al Regne de València, des de poc després de la conquesta fins a l'any 1707.

10. Quin és el contingut del *Llibre dels fets*?

Les memòries del rei Jaume: una crònica del seu regnat dictada per ell mateix.

ELS DOMINIS DEL REI JAUME

Textos 1 i 2

1. Com es va produir la unió entre Catalunya i Aragó?

Pel matrimoni entre Peronella, reina d'Aragó, i Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona.

2. Com es qualifica esta unió?

Entre Catalunya i Aragó es va donar una unió dinàstica i personal en la persona del rei.

3. Què entens quan Joan Reglà afirma que els regnes integrants de la unió conserven la seua personalitat pròpia? Quins elements solen integrar esta personalitat?

Les institucions de govern de cada estat, les lleis pròpies, la llengua, la moneda, etc.

4. La unió entre Catalunya i Aragó es va produir abans o després de nàixer el rei Jaume I?

Abans: a partir de l'any 1137, data del matrimoni entre Ramon Berenguer i Peronella.

Text 3

El text 3 comença: «El primer comte rei, Alfons el Cast...»

1. De qui era fill?

Del comte Ramon Berenguer i de Peronella, hereua al tron d'Aragó.

2. Justifica la denominació «comte rei».

Va heretar els títols del pare i de la mare: era comte de Barcelona i rei d'Aragó.

3. Si Alfons el Cast va ser el primer comte rei, qui van ser el segon i tercer comtes reis?

Pere el Catòlic i Jaume el Conqueridor, fill i nét respectivament d'Alfons el Cast.

Textos 3-7

1. Quina era la principal aspiració política dels comtes reis?

L'expansió territorial al nord dels Pirineus, incorporant els territoris que separaven la Corona d'Aragó del Regne de França: el Llenguadoc, Provença i altres.

2. Quan i com es va acabar?

Amb la invasió dels croats francesos, que, per a exterminar els càtars o albigesos, van ocupar el Llenguadoc i van derrotar el rei Pere (fill d'Alfons el Cast i pare de Jaume I).

RECAPITULEM (textos 1-7)

El fet que Jaume I fóra fill de Pere el Catòlic, rei d'Aragó, i de Maria, la senyora de Montpeller, creus que era degut a una casualitat? Què ho podria haver motivat? Explica-ho breument.

De cap manera el naixement de Jaume I, ni en general dels infants de la cases reials, eren producte

de la casualitat: els matrimonis reials responien a aliances basades en els interessos polítics. En el cas de la dinastia catalanoaragonesa, hi havia una llarga tradició d'influència sobre Provença i el Llenguadoc. Montpeller era una ciutat importantíssima de Provença: si el futur rei (Jaume I) heretava, per via materna, la senyoria de Montpeller, això consolidava la posició de la Corona d'Aragó en aquells territoris, que aspirava a incorporar.

LA INFANTESA DEL REI JAUME I EL CONTEXT INTERNACIONAL

Textos 8 i 9

1. Si lliges els dos textos i els relaciones, podràs respondre la pregunta: per què Cingolani afirma que Pere I, dit el Catòlic, amb la seua actitud, havia desestimat de complir el seu deure principal: engendrar un hereu. Pensa que, de fet, sí que havia engendrat un fill: l'infant Jaume.

Si obtenia el divorci de Maria de Montpeller, el rei Pere invalidava l'infant Jaume com a hereu, perquè passaria a ser considerat fill il·legítim. L'ambició del rei sacrificava l'estabilitat dels seus dominis (privant-los d'hereu) a l'atzar d'un futur matrimoni, que podria reportar-li uns guanys polítics, sempre insegurs.

Textos 10 i 11

1. Per què el rei Pere veia amenaçats els territoris que posseïa al nord dels Pirineus?

En tota aquella zona havia arrelat i crescut una religió procedent de l'orient europeu: el catarisme, en dura competència amb el cristianisme. El papa de Roma convocaria la croada contra aquells *heretges*. Va ser l'ocasió que esperava la monarquia francesa per a apoderar-se'n i acabar amb la influència política que hi exercia la Corona d'Aragó. Així doncs, la croada va ser monopolitzada pels francesos.

2. Qui era Simó de Montfort?

Simó IV, comte de Montfort, era el cap militar dels croats.

3. Considera la complicada posició del rei Pere i respon: quins eren els seus interessos polítics? Com a senyor feudal, quins deures tenia envers els seus vassalls occitans? A quins perills s'havia d'enfrontar?

El rei Pere tenia, com un dels seus principals interessos, reforçar el seu poder al Llenguadoc i Provença, i els altres territoris d'Occitània, entre els Pirineus i el Regne de França.

Com a senyor, tenia el deure de protegir els seus vassalls de les agressions militars.

Per a protegir els territoris d'Occitània, no sols havia d'enfrontar-se a l'exèrcit francès, que era una potència militar formidable, sinó també a Roma: si feia costat als càtars, Roma podia convocar la croada per tota la Cristiandat contra Catalunya i Aragó, com ja havia fet a Occitània.

RECAPITULEM

Escriu un breu assaig o exposició on expliques com va influir la política internacional en la infantesa del rei Jaume.

L'infant Jaume:

El seu naixement, com a hereu d'Aragó, Catalunya i Montpeller, ja va ser resultat de la política expansionista dels comtes reis al nord dels Pirineus.

D'una banda, la irrupció dels croats francesos a Occitània i, de l'altra, les perspectives d'un nou matrimoni per al rei Pere, políticament més avantatjós que el primer, van situar l'infant Jaume en una posició delicada: son pare no va dubtar a intentar desqualificar-lo com a hereu (demanant el divorci respecte de sa mare, la reina Maria) i de posar-lo en mans del seu enemic Simó de Montfort, com a penyora d'una pau que es trencaria molt prompte.

La negativa del papa a la petició de divorci feta pel rei i, poc després, la derrota i mort del mateix rei Pere van capgirar la situació de l'infant Jaume, que seria hereu de la Corona d'Aragó. Sense la protecció papal (el papa també va obligar Simó de Montfort a alliberar-lo) i si el rei Pere haguera pogut contraure un segon matrimoni i n'haguera tingut hereus, la posició de l'infant Jaume hauria pogut ser molt diferent.

EL LLIBRE DELS FETS

Textos 12,13 i 14

1. Quina és la característica que individualitza el *Llibre dels fets*?

És el mateix rei qui parla del seu regnat, es tracta d'una autobiografia o memòries polítiques.

2. Al primer paràgraf del text 15, com justificaries les formes «nostre pare» i «nós oïm dir»?

El rei hi fa servir el plural majestàtic: cal interpretar, doncs, «mon pare» i «jo vaig sentir dir».

Text 15

1. Set-cents anys no passen debades i una llengua, en este període, pot haver evolucionat molt. Però malgrat les dificultats innegables que presenta el text, després de llegir-lo, segur que podràs dir quina solució es va trobar a la situació de l'infant Jaume, que son pare havia cedit com a penyora al seu enemic, Simó de Montfort, en un intent fracassat de pau. Fes-ho.

Els seus [vassalls] naturals («naturals»: per successió, condició de vassallatge transmesa de pares a fills) van demanar al papa («apostoli») que obligara Simó de Montfort a tornar-los l'infant Jaume. Així es va fer: els francesos (els hòmens de Montfort) el van dur fins a Narbona; allí el va rebre una representació de nobles catalans, que el van

dur a Catalunya. Allí es va decidir que el criarien («nodririen») els templers a Montsó. Després, a les Corts de Lleida, els representants d'Aragó i Catalunya (nobles, bisbes, ciutats) li van jurar fidelitat com a rei.

2. En la llengua actual, com diríem «nostre pare venc sobre ell»?

El nostre (el meu) pare vingué contra ell.

3. Quin és l'infinitiu de *jagut*. Troba-li un sinònim.

Jaure: 'estar gitat, dormir'.

4. Com diríem «no poc estar en peus»?

No pogué estar dret, dempeus.

5. Si en la llengua actual, *venc* ha donat *vingué* i *poc*, *pogué*, fes l'analogia per a:

s'assec en son seti
s'assegué al seu lloc

no ho volc prendre
no ho volgué prendre ('acceptar')

hac d'atorgar
hagué d'atorgar

6. Les paraules inusuals en la llengua actual pots entendre-les en funció del context on apareixen. Fes correspondre a cadascuna de les paraules següents una paraula en negreta del text:

En Simon de Montfort era en Muret bé ab vuitcents hòmens a cavall **entrò** en mil; e nostre pare venc **sobre** ell prop d'aquell lloc on ell estava [...] E aquell dia que féu la batalla havia jagut ab una dona, si que nós oïm dir **depuis** a son **reboster**, qui **havia nom** Gil [...], e altres que ho viren per sos ulls, que **anc** en l'Evangeli no poc estar en peus, ans s'assec en son **seti** mentres es deïa.

E ans que fos la batalla volia's metre en Simon de Montfort en son poder per fer sa volentat, e volia's avenir ab ell; e nostre pare no ho volc **prendre**. E quan viren açò lo comte Simon e aquells de dins, **preseren** penitència, e reeberen lo cos de Jesucrist, e dixeren que més amaven morir al camp que en la vila. E, sobre açò, eixiren combatre **ensems en una**.

E aquells de la part del rei no saberen **rengar la batalla** ni anar **justats**, e **ferien** cada un ric hom per si, e ferien contra natura d'armes. E per lo mal ordonament, e per lo pecat que era en ells, **hac-se a vençre** la batalla, e per la mercé que no hi trobaren aquells qui eren de dins. E aquí morí nostre pare, car així ho ha usat nostre llinatge tots temps, que en les batalles que ells han feites ne nós farem, de vençre o morir. E nós romanguem en Carcassona en poder del comte, car ell nos nodria e tenia aquell lloc.

E puis, passat açò, demanaren-nos nostres **naturals** e guerrejaren ab franceses [...] E part la guerra que ells faeren en Narbona e d'altres llocs, enviaren missatge a l'**apostoli** Innocent tercer, que ell presés consell e **destrenyés** en Simon de Montfort, per **vet** o per altra manera, que **cobrassen** nós, qui érem llur senyor natural, que no hi havia **pus** fill de nostre pare de **lleial conjugí**, si nós no. E aquest apostoli papa Innocent [...] envià tan forts cartes e tan forts missatgers al comte Simon que ell hac d'atorgar que ens retria a nostres hòmens. E **aduxeren**-nos los franceses entrò a Narbona. E a Narbona eixiren gran partida dels nobles de Catalunya e dels ciutadans, e reberen-nos. E nós podíem haver **llaora** sis anys e quatre meses. E hagren acord quan foren en Catalunya qui ens nodriria. E acordaren-se tots que ens nodrís lo mestre del Temple en Montsó [...] E hagueren altre consell: que en nom de nós e ab segell novell que ens faeren fer, que manàssem cort a Lleida, de catalans e d'aragoneses, en la qual fossen l'arquebisbe e els bisbes e els abats, e els rics

hòmens de cada u dels regnes, e de cada ciutat deu hòmens ab auctoritat dels altres de ço que ells farien que fos fait. E tots vengren al dia de la Cort [...] E aquí juraren-nos tots que ens guardarien nostre cos, e nostres membres e nostra terra, e que ens guardarien en totes coses e per totes.

fins: entrò

contra: sobre

responsable de les provisions: reboster

es deia: havia nom

després: depuis

mai: anc

seient: seti

acceptar: prendre

pregueren: preseren

ben units: justats

sinó que: ans

vassalls: naturals

sant pare: apostoli

obligàs o obligara: destrenyés (destrényer)

formar per a la batalla: rengar la batalla

units: ensems en una

atacaven: ferien

s'hagué de perdre: hac-se a vençre

criava: nodria

excomunió: vet

recuperassen o recuperaren: cobrassen

conduiren: aduixeren

llavors: llaora

més: pus

legal: lleial

matrimoni: conjugí

7. Troba el segon terme de l'oposició amb: «[...] [Simó de Montfort i els seus] eixiren combatre ensems en una.»

«E aquells de la part del rei no saberen rengar la batalla ni anar justats, e ferien cada un ric hom per si, e ferien contra natura d'armes.»

RECAPITULEM

Quina opinió tenia el rei Jaume de son pare i de Simó de Montfort? A qui dels dos censura? Com creus que Simó de Montfort es devia comportar amb ell quan el tenia al seu poder?

Certament, el rei Jaume no expressa una bona opinió de la conducta del seu pare davant la batalla. Ho hem vist en les tres oposicions anteriors:

«[...] aquell dia que [el rei] féu la batalla havia jagut ab una dona [...] que anc en l'Evangelí no poc estar en peus [...]»

«[...] lo comte Simon e aquells de dins [la vila], preseren penitència e reeberen lo cos de Jesucrist [...]»

«[...] volia's metre en Simon de Montfort en son poder per fer sa volentat, e volia's avenir ab ell [...]»

«[...] e nostre pare no ho volc prendre.»

«[...] [Simó de Montfort i els seus] eixiren combatre ensems en una.»

«E aquells de la part del rei no saberen rengar la batalla ni anar justats, e ferien cada un ric hom per si, e ferien contra natura d'armes.»

El rei Pere comet pecat de luxúria i de supèrbia; a més, no imposa la disciplina necessària.

Simó i els seus, per contra, són virtuosos davant Déu, humils amb el seu enemic i disciplinats en la batalla.

Per tant, el rei Jaume no devia guardar un mal record de Simó de Montfort; en canvi, tenia motius per a tindre un cert ressentiment contra son pare.

Podríem dir que l'opinió del rei Jaume envers el rei Pere és ambigua o matisada? Raona-ho.

Malgrat el comportament ocasional del rei Pere en la batalla de Muret, el rei Jaume està orgullós de la seua valentia, una qualitat que l'honora a ell i a tots els seus avantpassats:

«E aquí morí nostre pare, car així ho ha usat nostre llinatge tots temps, que en les batalles que ells han feites ne nós farem, de vençre o morir.»

ELS RICS HÒMENS CONTRA EL REI

Textos 17 i 17 bis

1. On va citar el rei als seus rics hòmens?

A Terol.

2. Diu que volia «entrar al regne de València», però què cal entendre per «entrar»? «Entrar» com i amb quina intenció?

Vol dir fer una incursió en territori enemic, per a atacar.

3. Quants del seus vassalls hi van acudir?

Tres: Balasc d'Alagó, Artal de Luna i Ató de Foces.

4. Creus que n'hi havia prou, amb només tres barons i els seus homes armats, per a invadir un territori enemic?

Per descomptat que no («no hi vengren sinó...») i és per això que va desistir de fer la guerra i va signar la treva amb el rei de València.

5. Creus que el rei de València estava ben informat de la feblesa militar del rei Jaume en aquell moment? Per què ho creus?

Sembla que no, perquè li va pagar una suma molt elevada justament per a evitar un atac que, en aquell moment, el rei Jaume no podia fer-li.

Textos 16 i 17

1. Quin deure no van complir els rics hòmens, vassalls de Jaume I, que no van acudir a Terol?

El d'anar a la guerra quan el senyor els cridava, que era el principal deure dels qui tenien *honors* (una institució aragonesa: una concessió vitalícia de terres i rendes que obligava el vassall a acudir a la guerra amb la mainada del rei).

Textos 18 i 19

1. Quan es troben el rei i don Pero Ahonés, quines eren les pretensions del segon?

Fer la guerra de forma independent, abstenint-se de participar en la convocatòria del rei.

2. Quin conflicte es produïa entre ells dos?

A banda de no haver-lo assistit quan el seu rei l'havia cridat a la guerra, don Pero Ahonés tampoc no pensava respectar la treva signada pel rei Jaume i volia fer la guerra igualment contra el rei de València.

3. Quina edat tenia aleshores el rei Jaume? Pots datar l'episodi?

«E nós entràvem **llaora** en edat de disset anys», per tant, el 1225. Ara bé, sembla que això no és exacte: els fets es van esdevindre el 1226.

Textos 18 i 20

1. Després de llegir el text 20, sobre l'adolescència de Jaume I, per què creus que el rei, al text 18, vol recordar als lectors l'edat que ell tenia en aquell moment?

Perquè la seua poca edat no l'ajudava a imposar la seua autoritat sobre hòmens més experimentats i també perquè, just abans de contar-nos com es va enfrontar cos a cos a un dels seus barons, vol recordar-nos que ell no havia arribat al seu ple desenvolupament físic.

La seua extrema joventut afig mèrit al seu comportament.

2. El rei Jaume remarca que don Pero Ahonés era «bon cavaller e fort bo d'armes» (bon cavaller i molt bo amb les armes). Per què creus que ho fa?

Reconeixent el valor del seu rival, el rei dona la mida del coratge i força física necessaris per enfrontar-s'hi i vèncer-lo.

RECAPITULEM

En l'enfrontament amb Pero Ahonés, què es jugava el rei Jaume? Creus que la seua principal preocupació era que, si un vassall seu atacava el rei de València, ell deixaria de cobrar els diners acordats amb la treva? Creus que don Pero Ahonés no renunciava a la cavalcada sols per raons econòmiques?

Més que no els diners, el rei es jugava el seu prestigi i el seu futur: si no sotmetia el vassall rebel, quedava no sols desautoritzat davant els seus vassalls, potser per sempre, sinó també desacreditat en la seua primera actuació en política exterior, perquè es mostrava incapaç de mantindre un pacte.

L'ARMAMENT

1. Al segon paràgraf del text 18, el rei Jaume diu que don Pero Ahonés anava «vestit son perpunt e sa espasa *cinta* e un batut de malles de ferre al cap» (amb el seu perpunt posat i la seua espasa a la *cintura* i un batut de malles de ferre al cap). Quina important protecció no duia posada? Creus que esta imprevisió va tindre conseqüències? Consulta el text 19.

No duia el gonió, per tant, no tenia protecció de malles metàl·liques on va rebre la llançada (al «costat dretre [...] dejús lo braç») i, potser per això, la ferida va ser mortal: mig peu equival a 13 o 15 cm.

2. Explica el funcionament del fonèvol fent servir les paraules: torn, palanca, fona, contrapés, eix i punt de suport.

Mitjançant el torn, es feia girar la palanca sobre l'eix, on hi havia el punt de suport: baixava l'extrem de la fona i pujava el contrapés per l'altre extrem.

Aturada la palanca en la posició convenient, es carregava la fona amb una pedra.

S'amollava la corda que, des del torn, subjectava la palanca.

Aleshores el contrapés, per la força de gravetat, accionava la palanca.

Quan el braç més llarg de la palanca arribava al límit del seu recorregut, la fona llançava la pedra.

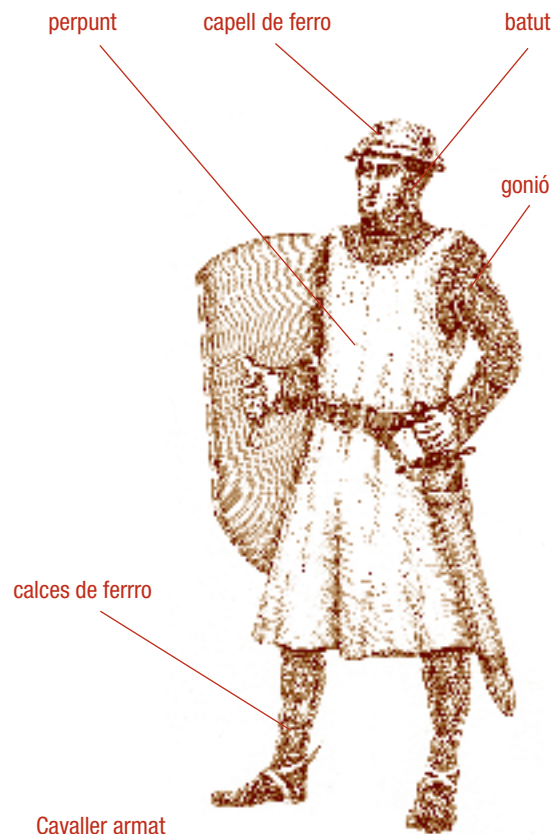
3. Explica com avança el castell de fusta fent servir les paraules: corrioles, barrera, parats, greix.

Un escamot d'hòmens posava la barrera ben prop de la muralla.

Protegides per la barrera, s'asseguraven les corrioles a terra (mitjançant estagues i àncores de vaixells).

Amb cordes, que passaven per les corrioles, els hòmens tiraven del castell, que lliscava per damunt de parats o corròns.

4. Sobre el dibuix, assenjala les principals peces del seu armament: calces de ferro, capell de ferro, perpunt, gonió, batut.

EL REI CONQUERIDOR

Text 21

1. Les societats feudals d'Europa van invadir durant el segle XIII diversos territoris fronterers. Associa els diversos pobles invasors amb les àrees que van conquerir.

Anglesos: Gal·les, Escòcia, Irlanda.

Alemanys: Prússia (oriental).

Venècia i els croats francesos: Imperi bizantí.

2. Pel que fa al territori valencià, abans de la invasió catalanoaragonesa del segle XIII, es van donar altres tres invasions: dels romans, dels pobles germànics i de l'islam. Busqueu la informació necessària i dateu-les.

Romans: segle I aC.

Pobles germànics: segle VI dC.

L'islam: segle VIII dC.

3. Amb la invasió de l'any 713, comença la colonització musulmana del territori que hui anomenem valencià. Fins a la invasió cristiana de Jaume I, quins són els segles del predomini de la cultura musulmana en el nostre territori?

De mitjan segle VIII a mitjan segle XIII (cinc segles).

Text 22

1. Fins al segle VIII, la població del nostre territori, pel que fa a llengua, religió i costums, a quina cultura pertanyia?

A la cultura llatina i cristiana, romànica.

2. Des de la conquesta musulmana a primeries del segle VIII, quina va ser la seua evolució?

Arabització cultural i islamització.

3. Tota la població indígena es va assimilar a l'islam?

No tota.

4. Qui eren els mossàrabs? Van ser majoritaris? Quin va ser el seu destí?

Van ser els no assimilats per l'arabització i la islamització, que van conservar durant segles el parlar romànic i la religió cristiana. Van ser, però, minoritaris i van acabar desapareixent: «de mica en mica. Molts d'ells van seguir els castellans quan, en 1102, mort el Cid, abandonaren València; d'altres s'agregaren en 1125 a les forces d'Alfons el Bataller que atacaven València i Dénia, i es retiraren amb elles a territori cristià; bastants dels que van restar-hi foren exiliats al Marroc pels almoràvits».

5. A mitjan segle XIII, quan el rei Jaume I va conquerir el nostre territori, quines eren la llengua i la religió de la població indígena?

Eliminats els mossàrabs, per emigració o expulsió, la població dels territoris conquerits per Jaume I parlava àrab i era de religió islàmica.

DOCUMENTA'T

En quins tractats van fixar el Regne de Castella i la Corona d'Aragó les respectives àrees de conquesta sobre al-Andalus?

Als tractats de Cazola i Tudillén.

Textos 23-25

1. Quins factors van determinar l'extensió i les fronteres del Regne de València?

La capacitat militar del rei Jaume d'incorporar territoris, en competència amb el Regne de Castella, que condicionava i limitava l'acció conqueridora de la Corona d'Aragó.

2. Quin era el projecte dels senyors feudals aragonesos respecte de les terres conquerides?

Afegir-les al Regne d'Aragó.

3. Quina va ser la determinació del rei?

Crear-hi un nou regne, independent.

4. La llengua pròpia del nou regne, de quin factor depenia?

Dels repobladors que substituïrien la població vençuda (en gran part desplaçada i expulsada, fins a l'expulsió total a primeries del segle XVII).

5. Quina és la fita històrica en què, inequívocament, la nostra llengua apareix, per primera vegada, com a llengua pròpia del Regne de València?

La traducció dels Furs l'any 1261, que s'havien començat a redactar, vint anys abans, en llatí.

RECAPITULEM

El rei Jaume I va ser el fundador del poble valencià. Vist des del començament del segle XXI, quina és la vigència de la seua obra? O dit d'una altra manera: quines característiques de la societat valenciana actual responen encara a les actuacions més o menys directes d'aquell rei?

Certament, el regne que ell va crear fa molts anys, segles, que va deixar d'existir. Quina va ser la sort dels Furs? El territori i les fronteres valencianes són exactament les mateixes que ell va establir? Què podem dir de la llengua pròpia del Regne de València?

L'alumne haurà de posar en joc el conjunt de coneixements que ha adquirit.

La societat valenciana actual es caracteritza perquè:

- S'estén per un territori amb uns límits més o menys coincidents amb els que va establir el rei Jaume.

- S'identifica amb el gentilici *valencians*, que deriva de la capital del regne.

- Té una llengua que rep este mateix nom, aportada amb els repobladors vinguts amb el rei Jaume.

- Té una certa consciència d'unitat, de passat comú que es deriva, entre altres factors, d'haver compartit durant segles institucions polítiques comunes com són el Regne i els seus Furs.

El Regne i els Furs van deixar d'existir des de la invasió castellana del 1707. Mitjançant el Decret de Nova Planta, el rei Felip V va annexionar el Regne de València a Castella i va derogar els Furs, que va substituir per les lleis castellanes.

Es poden comparar les fronteres de l'actual Comunitat Valenciana amb les fronteres del Regne de València (amb Jaume I i amb Jaume II): la principal diferència són els afegits de l'Alt Vinalopó, amb Villena, i de la Plana de Requena-Utiel.

Es poden comparar la frontera política i la frontera lingüística i fer referència al retrocés dins les comarques i les ciutats de tradició valencianoparlant, producte de la persecució secular sobre la llengua.

Biografia de Jaume I

OCCITÀNIA I EL CATARISME

Fill de Pere II d'Aragó i I de Catalunya (el Catòlic) i de la reina Maria, senyora de Montpeller, Jaume I va nèixer, precisament a Montpeller, la nit de l'1 al 2 de febrer de l'any 1208.

El mateix any en què ell va nèixer, s'esdevenia un fet políticoreligiós de la més gran importància que condicionaria la política europea i, no cal dir-ho, la biografia del futur rei: el papa Innocenci III proclamava la croada contra els *heretges* càtars o albigesos, que eren vassalls dels comtes de Tolosa i de Provença, com també del mateix rei Pere d'Aragó i Catalunya.

El Llenguadoc, Provença i tota Occitània, Montpeller inclòs, eren territoris políticament molt febles, fragmentats en estats feudals sovint minúsculs i, per això, despertaven l'ambició dels reis veïns. Tant dels d'Anglaterra i França com del mateix rei d'Aragó i comte de Barcelona, que era el sobirà que tradicionalment hi havia tingut una major influència, fins al punt que una gran part de senyors d'aquells territoris eren vassalls seus.

Quan hi va arrelar l'*heretgia* dels càtars, en detriment del catolicisme, la casa reial de França, aliant-se amb el papa, va aprofitar l'ocasió per a invadir el Llenguadoc i, amb el pretext de preservar la religió cristiana, annexionar-se el territori que ambicionava des d'abans de produir-se el problema religiós.

El 1209, un poderós exèrcit de croats francesos, capitanejats per Simó de Montfort, va atacar les terres del comte de Tolosa, va arrasar Besiers i va conquerir Carcassona.

SIMÓ DE MONTFORT I PERE I D'ARAGÓ I CATALUNYA

El rei Pere, pare de Jaume I, va dubtar davant l'agressió francesa contra uns dominis que considerava propis: d'una banda tenia el deure de protecció militar sobre els seus vassalls, de l'altra devia obediència a l'Església. Cal dir que el rei de França i el papa, aliats, eren enemics temibles.

De primer, el rei Pere va voler conjurar el perill pactant amb Simó de Montfort. Els pactes incloïen el vassallatge de Simó respecte del rei Pere, com a nou vescomte de Carcassona, i la futura boda entre la filla de l'un, Amícia de Montfort, i el fill de l'altre, l'infant Jaume. A més, el rei Pere consentia a posar el seu fill en poder de Simó de Montfort, com a garantia del pacte entre ells.

Si el 1211, l'infant s'allunyava de sa mare, la reina Maria, i passava de Montpeller a Carcassona, on els croats havien establert la seua capital, el 1213 es trencava la pau entre el rei Pere i Simó de Montfort. El rei i el comte de Tolosa van atacar els croats a Muret, la sort els va ser adversa i, no sols van acabar derrotats, sinó que el mateix rei Pere va perdre la vida en el camp de batalla.

EL REI PERE I LA REINA MARIA DAVANT EL PAPA

Un altre fet que va influir en el destí de l'infant Jaume va ser la relació, enverinada, entre son pare i sa mare. El rei Pere, que havia contractat matrimoni amb Maria de Montpeller perquè ambicionava esta ciutat, peça fonamental en el joc de forces polítiques a Provença, ara projectava un nou matrimoni amb Maria de Montferrat, que considerava políticament més beneficiós. Havia presentat demanda de divorci davant el papa i la reina Maria de Montpeller, després de separar-la del fill, lliurat a Simó de Montfort com a penyora, havia acudit a Roma, a defensar-se de les pretensions del marit. Allí va aconseguir que el papa dictara sentència a favor seu denegant el divorci i que assumira la protecció de l'infant Jaume. Poc després d'això, la reina Maria va morir, encara a Roma, el 20 d'abril del 1213, i el 12 de setembre del mateix any tenia lloc la desfeta de Muret.

AL CASTELL DE MONTSÓ

L'infant Jaume, orfe de pare i de mare, era una valuosa carta a jugar en mans de Simó de Montfort, que el va voler retindre com a ostatge. El papa, però, el va obligar a alliberar-lo.

Un seguici de nobles vinguts de Catalunya i Aragó es van fer càrrec de l'infant i, de tornada, representants dels dos territoris el van jurar com a rei a Lleida. Després el van confiar als templers perquè s'encarregaren de protegir-lo i educar-lo, al castell de Montsó, segons el que havien disposat la reina Maria i el papa.

Mentres duraria la minoria del rei, que només tenia sis anys aleshores, el comte Sanç, oncle del difunt rei Pere, s'ocuparia de la regència del seus dominis.

◀ Carcassona
Peníscola

UN REI FEBLE EN PODER DELS SEUS BARONS

La desaparició del rei Pere i la llarga minoria del seu fill Jaume van produir un buit de poder que ocuparien els nobles de Catalunya i Aragó. La lluita entre clans i aliances, pròpia dels senyors feudals, sense el fre de l'autoritat reial assoliria un grau molt elevat de violència.

L'any 1217, un dels bàndols en lluita, oposat al regent i capitanejat per Ferran de Montaragó, germà del difunt rei Pere i oncle, per tant, del mateix rei Jaume, va aconseguir atraure el nou rei, fins aleshores confiat als templers, i que amb només nou anys d'edat va abandonar la seguretat de Montsó per a esdevenir un peó en el complicat joc de les rivalitats nobiliàries en lluita pel poder.

Anys després, el jove rei contaria al *Llibre dels fets* la confusió permanent en què va viure aquells anys, intentant refermar la seua autoritat, volent sotmetre els rebels, enfrontant-se successivament als poderosos senyors d'Albarrasí i de Montcada, de traïció en traïció i de fracàs en fracàs, fins que els barons principals de Catalunya i Aragó, de comú acord, el van retindre a Saragossa i es van repartir entre ells territoris, rendes i influències que corresponia adjudicar al rei. No el van alliberar fins que no els va donar el seu consentiment en tot.

PRIMERES INCURSIONS CAP A VALÈNCIA

El rei tenia aleshores quinze anys, només dos anys després (1225) intentava encapçalar la primera expedició militar fora dels seus dominis: un intent de conquerir Peníscola que va acabar en un fracàs humiliant.

Segurament el rei ja concebia aquell primer assaig com una manera de dirigir la violència feudal cap a l'exterior i d'imposar, alhora, la seua autoritat.

Després del fracassat setge a Peníscola, la tendència ja estava marcada. L'any següent Jaume I tornaria a intentar una penetració en terres andalusines, ara des de Terol. Dels barons que s'havien compromés a seguir-lo, no se'n va presentar quasi cap a la cita. Ara bé: el governador almohade de València, Abu Zayd, no prou ben informat sobre la feblesa política del rei Jaume, li va enviar ambaixadors amb l'oferta d'un tribut molt elevat (la cinquena part de les rendes de Múrcia i de València) si desistia d'atacar-lo.

L'ENFRONTAMENT AMB PERO AHONÉS

El rei Jaume va acceptar el pacte d'Abu Zayd i, quan se'n tornava de la frontera, es va trobar un dels rics hòmens d'Aragó, don Pero Ahonés, que s'adreçava, amb seixanta cavallers seus contra el territori valencià, en una expedició de castic i saqueig en profit propi. El rei el va advertir que no ho podia fer perquè havia signat la pau amb els andalusins de València i Múrcia, i no podia consentir que un vassall seu trencara els pactes que ell havia signat. Pero Ahonés no el volia obeir de cap manera, en la disputa el rei i el baró es van abraonar i, en l'enfrontament que va seguir, un dels hòmens del rei va matar Pero Ahonés d'una llançada.

Rei d'Aragó, a les pintures murals d'Acanyís (s. XIV)

LA GUERRA

La mort d'aquell important baró va comportar una reacció de greus conseqüències: diverses ciutats (Saragossa, Osca, Jaca) i gran part de la noblesa d'Aragó, més una part de la noblesa catalana (els Montcada i els seus aliats), es van sublevar contra el rei i va començar la guerra.

Els nobles revoltats lluitaven contra l'autoritat reial. La guerra era la seua raó de ser i, en este àmbit, no acceptaven les limitacions que el rei volia imposar-los: ell havia signat la pau amb Abu Zayd sense consultar-los-ho, s'havia atrevit a matar un dels principals barons d'Aragó perquè no l'havia acceptada i, no cal dir-ho, la resta de nobles no creien en l'obligació d'oobeir el rei en semblants circumstàncies.

Començada la guerra, el rei va saber, aprofitant sens dubte les diferències entre els barons, constituir-se un bloc de partidaris prou important per a fer front als rebels: els Cardona i els Cabrera, a Catalunya, enemics dels Montcada; els Liçana, oposats als Ahonés, i altres importants llinatges aragonesos, com ara els Alagó, els Foces, etc.

Valent-se més d'una hàbil política de dissuasió que no del recurs a les armes, finalment Jaume I aconseguiria a la Pau d'Alcalà, al cap d'un any de començar les hostilitats, una situació més favorable als interessos reials.

MALLORCA

Després de la Pau d'Alcalà, Jaume I imposaria com més va més la seua autoritat sobre els nobles. Entre l'acabament de la guerra desfermada arran de la mort de Pero Ahonés i l'expedició contra Mallorca, hi ha un breu parèntesi d'uns dos anys, en què el fet polític més important que es dóna és la vinculació del comtat d'Urgell a la corona, fet que reforçava així mateix l'autoritat reial.

En la conquesta de Mallorca, assumint la direcció de les operacions militars, el rei refermava encara més el control sobre els barons d'Aragó i de Catalunya que el van seguir en l'empresa.

L'estol va partir de Salou el 6 de setembre del 1229 i, superant la mala mar que va trobar, aconseguia desembarcar a Santa Ponça després de diversos dies d'incertesa. En el camí cap a la capital, la host del rei Jaume es va imposar a la batalla de Portopí i, de seguida, va posar setge a Madina Mayurca, la capital de l'illa. En tres mesos i mig, els seus hòmens van derrocar un pany de muralla i van assaltar finalment la ciutat, el 31 de desembre del 1229.

Era la primera de les grans gestes militars de Jaume I, que li farien merèixer el sobrenom de Conqueridor amb què passaria a la història.

MENORCA

El rei Jaume no va emprendre la conquesta de Menorca, en va tindre prou d'exigir-li un elevat tribut, que les autoritats de l'illa van accedir a pagar.

Segons el *Llibre dels fets*, el rei, trobant-se a Mallorca (1231), va enviar els seus ambaixadors a Menorca per a transmetre'ls les seues exigències. Ell, a la punta de Cap de Pera, es va limitar a fer encendre grans focs que es veien des de l'altra illa. Pensant que eren les fogueres d'un gran exèrcit a punt per atacar-los, els andalusins de Menorca, van accedir a pagar el tribut exigít.

De fet, Menorca no seria conquerida fins a l'any 1287, per Alfons el Liberal.

Morella segons el botànc Cavanilles (s. XVIII)

Vista de la Vila de Morella.

MORELLA, ARES, BORRIANA

Si la campanya per Mallorca havia sigut una iniciativa reial i Jaume I havia encapçalat l'empresa des del primer moment, en territori valencià va ser diferent, ja que, al començament, algunes forces militars aragoneses li van prendre la iniciativa. L'any 1232, mentre el rei, segons ens conta ell mateix al *Llibre dels fets*, es trobava caçant porcs senglars a Albarrasí, li va arribar la notícia que peons de Terol havien conquerit Ares.

Ares era una fortalesa molt important, i el rei, en saber-ho, es va afanyar a posar-se en camí, però encara no hi havia arribat, sempre segons el *Llibre dels fets*, que li van donar la notícia que també Morella l'havien conquerida forces d'un dels principals barons aragonesos: Balasc d'Alagó. Llavors el rei, oblidant-se d'Ares, es va afanyar a intervindre sobre Morella. En una emboscada va retindre Balasc i li va exigir que li lliurara aquell important castell. El baró hi va accedir a canvi de conservar-lo en condició de vassallatge, com un feu concedit pel rei, que seria, en definitiva, el senyor de Morella.

Pel que fa a Ares, el rei se n'apropriaria pagant als hòmens que l'havien conquerit una compensació econòmica.

A la primavera següent, el rei va convocar la host i, per la vall del Palància, es va adreçar contra Borriana. Després d'un setge de dos mesos, la vila es rendiria i la seua població seria expulsada. Després, en pocs mesos, es rendirien tots els castells andalusins de més al nord: Polpis, Borriol, Peníscola, Xivert, Vinromà, etc.

EIVISSA

El rei Jaume no va intervindre personalment en la conquesta eivissenca, que va confiar a Guillem de Montgrí, l'infant Pere de Portugal i Nunó Sanç, comte del Rosselló.

L'abril del 1235 els tres van arribar a un acord amb el rei: conqueririen l'illa en nom d'ell i la posseirien com a vassalls seus, com un feu concedit pel rei.

La campanya va començar molt poc després de signar-se l'acord i, després d'aferrissats combats, la ciutat d'Eivissa es va rendir el 8 d'agost del mateix any 1235.

VALÈNCIA

El rei Jaume, després de conquerir tot el territori al nord de Borriana, es va creure prou fort per a preparar l'assalt a la capital: Balansiya, la ciutat més important de tot Xarq al-Andalus, defensada per fortes muralles, on tenia la cort el *rei* Zayyan, que havia conquerit el poder destituint l'últim governador almohade, Abu Zayd, i més recentment, a la mort Ibn Hud, havia adquirit també el Regne de Múrcia.

El primer pas per a conquerir Balansiya va ser l'ocupació del Puig el 1237, que és, el nom ja ho diu, un puig, enmig de la plana al nord de València, molt prop del mar, per on es podia avituallar molt fàcilment. Des d'allí, els hòmens del rei Jaume I podien llançar contínues operacions de castic al voltant de la ciutat.

Amenaçat de prop, el rei Zayyan, per primera vegada, es va voler enfrontar a les forces invasores i va atacar el Puig, on va patir una severa derrota. Després d'això es va replegar rere les muralles de la ciutat, disposat a resistir.

A l'abril de l'any següent el rei Jaume li va posar setge i, a darreries de setembre, Zayyan es rendia, abandonava la ciutat, amb tota la població que l'habitava, i es refugiava al sud del Xúquer.

BAIRÉN, XÀTIVA, BIAR

Al sud del Xúquer, l'important castell de Bairén, prop de l'actual Gandia, es rendiria sense lluitar l'any següent. Després, Jaume I s'adreçaria al que era l'altre gran castell més enllà del Xúquer: Xàtiva, que en canvi sí que li oposaria una certa resistència.

Les operacions es van complicar amb l'aparició d'un rival que li volia disputar Xàtiva: l'infant Alfons de Castella, que es va avançar al rei Jaume ocupant Moixent i Énguera, que eren castells del territori de Xàtiva.

La reacció del rei Jaume va ser violenta; l'infant Alfons, que poc abans havia pactat matrimoni amb Violant, la filla del rei Jaume, li va demanar una entrevista i tots dos es van trobar a Almirra (actualment el Camp de Mirra), on l'infant Alfons li va demanar Xàtiva com a dot.

Després de tenses negociacions, el rei Jaume va obligar l'infant a reconèixer-li el dret a conquerir Xàtiva i tot el territori fins a la línia Biar-Busot, com s'havia pactat a Tudillén (1151) i Cazola (1179).

Esta ratlla de Biar a Busot seria la primera frontera sud del Regne de València quan, conquerides Xàtiva, Dénia (1244) i Biar (1245) el rei Jaume consideraria acabada la conquesta.

De fet, la frontera definitiva no s'establiria, al sud d'Elx i Oriola, fins a primeries del segle XIV, durant el regnat de Jaume II.

LA GUERRA CONTRA AL-AZRAQ

La fi efectiva de la conquesta fins a la línia Biar-Busot, però, no va ser fins a uns quants anys després, ja que, des de l'endemà que el rei Jaume va considerar-la acabada, va sorgir un poderós nucli de resistència a les serres de la Marina, que es va estendre a altres zones: a la serra d'Espadà, un cos d'infanteria aragonesa va ser vençut per tropes andalusines.

En resposta a la revolta, l'any 1248 el rei Jaume va decretar l'expulsió de la població andalusina, que només es va fer de forma parcial: una part considerable va abandonar el Regne de València per la frontera de Múrcia, mentre que una altra gran part va ser només desplaçada, de les planes i de la costa a l'interior muntanyenc del Regne.

El cap de la revolta, al-Azraq, que volia ocupar posicions al Benicadell, va ser derrotat per les tropes del rei Jaume. Després d'això, es va fer fort a les muntanyes de la Marina, i fins a Penàguila, Planes i Rugat, ja a la Vall d'Albaida. Encara intentaria fer presoner el rei Jaume, en una emboscada que fracassaria.

Al-Azraq resistiria fins a l'any 1258, quan, després d'una rendició pactada, ell marxaria a l'exili.

◀ Castell de Bairén
Muralls de Bairén

EL REPARTIMENT

La guerra de conquesta comportava una expulsió parcial de la població vençuda, que era substituïda per població vinguda, sobretot, dels dos estats conqueridors: Aragó i Catalunya.

Este procés de colonització va quedar reflectit en els anomenats *Llibres del Repartiment*, que recullen registres de donacions i, de vegades, ocupacions de terres i cases.

Estos registres comprenen els anys entre 1237 i 1249, es van agrupar en el segle XVIII (són de diverses procedències), no s'han conservat, ni de bon tros, complets i, lògicament, només donen informació d'un sector de la població colonitzadora: els propietaris. Podem sospitar, doncs, que la població que hi apareix podria ser un sector minoritari sobre el total de nousvinguts.

Només a títol orientatiu, observarem que, per a la ciutat de València, al *Repartiment*, tal com ens ha pervingut, consten 48,5% de cases donades a catalans, 44,5% a aragonesos i 7% a gent d'altres procedències.

Segons el mateix *Repartiment*, l'ocupació real de cases que van fer els primers va ser del 26% i la dels segons, del 20%.

Cal considerar que, d'una banda, el Regne de València era una terra de frontera, vista com a llunyana i perillosa pels possibles repobladors i, d'altra banda, ni Aragó ni Catalunya tenien una gran capacitat demogràfica. A això cal afegir que, alhora, es feia la repoblació de Mallorca i Eivissa, conquerides només entre nou i tres anys abans que València.

EL TRACTAT DE CORBEIL

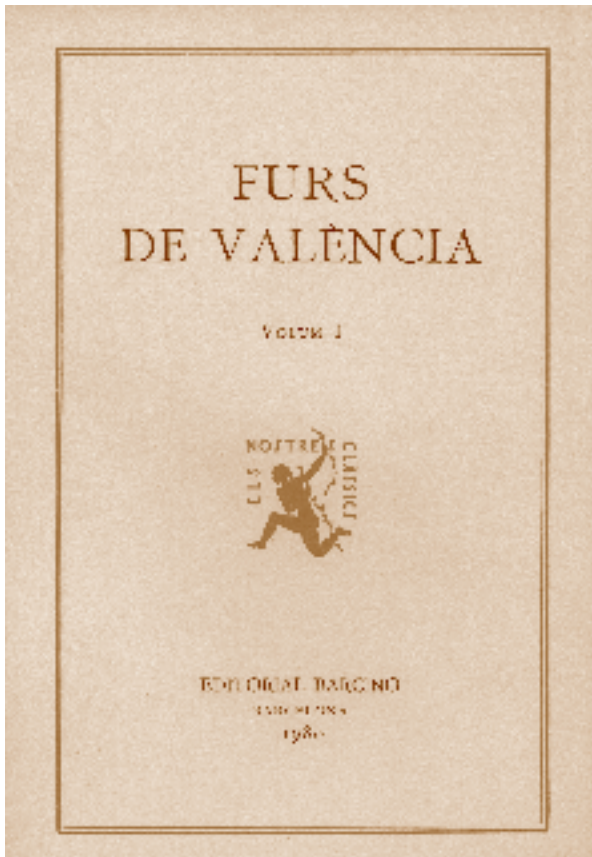
El mateix any 1258, quan amb la rendició d'al-Azraq s'acabava la conquesta valenciana, Lluís IX de França i Jaume I signaven el Tractat de Corbeil, on el segon reconeixia al primer les adquisicions territorials de la croada anticàtara i renunciava així a tots els territoris que s'havien vinculat en vassallatge als comtes de Barcelona i reis d'Aragó, llevat de la ciutat de Montpeller i alguna altra possessió de menys importància. A canvi, el rei de França renunciava a tots els drets que li podien correspondre com a hereu de Carlemany sobre Catalunya.

Este era el punt final lògic, d'acord amb el prudent abstencionisme que el rei Jaume havia practicat tota sa vida davant l'avanç francès al Llenguadoc i a Provença. El front militar i ideològic constituït entre el papat i la monarquia francesa donava poques possibilitats d'èxit a qui s'atrevera a enfrontar-s'hi.

ELS FURS

L'any 1261 es va produir un fet politicojurídic de la màxima importància per al futur del naixent estat dels valencians: el dia 7 d'abril el rei jurava els Furs, aprovats en les primeres Corts valencianes conegudes. Aquell text fundacional s'havia gestat al llarg d'uns vint anys, des de l'endemà de la presa de València.

Quan l'any 1233 Jaume I havia conquerit Borriana, hi va implantar el fur de Saragossa i després ho va fer a altres poblacions, com ara Benicarló, Almassora, Albocàsser, Benassal, Catí, etc. Si el fur de Saragossa va ser el majoritari, al seu costat el Costum de Lleida va ser també

Edició crítica, per Arcadi Garcia i Germà Colon

important com a codi legal vigent a Càlig, Cervera, Rossell, Sant Mateu, Cabanes i altres poblacions.

Tan sols sis anys després de la presa de Borriana, però, el Conqueridor va canviar d'estratègia a València, potser perquè ja havia decidit que no incorporaria els territoris conquerits a cap dels dos estats on regnava (deixant de banda les Illes) i en formaria un de nou, a part. Així, a la capital del nou estat, ja des de l'any 1239, es va començar a redactar un codi legal propi: la Costuma, que constava de diversos capítols o *furs*.

El gest del rei i de les Corts valencianes de l'any 1261 té una especial significació per diversos conceptes: el rei no sols jurà els Furs (la denominació que es va imposar sobre la de Costuma o Costumes), sinó que establí l'obligació de fer-ho per a tots els seus successors i, a més a més, els va jurar a canvi d'una important contribució fiscal de 40.000 sous que li aportaven els valencians: s'establí així el mecanisme que regiria en el futur la relació entre el Regne i el rei: el monarca només rebria els subsidis dels valencians en el marc d'unes Corts, escoltant sempre les reclamacions dels

tres braços (ciutats, nobles i clergues) que es negarien a atendre les peticions del rei si no respectava les lleis del Regne o Furs. Este pacte seria fonamental en la concepció política del nou estat.

D'altra banda, el text dels Furs jurat pel rei no va ser el llatí en què s'havia redactat originalment la Costuma de València, perquè per a l'ocasió el text s'havia traduït al *romanç*, a la llengua que, temps a vindre, entre altres noms rebria el de *valencià*, com a llengua pròpia del nou estat.

L'any 1261, quan es van traduir del llatí al romanç les lleis fundacionals del Regne, es va fer a un sol *romanç*, i la tria entre les diverses llengües parlades pels nous pobladors (n'hi havia d'aragonesos i catalans, sobretot, i també d'occitans, navarresos, castellans, etc.), sense cap concessió al bilingüisme, ja demostra quina era la llengua que es devia sentir com a pròpia, en data ben primerenca, sobre les altres.

MÚRCIA

El 1263 el rei de Castella, Alfons X, es va trobar en una situació delicada per les revoltes de la població andalusina als territoris annexionats al sud de Castella, que rebien ajuda des del Regne de Granada. Jaume I, tement per la seguretat de les seues fronteres, va intervindre a Múrcia: el seu fill, l'infant Pere, la va atacar l'any 1265 i l'any següent el mateix rei li va posar setge i la va conquerir. Jaume I, fidel al Tractat de Cazola i als acords d'Almirra, després de repoblar-la amb súbdits seus vinguts del nord, la va cedir al rei de Castella.

Muralls d'Alzira

ELS ÚLTIMS ANYS DEL REI

Jaume I va viure fins al 1276: seixanta-huit anys es podia considerar a l'època una longevitat més que notable. Diversos van ser els problemes que el van preocupar en els anys finals de la seua vida, lògicament d'una certa decadència.

Una de les seues accions més desencertades va ser un intent de croada a Terra Santa que ell mateix va organitzar i capitanejar l'any 1269, quan el rei en tenia seixanta-un i era, sens dubte, massa vell per a una empresa semblant. L'aventura va acabar fent mitja volta al cap de pocs dies i tornant-se'n l'estol de croats, després d'alguns dies de mala mar.

Un dels conflictes més greus que va patir en aquells anys va ser, sens dubte, el de l'enfrontament dels seus fills, que van donar una nova ocasió a sectors de la noblesa de rebel·lar-se contra l'autoritat reial.

L'infant Alfons, fill d'Elionor, la primera muller del rei Jaume, i els infants Pere i Jaume, fills de Violant d'Hongria, competien durament per l'herència reial. A ells tres s'hi afegia encara Ferran Sanxis, fill d'una amant del rei, Blanca d'Antillon, i que, malgrat la seua condició d'il·legítim, va gaudir durant cert temps de les preferències del pare.

La rebel·lió més greu dels nobles contra el rei Jaume la va encapçalar, precisament, Ferran Sanxis, fins que va ser derrotat i assassinat pel seu germanastre, l'infant Pere.

Les successives particions en lots territorials, fetes per Jaume I, que els fills rebrien com a herència, sens dubte no van contribuir a la pau dels seus estats. Finalment, la mort per causes naturals del primogènit, l'infant Alfons,

fill de la primera muller, va simplificar la qüestió: Catalunya, Aragó i València serien destinats a l'infant Pere i el Rosselló, Mallorca, Eivissa i Montpeller, a l'infant Jaume.

Un últim moment d'angoixa el va viure Jaume I, ja malalt de mort, quan el 1275 la població andalusina es va revoltar en diversos punts del Regne de València amb el suport d'uns contingents de cavalleria granadina capitanejats pel mateix al-Azraq, que va morir en combat prop d'Alcoi. La cavalleria enviada com a reforç a aquella ciutat pel rei Jaume va ser anihilada i, poc després, els seus hòmens patirien una derrota molt greu a Llutxent.

El rei, detingut a Alzira per la malaltia, va confiar la situació al seu fill Pere i va morir pocs dies després, el 27 de juliol del 1276, sense veure l'acabament de la revolta. Amb les presses de la guerra va ser soterrat provisionalment a la seu de València, per a ser traslladat poc més tard, segons el que ell mateix havia disposat, a la tomba definitiva del monestir de Poblet.

La gran realització del rei en aquells darrers anys va ser, sens dubte, l'elaboració de les seues memòries: el *Llibre dels fets del rei en Jaume*, valuós document literari i històric en què va fixar la seua trajectòria política i vital.

Cronologia

ANY	FETS I ESDEVENIMENTS POLÍTICS I SOCIALS ALS REGNES DE JAUME I	FETS I ESDEVENIMENTS POLÍTICS I SOCIALS A EUROPA I LA MEDITERRÀNIA	FETS I ESDEVENIMENTS LITERARIS I CULTURALS
1151		Tractat de Tudillén, que assignava a la Corona d'Aragó la conquesta de les taifes de València, Dénia i Múrcia.	
1163		Concili de Tours: el papa Alexandre III i els bisbes d'Occitània prenen mesures severes contra l'heretgia càtara o albigesa.	
1179		Tractat de Cazola, que rectificava el de Tudillén i atribuïa Múrcia a la conquesta castellana.	
1195		Victòria dels almohades sobre Alfons VIII de Castella a la batalla d'Alarcos.	
1196	Coronació del rei Pere, II d'Aragó i I de Catalunya.		
1202		Quarta Croada, que va acabar ocupant Constantinoble.	Leonardo Fibonacci escriu <i>Liber Abaci</i> , que introduïa la numeració àrab a Occident.
1203			Inici de la construcció de la catedral de Lleida.
1204	Casament del rei Pere d'Aragó i Catalunya amb Maria, senyora de Montpeller.		
1206	Distanciament entre el rei Pere i la seua muller, Maria de Montpeller. Per tal de casar-se amb Maria de Montferrat, ell demana el divorci al papa Innocenci III.		
1208	Naixement del rei Jaume.	Predicació a França de la croada contra els càtars d'Occitània, convocada pel papa Innocenci III.	
1209		Atac dels croats francesos contra el Llenguadoc i destrucció de Besiers. Simó de Montfort, elegit cap de la croada contra els càtars. Sant Francesc funda l'orde franciscà.	Fundació de la Universitat de Cambridge.
1210	Conquesta del Racó d'Ademús.		Inici de la construcció de la catedral de Reims. Guillem de Tudela, clergue navarrès, comença a redactar la <i>Cançó de la croada contra els albigesos</i> , narració versificada contemporània de la invasió d'Occitània pels croats francesos.

1211	El rei Pere pacta amb Simó de Montfort, que li ret homenatge com a nou vescomte de Carcassona i passa així a ser vassall seu; el rei li lliura el seu fill Jaume com a penyora.		
1212		Batalla de Las Navas de Tolosa.	
1213	Mort de la reina Maria, mare de Jaume I. Mort del rei Pere I, pare de Jaume I, a la batalla de Muret, contra els croats comandats per Simó de Montfort.	Derrota del rei Pere i del comte de Tolosa a Muret, davant els croats francesos comandats per Simó de Montfort.	Mort del trobador Huguet de Mataplana per les ferides rebudes a Muret.
1214	El papa Innocenci III obliga Simó de Montfort que lliure Jaume I als seus súbdits. Representants de Catalunya i Aragó el juren com a rei a Lleida. Confiat al mestre del Temple, l'acullen al castell de Montsó. El comte Sanç esdevé regent fins que dure la minoria del jove rei.		
1215		Sant Domènec funda a Tolosa l'orde dels dominicans, origen de la Inquisició contra els càtars i altres heretges.	
1217	Jaume I abandona el castell de Montsó, atret per Ferran de Montaragó. El comte Sanç, fins aleshores regent d'Aragó i Catalunya, renuncia al càrrec.	El papa amenaça d'enviar una altra croada contra Aragó i Catalunya si el comte Sanç, regent en la minoria de Jaume I, ajuda el comte de Tolosa contra els croats. Cinquena Croada	
1218		Mort de Simó de Montfort davant les muralles de Tolosa.	
1220	Jaume I s'enfronta amb Pero Ferrandis i fracassa assetjant-lo al castell d'Albarrasí.		
1221	Matrimoni de Jaume I amb Elionor de Castella.		
1223	Jaume I s'enfronta als Montcada. Els magnats de Catalunya i Aragó retenen Jaume I a Saragossa i li imposen la seua voluntat en importants afers d'estat.		
1224		Segona croada contra els càtars, promoguda per Lluís VIII de França.	

1225	Les Corts de Tortosa posen fi a la minoria d'edat del rei Jaume. Intent de conquerir Peníscola.		
1226	Mort del noble Pero Ahonés en un enfrontament amb Jaume I, que origina una rebel·lió d'Aragó.		Notícia d'un donatiu de 200 morabatins del rei Jaume per a la construcció del claustre de Poblet.
1227	Pau d'Alcalà, que posa fi a la guerra a Aragó.		
1228	Assemblea de Barcelona en què el rei Jaume proposa conquerir Mallorca.	Revolta d'Ibn Hud a Múrcia contra els almohades.	El trobador tolosà Guilhem de Montanhagol rep una donació de terres al <i>Repartiment</i> de València.
1229	Conquesta de Mallorca. Zayyan, nou <i>rei</i> de València, ataca Amposta i Tortosa. Anul·lació del matrimoni del rei Jaume amb Elionor de Castella.	Revolta de Zayyan a València contra el governador almohade Abu Zayd. Sisena Croada: Frederic II va ocupar Jerusalem. Tractat entre Lluís IX de França i el comte de Tolosa, que comportaria l'annexió del comtat al regne de França.	
1230		El papa Gregori IX instaura inquisidors permanents adscrits a determinats territoris.	Mort de Guillem de Lorris, autor de la primera part del <i>Roman de la Rose</i> .
1231		Menorca esdevé tributària del rei Jaume.	
1232	Conquesta de Morella i Ares.		
1233	Conquesta de Borriana. S'hi imposa el fur de Saragossa.		Naixement de Ramon Llull.
1235	Conquesta d'Eivissa. Matrimoni de Jaume I amb Violant d'Hongria.		
1236	Corts generals a Montsó per a Catalunya i Aragó. El rei Jaume promet el repartiment de les terres valencianes entre els que participen en la conquesta.	Conquesta de Còrdova per Ferran III de Castella.	
1237	El rei Jaume ocupa el castell del Puig. Comencen els registres dels <i>Llibres del Repartiment</i> .		
1238	Setge i conquesta de València.		Inici de la construcció de l'Alhambra de Granada.
1239	Conquesta de Bairén. Comença a redactar-se la Costuma de València, origen dels Furs.		

1240	Naix a València Pere (el futur Pere II), fill de Jaume I i Violant d'Hongria.		
1242	Conquesta d'Alzira.		
1243	Naix a Montpeller Jaume (el futur Jaume II de Mallorca), fill de Jaume I i de Violant d'Hongria.		Rodrigo Jiménez de Rada, arquebisbe de Toledo, escriu <i>De rebus gestis Hispaniae</i> . Comença la construcció de l'aula capítular al monestir de Poblet.
1244	Conquesta de Xàtiva i de Dènia.	Tractat d'Almirra. Els turcs vencen els croats i ocupen Jerusalem. Rendició de Montsegur als croats francesos, l'últim reducte dels càtars.	
1245	Conquesta de Biar. El rei Jaume dona per acabada la conquesta valenciana.		
1247	Comença la revolta d'al-Azraq contra Jaume I.		
1248	El rei Jaume decreta l'expulsió general de la població andalusina del Regne de València. Intensificació de la repoblació amb colons catalans i aragonesos.	Setena croada, promoguda per Lluís IX de França, que fracassa en l'intent d'ocupar Jerusalem. Conquesta de Sevilla per Ferran III de Castella.	
1249	Acaben els registres dels <i>Llibres del Repartiment</i> .		Roger Bacon, en una carta redactada a Oxford, fa la més antiga referència a la pólvora coneguda a Europa.
1250	Derrota d'al-Azraq al Benicadell.		Escultures de fusta de Sant Joan de les Abadesses.
1251	Mor Violant d'Hongria.		
1257			Fundació de la Sorbona.
1258	Rendició d'al-Azraq.	Tractat de Corbeil, en què Jaume I reconeix la victòria de la croada francesa i renuncia a intervindre políticament al nord dels Pirineus.	
1260	Mort de l'infant Alfons, fill del rei Jaume i d'Elionor de Castella.		
1261	Primeres Corts valencianes: els tres braços, presidits pel rei Jaume, aproven l'extensió dels <i>Furs</i> a tot el Regne de València. Redactats fins aleshores en llatí, se'n fa la traducció al <i>romanç</i> .	Al setge contra Niebla d'Alfons X de Castella, es fa servir per primera vegada la pólvora a la península Ibèrica.	Data probable de l'acabament de les obres de l'hospital i l'església de Sant Joan de l'Hospital de València.

1262	Partició definitiva dels regnes entre els hereus de Jaume I: Aragó, Catalunya i València per a Pere II, i Mallorca, el Rosselló i Montpeller per a Jaume II (de Mallorca).		Data probable del començament de les obres de la seu de València, dirigides per Arnau Vidal, el sector de l'absis i porta de l'Almoina.
1266		Conquesta de Múrcia.	Tomàs d'Aquino comença a escriure la <i>Summa</i> . Traducció de les obres historiogràfiques de Jiménez de Rada, entre les quals destaca <i>De rebus gestis Hispaniae</i> .
1267			Guillem de Cervera, també dit Cerverí de Girona, es vincula a la cort del rei d'Aragó com a trobador al servici de l'infant Pere.
1269	Intent fracassat de croada a Terra Santa.		
1270		Huitena Croada, la darrera, promoguda per Lluís IX de França contra Tunis, on trobarà la mort.	
1274			Mort de Tomàs d'Aquino. Ramon Llull escriu <i>Llibre de contemplació en Déu</i> i <i>Art abreujada de trobar veritat</i> .
1275	Revolta general dels andalusins del Regne de València.		Guillem de Saliceto, al tractat <i>Chirurgia</i> , fa la primera descripció d'una dissecció humana.
1276	Retorn d'al-Azraq, que mor en combat davant Alcoi. Malaltia i mort del rei Jaume.		

**MATERIAL
DIDÀCTIC
PER A
L'ALUMNAT
1r cicle d'ESO**

EL REI JAUME EN LA NOSTRA MEMÒRIA

L'any 2008 ha fet els 800 anys que va nèixer el rei Jaume I i encara el recordem.

De fet, és el rei més anomenat que hem tingut mai els valencians.

Tu mateix: quants altres reis de valencians coneixes? Se li poden comparar en anomenada?

Si fas la prova, pregunta a la gent i trobaràs que, entre els valencians, poc o molt, aquell rei és encara generalment recordat.

Al teu poble segur que hi ha un carrer del rei Jaume I, i potser coneixes algun monument dedicat a ell. O potser coneixes algun poema que en parla. O algun castell en ruïnes per on ell va passar.

EL REI JAUME EN LA LLEGENDA

Noms de carrers, monuments, poemes i antigues ruïnes ajuden a conformar la memòria dels avantpassats i, quan un heroi s'ho val i dona la mida, també les llegendes ens conserven el seu record. A València, n'hi ha una de molt coneguda referida a la porta de la Seu.

Rei Jaume. València

Porta de l'Almoina o del Palau: Bernat i Floreta

Text 1

Al capdamunt d'aquesta porta hi ha catorze caps de pedra: set d'home i set de dona; i una llegenda molt vella explica per què s'hi van esculpir.

El rei Jaume havia vençut els sarraïns de València, i aquests sarraïns havien fugit perquè havien perdut la guerra, i deixaven les cases, els camps i l'aigua, i les muntanyes i els castells, i les séquies i els molins. Tota aquesta riquesa sense amo, el rei Jaume la donava als seus guerrers. Ja no tenien cap guerra a fer: arraconaven l'espasa i es tornaven llauradors, i així naixia un nou país.

Era un país una miqueta estrany, un país només a mitges, perquè no hi havia dones, tan sols homes, i això no podia ser: envellirien, moririen i s'acabaria el país [...]; quan ja el rei Jaume, en la nova terra [...] es va adonar que encara no es podia dir poble aquella gent, perquè no hi havia dones, llevat de set que havien vingut amb els seus marits [...] va fer-se portar el rei aquells set matrimonis davant seu, i els va manar que anassen a la ciutat de Lleida i que fessen crida entre les donzelles per veure si voldrien venir a casar-se amb els guerrers fadrins. Van anar allà i ho van fer com els ho havia dit el rei Jaume.

Set-centes donzelles van fer el viatge des de Lleida a València, a veure què seria d'aquells guerrerets [...] De seguida que van arribar elles es va celebrar la gran cerimònia en la Seu, i d'allí van eixir tots, cadascú amb la parella que s'havia triat. Van fer una mica de festa i, després, fugint cap a casa, a fer farena, perquè en aquell país, regne li deien aleshores, tot estava per fer i calia treballar molt; i de fet, s'hi treballava tant que un país de malfaeners no ho va ser mai [...] I aquelles i aquells van tenir fills i filles, els quals es van casar i van tornar a fer més fills i més filles, que tampoc no van parar de fer-ne, de fills i filles, i així, seguint la mateixa norma, fins avui que quasi no cabem, de tants com som, els valencians.

Decofrens: *Cròniques d'un rei*

Text 2

I us diré que aquells set matrimonis es deien de nom, segons trobareu escrit en la porta del Palau, o de l'Almoina, en la Seu de València: Pere i Maria, Guillem i Berenguera, Ramon i Dolça, Bertran i Berenguera, Doménec i Ramona, Francesc i Ramona, Bernat i Floreta.

Decofrens: *Cròniques d'un rei*

DOCUMENTA'T

llegenda: narració popular d'esdeveniments sovint amb un fons real, però desenrotllat i transformat per la tradició.

sarraí: membre del poble que, abans de la conquesta de Jaume I, ocupava el territori que actualment considerem valencià.

TREBALLEM ELS TEXTOS

Textos 1 i 2

1. Quin és el fons real d'esta llegenda? Analitzem-la (assenyalant cada frase com a verdadera o falsa):

El rei Jaume va conquerir València i el seu regne.

No el va conquerir, perquè ja ho havia fet algú abans que ell.

Amb Jaume I no van vindre noves gents a repoblar la terra conquerida.

Sí que en van vindre: el rei els donava terres i cases on viurién ells i, després, els seus fills.

La seu de València i la porta del Palau no tenen cap relació amb el rei Jaume I.

Sí que en tenen: es van començar a construir en temps del rei Jaume.

Això és més llarg que l'obra de la Seu...

Es diu que alguna faena o empresa sembla l'obra de la Seu quan necessita molt de temps per a fer-se.

En el nostre cas, com en la resta d'Europa, la dita està plenament justificada: la Seu o catedral de València va ser una de les primeres construccions empreses pels conqueridors; començada a mitjan segle XIII, parts tan importants com són el campanar del Miquelet i la façana principal no es van construir fins a primeries dels segles XV i XVIII respectivament.

2. Compara les maquetes i assenyala les principals diferències. Hi trobes a faltar algun element actualment visible?

Segles XIII i XIV

Segle XV

3. Associa cadascuna de les tres portes de la Seu a l'estil i a l'època que li corresponen:

PORTA DELS APÒSTOLS	SEGLE XIV	BARROC
PORTA DELS FERROS	SEGLE XVIII	GÒTIC
PORTA DEL PALAU O DE L'ALMOINA	SEGLE XIII	ROMÀNIC

Porta de l'Almoina o del Palau

El Miquelet

Porta dels Apòstols

Porta dels Ferros

EL REI JAUME EN LA POESIA

Al costat de la llegenda, la poesia ha contribuït igualment a construir i fixar la memòria del rei Jaume I. Si la llegenda és sobretot narrativa, en la poesia és més important el vessant simbòlic: associa l'heroi a unes imatges que l'identifiquen amb unes qualitats humanes que va posseir en un grau excepcional.

Text 3

El rei Jaume brilla encara
d'aquell or de joventut
que guaitaven nins i dones
amb les mans damunt dels ulls.
Bé deu ésser la ginesta
que ens aboca el mes de juny
un record del rei en Jaume
que il·lumina tot el puig.

Josep Carner: «Carlemany i el rei en Jaume»

Text 4

Tal admiració dels pobles
veig en llegendes i cobles
a Jaume el Conqueridor.

Tot joiós, gentil i alegre,
tot falaguer era en ell;
sols paurós, sinistre, negre,
sobre lo daurat capell,
en lo lloc del real signe,
ab ulls d'esperit maligne,
obrint la gola afamat,
les verdoses ales ertes
estenia, sempre obertes,
l'espantable Rat-Penat

Era senyal i figura
del combat penós i etern
que en la vida sempre dura,
nit i dia, estiu i hivern;
de la vigilant saviesa
que té sempre l'ala estesa;
de l'indomable valor,
que en guerra traïdora o franca
mai los ulls matiners tanca
per descuit, cansanci o por.

Teodor Llorente: «Lo Rat Penat»

DOCUMENTA'T

ginesta: Arbust alt de vora dos metres d'alçària, de brançatge de cim prim i grisenc molt característic [...] floretes grogues agrupades en ramells molt vistent i fruit redonet de la grandària d'un pèsol amb una o dues llavors negreses.

Joan Pellicer: *Costumari botànic I*

TREBALLEM ELS TEXTOS**Text 3**

1. A quina imatge associa Josep Carner el rei Jaume?
2. Què simbolitza?
3. Quina característica de la planta justifica el significat que li atorga el poeta?

Text 4

1. Troba un sinònim a:

cobla

joiós

gentil

falaguer

2. A quina imatge associa Teodor Llorente el rei Jaume?
3. Què simbolitza?
4. Com justificaries el significat atribuït a l'animal?

RECAPITULEM

El rei Jaume ha perdurat: el seu record, la seua obra, que arriben fins als nostres dies ben vius encara. Quins són els elements, tant en la llegenda com en les poesies que hem vist, que remarquen l'aspecte de la pervivència, de la perdurabilitat al llarg del temps?

Ginesta

Monestir de Poblet: tomba del rei Jaume

EL REI JAUME EN LA HISTÒRIA

*Per mitjà dels documents que del temps del rei Jaume s'han conservat, podem saber amb prou exactitud com va viure, com va actuar i com va fer la conquesta de València. Un dels documents més importants que tenim sobre ell és, sens dubte, el **Llibre dels fets del rei Jaume**, dictat per ell mateix: un text interessantíssim que recull les memòries o autobiografia del rei.*

MORELLA

*Al **Llibre dels fets** llegim com va començar la conquesta de València:*

Text 5

Don Pero Ferràndec d'Açagra em convidà a caçar porc senglar i a menjar amb ell i, quan haguérem menjat, vingué missatge que peons de Terol i de la frontera havien conquerit Ares. Don Atorella va dir:

—Senyor, no tardeu, que Ares és molt bon lloc i molt fort.

Sopàrem i férem donar civada als cavalls i ens n'anàrem després de la mitja nit. Quan érem dalt de la serra, vingué un ballester a cavall, corrent, i em va dir:

—Senyor, don Balasc us saluda, i us diu que Morella és seua.

Quan ho vaig sentir, em va pesar molt. Vaig fer retirar-se el ballester i vaig cridar don Pero Ferràndec i don Atorella. I, mentre feia que els altres es retirassen, Ferrando Díeç se m'acostà a l'orella i em va dir:

—Deixeu l'anada a Ares, que Morella és gran cosa.

Vaig demanar consell a don Pero, a don Atorella i als altres cavallers, i van dir que, com que havíem emprés el camí cap a Ares, que hi anàrem, que després ja aniríem a Morella. Ferrando Díeç va dir:

—Senyor, jo sóc dels menors del vostre consell, però us dic que aneu a Morella.

I vaig entendre que deia el que era millor, que abans cal atendre les grans faenes que les menors.

Trotant i galopant, vam passar el riu de Calderes i vam arribar al riu que passa al peu de la costa de Morella. Pujàrem fins a un puget, que després es va dir puig del Rei, i vaig disposar guaites a peu i a cavall, que no poguera ningú entrar ni eixir de Morella.

Vam jaure tota la nit en aquell puig, i quan va eixir el sol, don Balasc vingué amb cinc cavallers, i el cap dels guaites s'acostà a ell i li va dir:

—Què serà, don Balasc?—. I ell va respondre:

—Vull entrar a Morella.

—Don Balasc, el rei vol que aneu a ell.

—Digueu-li que de seguida hi aniré.

—Sapieu que no us deixarem entrar a Morella fins que no haureu anat a ell.

I el cap dels guaites se li acostà de manera que, si hagués volgut fugir, no ho hauria pogut fer. Don Balasc girà la regna i vingué a mi, descavalcà i jo em vaig alçar per ell. Va assegurar-se davant meu:

—Senyor, què em voleu?

—Jo us diré què. Déu ha volgut que guanyeu Morella, que és lloc tan fort i anomenat i, encara que vós meresqueu tot bé, és un lloc que no fa per a ningú si no és rei. Per això us pregue que siga per a mi.

Es va apartar amb els seus cavallers, i quan es va decidir, vingué a dir-me:

Morella

—Senyor, vós em féreu un document que si jo conqueria algun lloc seria meu, però tant de bé m'heu fet que és la meua voluntat que aquest lloc siga vostre, i us pregue que vulgueu que jo el tinga per vós.

I li vaig dir que li ho agraiïa. S'agenollà davant meu i em va fer homenatge.

Aquell dia vaig estar allí i l'endemà me'n vaig anar a Ares, el vaig prendre i, als peons que l'havien conquerit, els vaig donar tant que van quedar pagats de mi.

Jaume I: *Llibre dels fets* (adaptació)

DOCUMENTA'T

peó: soldat a peu.

regna: corretja amb què es guia un cavall.

homenatge: cerimònia solemne en què un home reconeix que és vassall d'un senyor i li promet fidelitat a canvi de la concessió d'un feu.

feu: territori propietat d'un senyor, que concedia a un vassall seu perquè el governara i l'explotara; el vassall, a canvi, l'havia d'aconsellar i servir amb les armes quan el senyor li ho demanava.

TREBALLEM ELS TEXTOS

Text 5

1. Per Morella va començar la conquesta valenciana. De qui va ser la iniciativa?
2. Com va reaccionar el rei?
3. De tots els vassalls i, per tant, consellers que l'acompanyaven cap a Ares quan va rebre la notícia de la conquesta de Morella, qui creus que li era més fidel i volia defensar millor els seus interessos? Per què?
4. Si don Balasc haguera entrat dins el castell, creus que el rei hauria pogut obligar-lo a jurar-li vassallatge per Morella?
5. Morella era un castell inexpugnable. La sorpresa del rei està justificada perquè don Balasc no havia pogut conquerir-la per força d'armes. De fet, no sabem com s'ho va fer per apoderar-se'n. Només podem imaginar-ho. Inventat una teoria que explique com podria haver-ho fet.

BORRIANA

Després d'ocupar Morella, Jaume I va prosseguir la conquesta penetrant des d'Aragó per l'Alt Palància fins a la Plana i va assetjar Borriana, una vila murallada, estratègica perquè els castells i viles del nord es proveïen del seu camp.

De la Cronica de Saldanha. **FOLIO 100**
De la villa de Borriana.

Borriana segons el cronista Viciano (s. XVI)

Text 6

Quan va estar fet el castell de fusta, disposàrem cent troncs ben untats de greix, per on el castell havia de córrer, i el mestre, amb un mantell de barreres que anava davant, va fer clavar dues àncores a terra, i hi lligà les corrioles que havien de tirar el castell. Vaig manar als hòmens prendre les cordes i cridàrem «aioc!», així com es fa al varar o traure una nau de la mar, i van moure el castell.

Quan va avançar un poc, s'aturà, que no podia anar; venien sagetes i en van ferir quatre, només començar.

Jo anava amb el meu perpunt, el meu gonió, amb el capell de ferro i amb el meu escut, escudant-me. Uns vint escudats escudaven els que tiraven de les cordes. Teníem tan prop els enemics, que als ferits no els deixava anar-se'n de les cordes, els feia asseure's i els feia cobrir, i després els enviava ben coberts. I així en feriren vuit o nou, perquè no els podíem escudar tant que no passaren les sagetes entre els escuts.

Quan ja havíem fet anar el castell de fusta una meitat del camí, va dir el mestre:

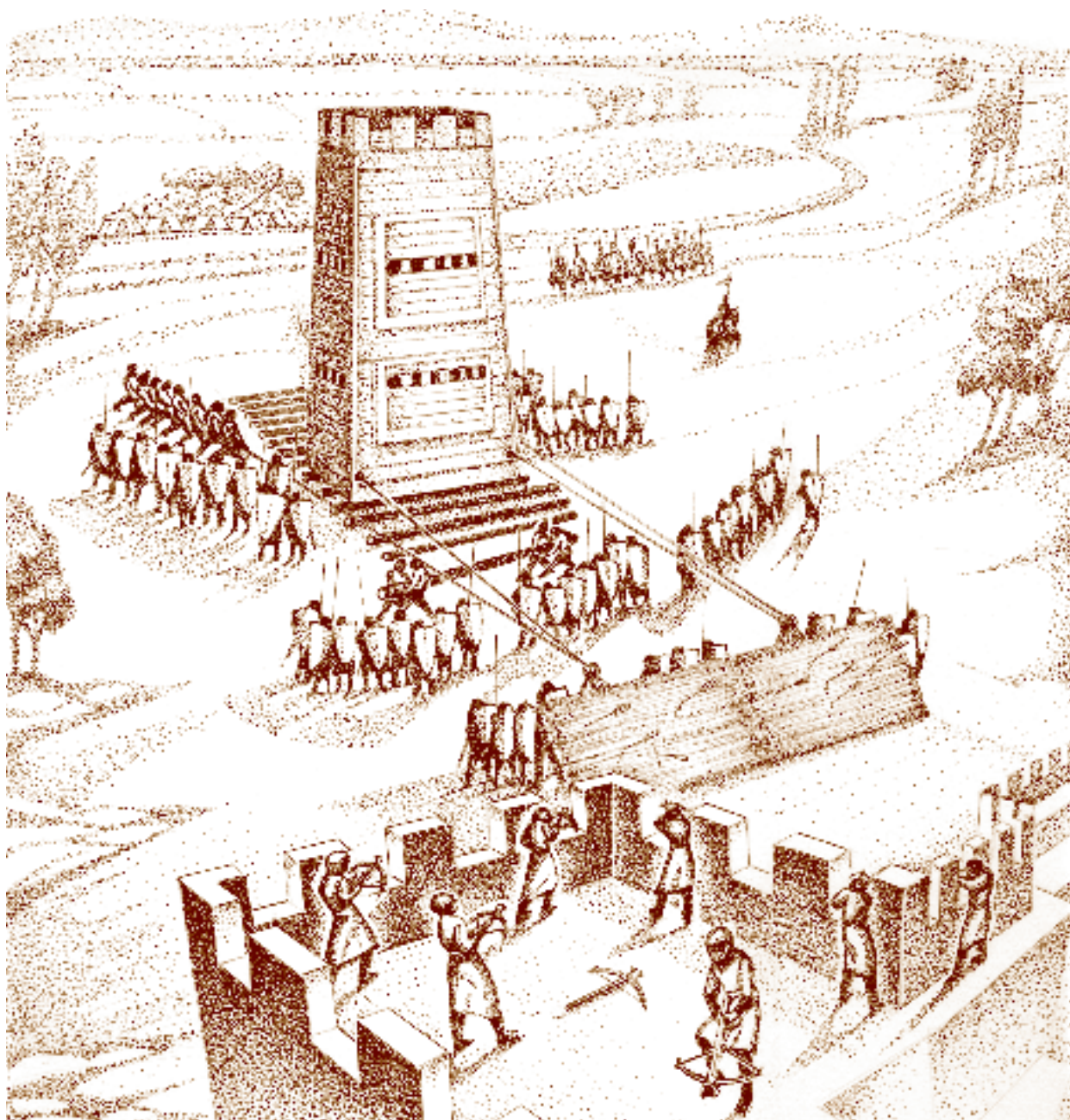
—Feu anar-se'n els hòmens, que els fan gran dany. Jo ho faré de manera que, a l'alba, se'l trobaran davant la muralla.

Jo li vaig dir que ho deia molt bé i ens n'anàrem. Ningú dels que érem allí no hauria begut tant en un dia com en aquella hora: beguérem dues copes grans de vi amb aigua i ens n'anàrem a menjar.

Els sarraïns, amb la millor algarrada que tenien, començaren a tirar contra el castell i hi encertaren més de deu pedres abans que acabara de menjar. Si em pegaren punyades a les costelles no em pesaria tant com els colps que sentia pegar al castell de fusta. No vaig trobar hòmens que hi volgueren anar de dia i que el tornaren arrere, en lloc on no el pogueren tocar. I tota la nit no feren sinó tirar, que li donaren més de cent colps. A la matinada el vaig fer retirar cap al campament i vaig veure que no es podia reparar.

Jaume I: *Llibre dels fets* (adaptació)

Castell de fusta

DOCUMENTA'T

aiòç: crit que feien servir els hòmens que tiraven d'una mateixa corda per a posar-se d'acord a fer l'esforç i prendre alé tots alhora.

algarrada: màquina de guerra consistent en una palanca de braços desiguals que tenia, en un cap, una fona i en l'altre, un contrapés (probablement fix, no suspés com en altres tipus).

capell de ferro: casc d'ales més o menys amples i caigudes.

gonió: túnica o vesta coberta d'una malla d'anelles o d'escates metàl·liques que protegia cos i braços.

perpunt: peça de tela repuntada i reforçada que els cavallers es vestien damunt del gonió.

TREBALLEM ELS TEXTOS

CAPELL DE FERRO / GONIÓ / PERPUNT

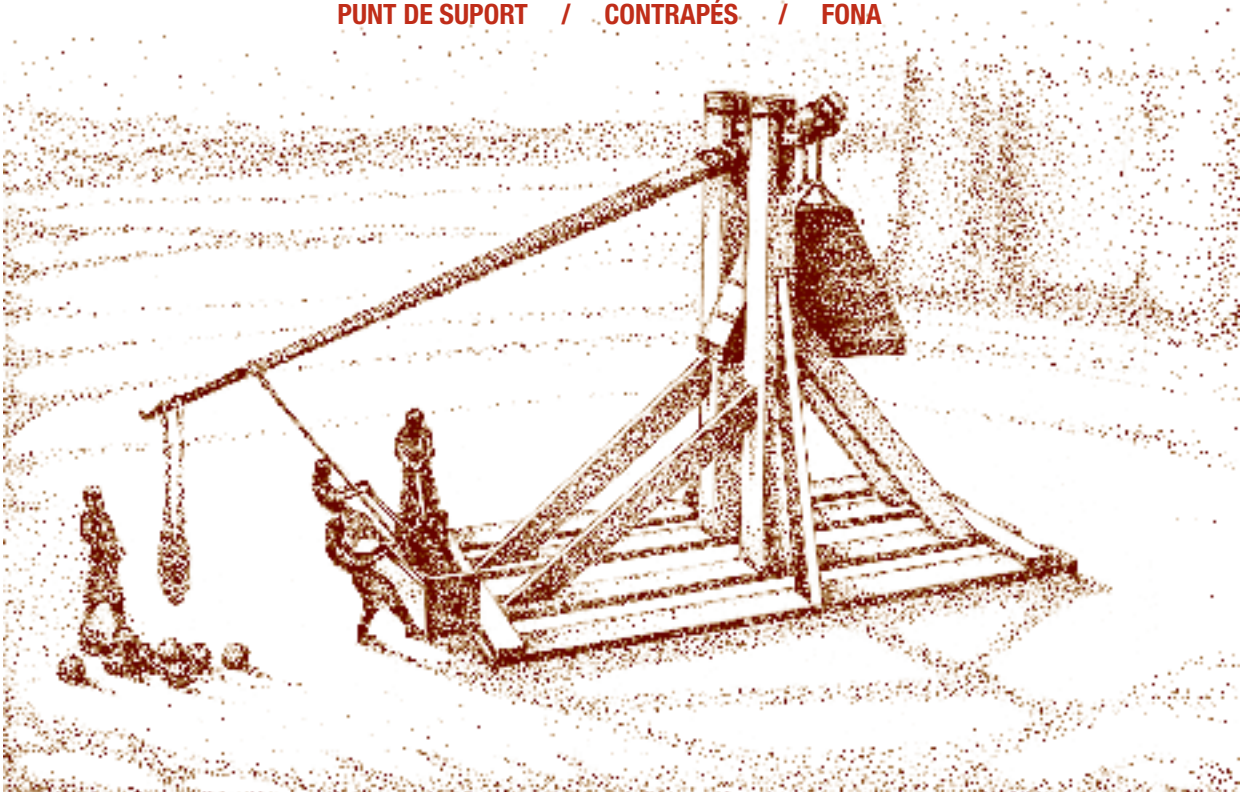
Text 6

1. Qui comanda les operacions? Comparant-ho amb el text 5, de qui és ara la iniciativa?
2. Descriu com feien avançar el castell de fusta.
3. On el volien fer arribar? Per a què?
4. Per què fracassen en l'intent?
5. Assenyala amb fletxes el punt de suport de la palanca, el contrapès i la fona.
6. En temps del rei Jaume, l'artilleria era exclusivament mecànica. Quin invent desconeixien encara?
7. Basant-te en les respectives definicions: assenyala amb fletxes el capell de ferro, el gonió i el perpunt.

Cavaller armat

PUNT DE SUPORT / CONTRAPÈS / FONA

Fonèvol

La muralla de València segons Tosca (s. XVIII)

De les muralles de València que va conèixer el rei Jaume, se'n conserven algunes restes que ens permeten d'imaginar el conjunt.

VALÈNCIA

Quan el rei Jaume va conquerir Borriana i la gran part de castells del nord, entre Borriana i Morella, es va lliurar la batalla decisiva del Puig i, poc més tard, va assetjar València, que es va rendir després de quasi mig any de setge. Expulsats de la ciutat els sarraïns vençuts, va començar el repartiment.

Les d'Alzira, en canvi, s'han conservat millor. No tan altes ni tan fortes, presenten una estructura semblant, de torres semicirculars que reforçaven el mur que tancava la vila.

Pintures murals d'Alcanyís (s. XIV)

Text 7

Al tercer dia d'entrar a València, vaig començar a repartir les cases entre l'arquebisbe de Narbona, els bisbes i els nobles que havien estat amb mi, i els cavallers heretats en aquell terme; i en vaig repartir a les ciutats, a cada una segons els hòmens d'armes que hi tenia. Unes tres setmanes després vaig nomenar repartidors que partiren la terra del terme de València i, veient les donacions que havia fet, vaig trobar que eren més les donacions que no el terme. N'hi havia que m'havien enganyat dient que demanaven poca cosa i era el doble o el triple. Com que seria gran treball per a mi sol, havia nomenat repartidors don Assalit de Gúdar i don Eiximén Peris de Tarassona. Vingueren a mi els bisbes i els rics hòmens, i em digueren:

—Nosaltres ens meravellem que, tan noble ciutat com és aquesta, que la doneu a repartir a don Assalit i a don Eiximén Peris. Encara que ells són bons i savis en dret, no els pertoca a ells de fer-ho, sinó als més nobles hòmens que teniu ací.

—Qui us semblaria, doncs, que ho hauria de fer?

—Aconsellem que hi poseu dos bisbes i dos rics hòmens, que així com la ciutat és noble, ho han de fer nobles hòmens.

Van voler que nomenara com a repartidors el bisbe de Barcelona, el bisbe d'Osca, en Pero Ferràndec d'Açagra i n'Eiximén d'Urrea, i els vaig dir que m'ho pensaria i els respondria.

Vaig cridar don Assalit de Gúdar i don Eiximén Peris, i els vaig dir que els bisbes i els rics hòmens volien que els llevara el repartiment de les heretats.

—Ja ho sabíem —respongueren— i us preguem que no ho feu, que seria vergonya per a nosaltres.

—No teniu raó, perquè jo els faré caure en el seu parany.

—De quina manera?

—Donant-los el que demanen —els vaig dir—, perquè jo sé que són més les donacions que la terra, i no hi sabran donar solució.

Vaig fer cridar els bisbes i els rics hòmens i, quan foren davant meu, els vaig dir que, allò que m'havien demanat, els ho concedia. M'ho agrairen molt i em besaren la mà.

Vaig esperar quinze dies i no repartien les terres. Els vaig cridar i vingueren. Em van dir:

—Senyor, trobem gran dificultat en açò, i creiem que us ho haurem de tornar.

—Com tornar? Si us n'heu encarregat, ho heu de fer, com siga —els vaig dir jo. I se n'anaren. Al tercer dia tornaren perquè la gent cridava i deia que en mala hora els havien posat com a repartidors, que no partien la terra i els feien esperar debades; i digueren que m'ho tornarien perquè no creien que ho pogueren acabar.

Vaig convocar gran consell de rics hòmens, cavallers i hòmens de ciutat. Davant de tots, els bisbes i els nobles em tornaren l'afer. Quan l'havia recuperat, vaig preguntar a don Assalit de Gúdar i a don Eiximén Peris:

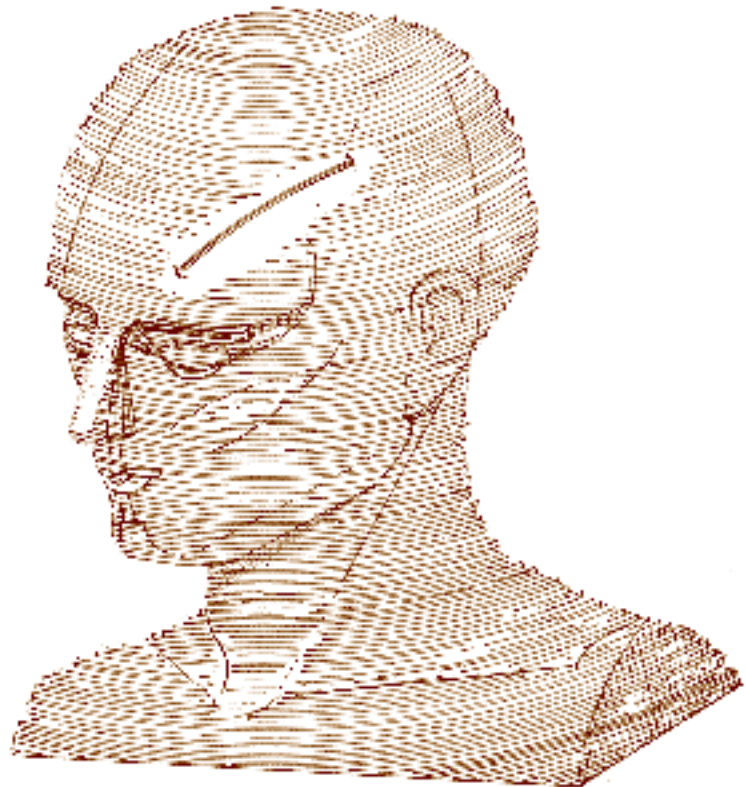
—No val més la vergonya que han passat, de no saber partir la terra, que si us ho haguera encarregat contra la seua voluntat?

M'ho agrairen molt i em digueren que havia pres la millor decisió. Els vaig dir:

—I ara us mostraré com partir la terra: rebaixeu la jovada a la meitat. Es dirà jovada, però no ho serà. I als que n'hem donat massa, els en llevarem i els donarem allò que els toca segons els seus mèrits.

I així es partí la terra.

Jaume I: *Llibre dels fets* (adaptació)

En la tomba del rei Jaume, el seu crani presenta una cicatriu com la que reproduïm al dibuix i que, sens dubte, correspon a una ferida que va rebre durant el setge de València.

Per les il·lustracions de l'època, podem saber com anaven armats cavalls i cavallers, o fer-nos una idea bastant exacta de com eren les tendes on s'allotjaven Jaume I i els seus hòmens.

DOCUMENTA'T

jovada: mesura de terra equivalent a la superfície que podien llaurar un parell de bous (units per un *jou*) en un dia.

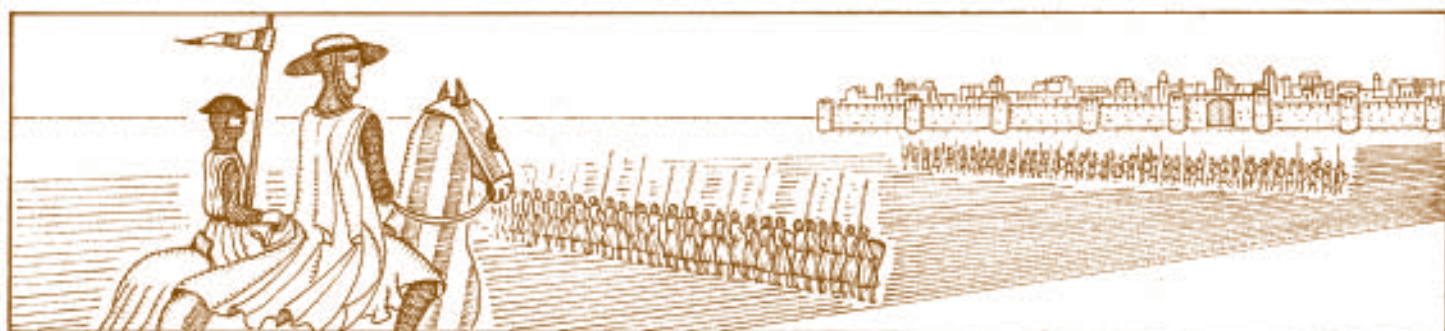
TREBALLEM ELS TEXTOS**Text 7**

1. Després de la reforma del rei Jaume, quant de temps haurien necessitat un parell de bous per a llaurar la nova jovada de terra?
2. Quins dos obstacles o problemes es va trobar el rei Jaume a l'hora de fer el repartiment de València?
3. Com va aconseguir, amb un problema, resoldre l'altre?
4. I després, com ho va fer per a solucionar el problema encara no resolt?
5. Va recórrer a la força? Quin nom creus que mereix l'habilitat demostrada pel rei?
6. Quina relació tenia el rei Jaume amb els seus rics hòmens o nobles? Entre els textos que has vist, n'hi ha algun altre en què es veja este mateix conflicte?
7. A banda de superar dos obstacles greus, què va guanyar el rei Jaume ridiculitzant els seus rics hòmens?
8. De quina paraula deriva *jovada*?
9. Com definiries la paraula *jover*?

EL LLIBRE DELS FETS

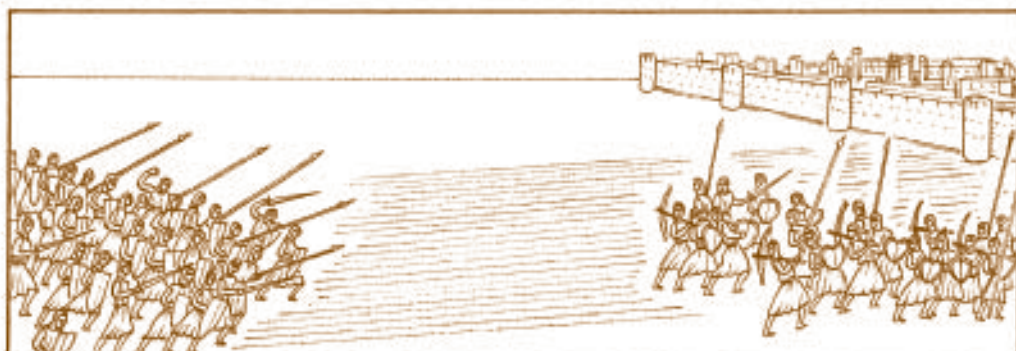
En algun moment de la seua vida, el rei Jaume va prendre consciència de la importància de les empreses que havia realitzat i, per deixar-ne memòria a les generacions futures, va començar a dictar el Llibre dels fets, una extensa crònica del seu regnat, que és també un dels primers monuments literaris de la nostra llengua.

Ja n'hem vist tres episodis, vegem-ne un quart reconstruït seguint la narració del rei i d'acord, també, amb altres coneixements que tenim.

DAVANT LES MURALLES DE VALÈNCIA, UN DIA DE SOL FORTÍSSIM, EL REI NO HAVIA VOLGUT POSAR-SE EL CAPELL DE FERRO, PER LA GRAN CALOR QUE FEIA, I DUIA UN CAPELL DE SOL DAMUNT EL BATUT

ELS ENEMICS ES RETIRAVEN I ELS SEUS HÒMENS ELS VOLIEN ACAÇAR

UN BALLESTER ENÈMIC ES VA AVANÇAR ALS ALTRES...

QUAN ELS SEUS HÒMENS SE'N TORNAVEN, EL REI GIRANT-SE VA MIRAR CAP A LA MURALLA...

...I ALHORA, AQUELL BALLESTER, DE LLUNY, AMB UN INCREÏBLE ENCERT...

**MATERIAL
DIDÀCTIC
PER A
L'ALUMNAT
2n cicle d'ESO**

EL LLIBRE DELS FETS DE JAUME I

Text 1

Un dels llibres més antics escrits en la nostra llengua és el *Llibre dels fets del rei En Jaume* [...] El rei En Jaume va ser el primer monarca europeu cristià a escriure les seues memòries. Entre els anys 1240 i 1270 aproximadament, el rei dirigí l'elaboració de la seua autobiografia, sens dubte ajudat per redactors anònims, donant-los instruccions, dictant, corregint; i així podem conèixer de primera mà, narrada pel protagonista principal, la peripècia política i militar que va ser la conquesta i conformació del regne de València, del nostre país, amb una precisió en els detalls, amb un joc d'interessos i d'intencions, amb una intensitat emotiva i amb una autenticitat que no hauria pogut reconstruir l'historiador.

[...] Teniu davant, doncs, la veu clara i distinta de l'heroi justificant-se més de set-cents anys després. Aquesta és la impressió que, fa uns anys, em va fer el llibre [...] Com si el rei hagués volgut descavalcar-se del pedestal que ocupa en qualsevol plaça valenciana, i m'hagués volgut acompanyar amb la seua paraula, i passejar al meu costat mentre jo l'escoltava atentíssim. Per una màgia inexplicable, podia recórrer el camí entre el mite i l'home.

Víctor G. Labrado: pròleg a *Conquesta de València*.

Rei Jaume. València
Autobiografia o memòries escrites pel mateix rei, en edició actual.

MORELLA

Al Llibre dels fets llegim com va començar la conquesta del territori valencià:

Text 2

Don Pero Ferràndec d'Açagra em convidà a caçar porc senglar i a menjar amb ell i, quan haguérem menjat, vingué missatge que peons de Terol i de la frontera havien conquerit Ares. Don Atorella va dir:

—Senyor, no tardeu, que Ares és molt bon lloc i molt fort.

Sopàrem i férem donar civada als cavalls i ens n'anàrem després de la mitjanit. Quan érem dalt de la serra, vingué un ballester a cavall, corrent, i em va dir:

—Senyor, don Balasc us saluda, i us diu que Morella és seua.

Quan ho vaig sentir, em va pesar molt. Vaig fer retirar-se el ballester i vaig cridar don Pero Ferràndec i don Atorella. I, mentre feia que els altres es retirassen, Ferrando Díeç se m'acostà a l'orella i em va dir:

—Deixeu l'anada a Ares, que Morella és gran cosa.

Vaig demanar consell a don Pero, a don Atorella i als altres cavallers, i van dir que, com que havíem emprés el camí cap a Ares, que hi anàrem, que després ja aniríem a Morella. Ferrando Díeç va dir:

—Senyor, jo sóc dels menors del vostre consell, però us dic que aneu a Morella.

I vaig entendre que deia el que era millor, que abans cal atendre les grans faenes que les menors.

Trotant i galopant, vam passar el riu de Calderes i vam arribar al riu que passa al peu de la costa de Morella. Pujàrem fins a un puget, que després es va dir puig del Rei, i vaig disposar guaites a peu i a cavall, que no poguera ningú entrar ni eixir de Morella.

Vam jaure tota la nit en aquell puig, i quan va eixir el sol, don Balasc vingué amb cinc cavallers, i el cap dels guaites s'acostà a ell i li va dir:

—Què serà, don Balasc?—. I ell va respondre:

—Vull entrar a Morella.

—Don Balasc, el rei vol que aneu a ell.

—Digueu-li que de seguida hi aniré.

—Sapieu que no us deixarem entrar a Morella fins que no haureu anat a ell.

I el cap dels guaites se li acostà de manera que, si hagués volgut fugir, no ho hauria pogut fer. Don Balasc girà la regna i vingué a mi, descavalcà i jo em vaig alçar per ell. Va asseure's davant meu:

—Senyor, què em voleu?

—Jo us diré què. Déu ha volgut que guanyeu Morella, que és lloc tan fort i anomenat i, encara que vós meresqueu tot bé, és un lloc que no fa per a ningú si no és rei. Per això us pregue que siga per a mi.

Es va apartar amb els seus cavallers, i quan es va decidir, vingué a dir-me:

—Senyor, vós em féreu un document que si jo conqueria algun lloc seria meu, però tant de bé m'heu fet que és la meua voluntat que aquest lloc siga vostre, i us pregue que vulgueu que jo el tinga per vós.

I li vaig dir que li ho agraiïa. S'agenollà davant meu i em va fer homenatge.

Aquell dia vaig estar allí i l'endemà me'n vaig anar a Ares, el vaig prendre i, als peons que l'havien conquerit, els vaig donar tant que van quedar pagats de mi.

Jaume I: *Llibre dels fets* (adaptació)

Morella

DOCUMENTA'T

peó: soldat a peu.

homenatge: cerimònia solemne en què un home reconeix que és vassall d'un senyor i li promet fidelitat a canvi de la concessió d'un feu.

feu: territori propietat d'un senyor, que governava i explotava un vassall seu, el qual, a canvi, l'havia d'aconsellar i servir amb les armes quan el senyor li ho demanava.

TREBALLEM ELS TEXTOS

Text 2

PARLEM-NE

1. Feu una llista dels personatges que hi intervenen i caracteritzeu-los.

2. Per Morella va començar la conquesta valenciana. De qui va ser la iniciativa?

3. Com va reaccionar el rei?

4. De tots els vassalls, i per tant consellers, que l'acompanyaven cap a Ares quan va rebre la notícia de la conquesta de Morella, qui creus que li era més fidel i volia defensar millor els seus interessos? Per què?

5. Si don Balasc haguera entrat dins el castell, creus que el rei hauria pogut obligar-lo a jurar-li vassallatge per Morella?

DESCRIPCIÓ

6. Descriu el castell de Morella.

DEBAT

7. Morella era un castell inexpugnable. La sorpresa del rei està justificada perquè don Balasc no havia pogut conquerir-la per força d'armes. De fet, no sabem com s'ho va fer per apoderar-se'n. Només podem imaginar-ho. Entre vosaltres, intenteu trobar una explicació de com podria haver-ho fet.

BORRIANA

Després d'ocupar Morella, Jaume I va prosseguir la conquesta penetrant des d'Aragó per l'Alt Palància fins a la Plana i va assetjar Borriana, una vila murallada, estratègica perquè els castells i viles del nord es proveïen del seu camp.

Borriana segons el cronista Viciana (s. XVI)

Text 3

Quan va estar fet el castell de fusta, disposàrem cent troncs ben untats de greix, per on el castell havia de córrer, i el mestre, amb un mantell de barreres que anava davant, va fer clavar dues àncores a terra, i hi lligà les corrioles que havien de tirar el castell. Vaig manar als hòmens prendre les cordes i cridàrem «aioc!», així com es fa al varar o traure una nau de la mar, i van moure el castell.

Quan va avançar un poc, s'aturà, que no podia anar; venien sagetes i en van ferir quatre, només començar.

Jo anava amb el meu perpunt, el meu gonió, amb el capell de ferro i amb el meu escut, escudant-me. Uns vint escudats escudaven els que tiraven de les cordes. Teníem tan prop els enemics que als ferits no els deixava anar-se'n de les cordes, els feia asseure's i els feia cobrir, i després els enviava ben coberts. I així en feriren vuit o nou, perquè no els podíem escudar tant que no passaren les sagetes entre els escuts.

Quan ja havíem fet anar el castell de fusta una meitat del camí, va dir el mestre:

—Feu anar-se'n els hòmens, que els fan gran dany. Jo ho faré de manera que, a l'alba, se'l trobaran davant la muralla.

Jo li vaig dir que ho deia molt bé i ens n'anàrem. Ningú dels que érem allí no hauria begut tant en un dia com en aquella hora: beguérem dues copes grans de vi amb aigua i ens n'anàrem a menjar.

Els sarraïns, amb la millor algarrada que tenien, començaren a tirar contra el castell i hi encertaren més de deu pedres abans que acabara de menjar. Si em pegaren punyades a les costelles no em pesaria tant com els colps que sentia pegar al castell de fusta. No vaig trobar hòmens que hi volgueren anar de dia i que el tornaren arrere, en lloc on no el pogueren tocar. I tota la nit no feren sinó tirar, que li donaren més de cent colps. A la matinada el vaig fer retirar cap al campament i vaig veure que no es podia reparar.

Jaume I: *Llibre dels fets* (adaptació)

DOCUMENTA'T

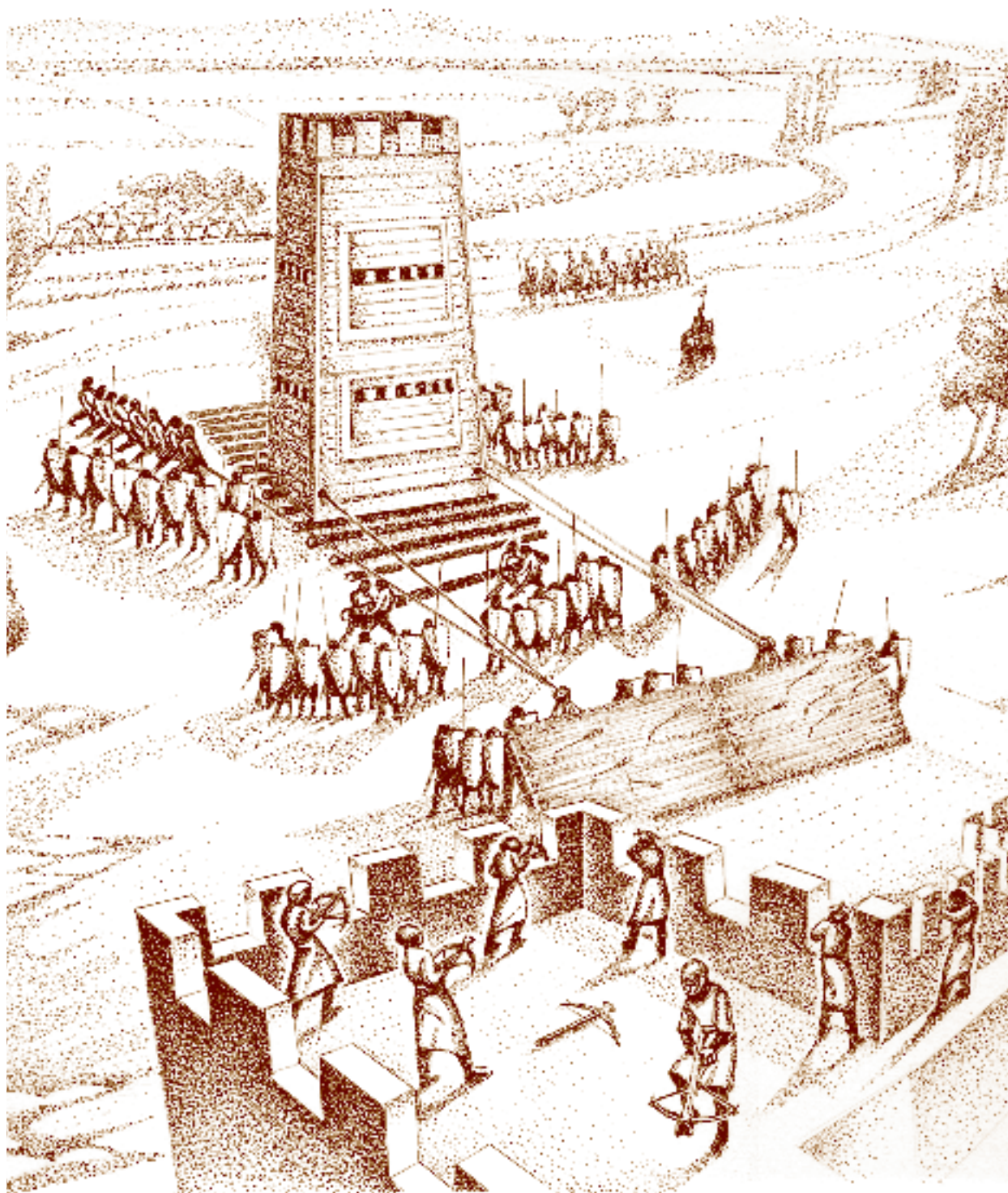
aioc: crit que feien servir els hòmens que tiraven d'una mateixa corda per a posar-se d'acord a fer l'esforç i prendre alé tots alhora.

algarrada: màquina de guerra consistent en una palanca de braços desiguals que tenia, en un cap, una fona i en l'altre, un contrapés (probablement fix, no suspés com en altres tipus de màquines semblants).

capell de ferro: casc d'ales més o menys amples i caigudes.

gonió: túnica o vesta coberta d'una malla d'anelles o d'escates metàl·liques que protegia cos i braços.

perpunt: peça de tela repuntada i reforçada que els cavallers es vestien damunt del gonió.

Castell de fusta

TREBALLEM ELS TEXTOS**Text 3****PARLEM-NE**

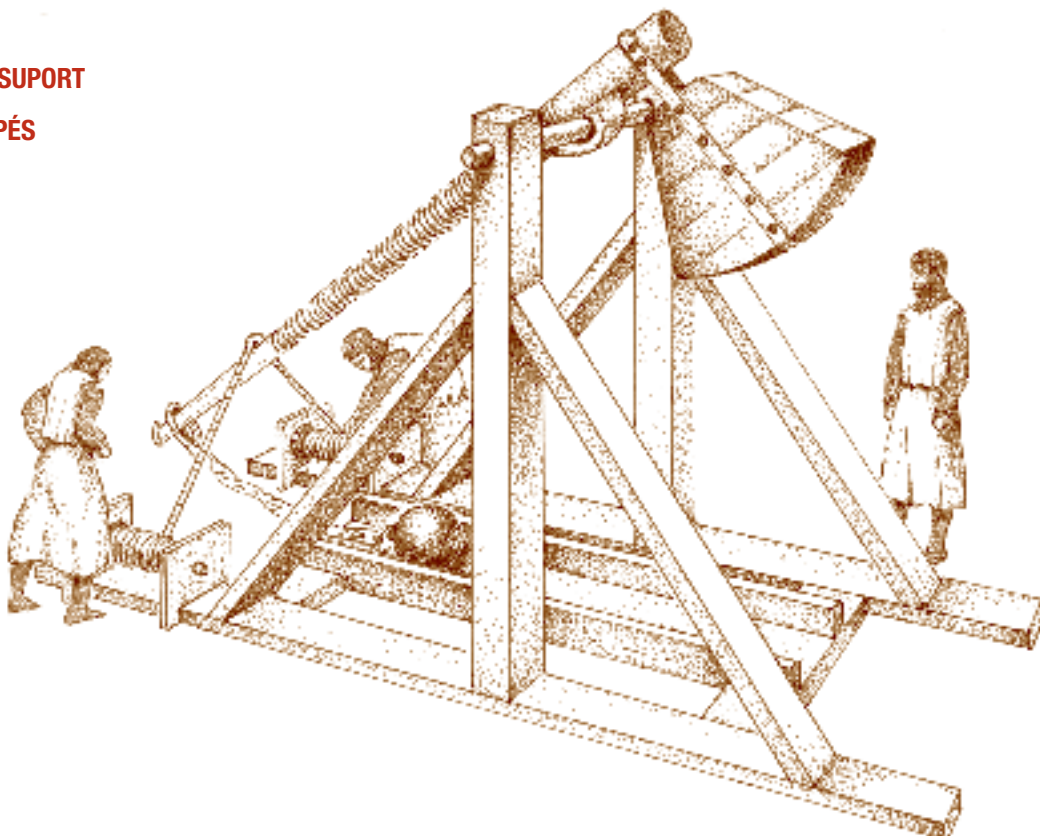
1. Qui comanda les operacions? Comparant-ho amb el text 5: de qui és ara la iniciativa?
2. On volien fer arribar el castell de fusta? Per a què?
3. Per què fracassen en l'intent?

DESCRIPCIÓ

4. Descriu el castell de fusta i explica com el feien avançar.
5. Assenyala sobre el dibuix (unint amb fletxes) el punt de suport de la palanca, el contrapès i la fona.
6. En temps del rei Jaume, l'artilleria era exclusivament mecànica. Quin invent desconeixien encara?
7. Basant-te en les respectives definicions: assenyala sobre el dibuix (unint amb fletxes) el capell de ferro, el gonió i el perpunt.
8. Què creus que deu voler dir que algú o alguna cosa va com una fona?

CAPELL DE FERRO**GONIÓ****PERPUNT**

Cavaller armat

PUNT DE SUPORT**CONTRAPÉS****FONA**

Algarrada

VALÈNCIA

Quan el rei Jaume va conquerir Borriana i la gran part de castells del nord, entre Borriana i Morella, es va lliurar la batalla decisiva del Puig i, poc més tard, va assetjar València, que es va rendir després de quasi mig any de setge. Expulsats de la ciutat els sarraïns vençuts, va començar el repartiment.

Text 4

Al tercer dia d'entrar a València, vaig començar a repartir les cases entre l'arquebisbe de Narbona, els bisbes i els nobles que havien estat amb mi, i els cavallers heretats en aquell terme; i en vaig repartir a les ciutats, a cada una segons els hòmens d'armes que hi tenia. Unes tres setmanes després vaig nomenar repartidors que partiren la terra del terme de València i, veient les donacions que havia fet, vaig trobar que eren més les donacions que no el terme. N'hi havia que m'havien enganyat dient que demanaven poca cosa i era el doble o el triple. Com que seria gran treball per a mi sol, havia nomenat repartidors don Assalit de Gúdar i don Eiximén Peris de Tarassona. Vingueren a mi els bisbes i els rics hòmens, i em digueren:

—Nosaltres ens meravellem que, tan noble ciutat com és aquesta, que la doneu a repartir a don Assalit i a don Eiximén Peris. Encara que ells són bons i savis en dret, no els pertoca a ells de fer-ho, sinó als més nobles hòmens que teniu ací.

—Qui us semblaria, doncs, que ho hauria de fer?

—Aconsellem que hi poseu dos bisbes i dos rics hòmens, que així com la ciutat és noble, ho han de fer nobles hòmens.

Van voler que nomenara com a repartidors el bisbe de Barcelona, el bisbe d'Osca, en Pero Ferràndec d'Açagra i n'Eiximén d'Urrea, i els vaig dir que m'ho pensaria i els respondria.

Vaig cridar don Assalit de Gúdar i don Eiximén Peris, i els vaig dir que els bisbes i els rics hòmens volien que els llevara el repartiment de les heretats.

—Ja ho sabíem —respongueren— i us preguem que no ho feu, que seria vergonya per a nosaltres.

—No teniu raó, perquè jo els faré caure en el seu parany.

—De quina manera?

—Donant-los el que demanen —els vaig dir—, perquè jo sé que són més les donacions que la terra, i no hi sabran donar solució.

Vaig fer cridar els bisbes i els rics hòmens i, quan foren davant meu, els vaig dir que, allò que m'havien demanat, els ho concedia. M'ho agrairen molt i em besaren la mà.

Vaig esperar quinze dies i no repartien les terres. Els vaig cridar i vingueren. Em van dir:

—Senyor, trobem gran dificultat en açò, i creiem que us ho haurem de tornar.

—Com tornar? Si us n'heu encarregat, ho heu de fer, com siga —els vaig dir jo. I se n'anaren. Al tercer dia tornaren perquè la gent cridava i deia que en mala hora els havien posat com a repartidors, que no partien la terra i els feien esperar debades; i digueren que m'ho tornarien perquè no creien que ho pogueren acabar.

Vaig convocar gran consell de rics hòmens, cavallers i hòmens de ciutat. Davant de tots, els bisbes i els nobles em tornaren l'afer. Quan l'havia recuperat, vaig preguntar a don Assalit de Gúdar i a don Eiximén Peris:

—No val més la vergonya que han passat, de no saber partir la terra, que si us ho hagués encarregat contra la seua voluntat?

M'ho agrairen molt i em digueren que havia pres la millor decisió. Els vaig dir:

—I ara us mostraré com partir la terra: rebaixeu la jovada a la meitat. Es dirà jovada, però no ho serà. I als que n'hem donat massa, els en llevarem i els donarem allò que els toca segons els seus mèrits.

I així es partí la terra.

Jaume I: *Llibre dels fets* (adaptació)

◀ Pintures murals d'Alcanyís (s. XIV)

Muralles de València en temps de la conquesta
 Capella de Jaume I a Sant Joan de l'Hospital, a València
 Banys públics (s. XIV), València

DOCUMENTA'T

jovada: mesura de terra equivalent a la superfície que podien llaurar un parell de bous (units per un **jou**) en un dia.

TREBALLEM ELS TEXTOS

Text 4

PARLEM-NE

1. En quines classes o categories agrupa el rei Jaume els personatges amb qui tracta?
2. Després de la reforma del rei Jaume, quant de temps haurien necessitat un parell de bous per a llaurar la nova jovada de terra?
3. Quins dos obstacles o problemes es va trobar el rei Jaume a l'hora de fer el repartiment de València?
4. Com va aconseguir, amb un problema, resoldre l'altre?
5. I després, com ho va fer, per a solucionar el problema encara no resolt?

DEBAT

1. Quina relació tenia el rei Jaume amb els seus rics hòmens o nobles? Entre els textos que has vist, n'hi ha algun altre en què es veja este mateix conflicte?
2. A banda de superar dos obstacles greus, què va guanyar el rei Jaume ridiculitzant els seus rics hòmens? Quin nom creus que mereix l'habilitat demostrada pel rei?
3. El relat presenta el punt de vista del rei Jaume. Redacta un text, narrant el mateix fet, però adoptant un altre punt de vista. Dels següents, tria'n un: el d'un noble, el d'un dels repartidors nomenat pel rei o el d'un modest cavaller que espera la seua part de cases i terres.
4. De quina paraula deriva *jovada*?
5. Com definiries la paraula *jover*?

XÀTIVA**Text 5**

Em digueren que Énguera i Moixent s'havien rendit a l'infant don Alfonso de Castella, de la qual cosa jo em vaig meravellar molt, que ell s'apoderara de res dins el territori de Xàtiva, per tal com era de la meua conquesta i ell tenia la meua filla per muller. Per saber si era així, vaig anar a Énguera i vaig dir als sarraïns que me la rendiren. Ells van dir que ja l'havien rendida a l'infant don Alfonso. Vaig entendre que si s'havia atrevit a fer-ho en alguns castells de Xàtiva, també s'apoderaria de la mateixa Xàtiva. [...]

Passat un temps, m'envià missatge l'infant Alfonso que es volia trobar amb mi. Vaig anar a trobar-lo a Almirra. Venien amb mi una tercera part de cavallers més dels que anaven amb ell. Quan ens vam veure, vingué al campament per veure la reina, muller meua, que m'havia pregat que la deixara venir a l'entrevista, per tal que l'enfrontament que hi havia entre el meu gendre i jo es reparara. Aquell dia es passà entre alegria i festa, perquè no estava bé que es parlara de res el primer dia.

L'endemà jo li vaig preguntar per què m'havia demanat que em vinguera a trobar amb ell. En nom d'ell, el mestre d'Uclés i don Diego de Biscaia em digueren que l'infant havia vingut per aquesta raó: que era casat amb la meua filla i que creia que li corresponia alguna donació en terres pel casament, i li havia de donar Xàtiva, que així ho acordarem quan pactarem el casament. Jo els vaig dir que els respondria.

Em vaig aconsellar amb la reina i amb els rics hòmens que m'acompanyaven i vaig cridar el mestre i don Diego. Ells vingueren i aquesta va ser la resposta: que jo no li havia oferit Xàtiva ni cap altre lloc; que no li pesara, però Xàtiva no la donaria a ningú del món.

Ells se n'anaren despagats de mi i, al vespre, van tornar a dir-me que em podien provar que jo els

havia oferit Xàtiva. Jo els vaig respondre que l'infant no havia de demanar terres amb la meua filla, que altres ajudes grans i bones podia aconseguir de mi, a honor i profit d'ell, perquè si tenia necessitat de mil o dos mil cavallers, que els podria tenir al seu costat, i a mi amb ells; i no sols una vegada, sinó dues o tres o deu, si calia. Valia més allò, amb la meua amiat, que no allò altre amb la meua enemiat. I així se n'anaren aquella nit. L'altre dia tornaren i em digueren:

—Senyor, bo seria que vós donàreu Xàtiva a l'infant, que, si no ho feu, també la tindrà.

Jo els vaig dir:

—Com la tindrà l'infant?

Ells respongueren:

—Perquè l'alcaid de Xàtiva li la vol donar.

Jo els vaig dir:

—Us dic que no tinc por que ningú me la lleve: ni l'alcaid la pot donar ni ningú gose apoderar-se'n, perquè qui a Xàtiva voldrà entrar, sobre mi haurà de passar; i vosaltres, penseu de passar amb les vostres amenaces, jo us les esperaré.

Després vaig manar ensellar els cavalls i carregar les mules. La reina començà a plorar, dient que ella havia vingut allí per adobar-ho entre jo i el seu gendre i ara veia que s'acabava tan malament. El mestre i don Diego se n'anaren i digueren a l'infant que jo me'n volia anar i que manava ensellar. Quan vam haver ensellat vingueren i digueren a la reina:

—Senyora, parreu amb el vostre marit i digueu-li que no se'n vaja que nosaltres anirem a l'infant i la cosa no quedarà com ara queda.

La reina em pregà que no tinguera pressa. Ells se n'anaren a l'infant don Alfonso i tractaren el plet d'aquesta manera: que ell renunciara a demanar Xàtiva, que ell tinguera Almansa, Xarafull i el riu Cabriol; i per a mi Castalla, Biar, Relleu, Xixona, Alarc, Finestrat, Torres, Polop, la Mola prop d'Aigües i Altea. Férem els nostres documents segellats i quedarem bons amics. Jo me'n vaig tornar a Xàtiva, al campament, que estava molt bé, així com l'havia deixat.

Jaume I: *Llibre dels fets* (adaptació)

Castell de Xàtiva

Xàtiva: palau islàmic excavat, església de Sant Feliu i el castell.

DOCUMENTA'T

infant: fill de rei.

alcaid: castellà o governador d'un castell.

ensellar: posar la sella a un cavall.

TREBALLEM ELS TEXTOS

Text 5

PARLEM-NE

1. Per quina raó es van enfrontar el rei Jaume i l'infant Alfons?
2. Quin era el raonament de l'infant per a donar suport a les seues pretensions?
3. Davant la negativa del rei Jaume, quina va ser l'*ame-naça* de l'infant? La va complir?
4. Per què la reina, veient que ensellaven, va començar a plorar?

DEBAT

5. Compareu els mapes de la taifa de València amb els del Regne de València. El naixent Regne de València, d'on prenía el nom? Com anaven definint-se els seus límits?

LES TAIFES DE XARQ AL-ANDALUS

SEGLE XI (any 1063)

SEGLE XI (any 1076)

SEGLE XII

SEGLE XIII

EL REGNE DE VALÈNCIA EN TEMPS DE JAUME I

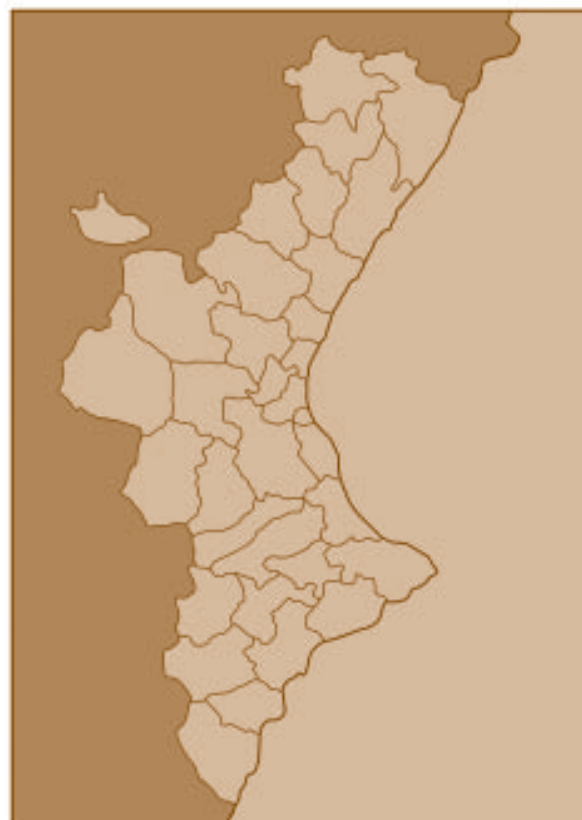

EL REGNE DE VALÈNCIA EN TEMPS DE JAUME II

6. Situa al mapa:

- Xàtiva, Énguera, Moixent.
- Almirra (el Camp de Mirra).
- Almansa, Xarafull (Jarafuel).
- Castalla, Biar, Rellou, Xixona, Finestrat.
- Aigües de Busot.

7. Repassa amb retolador roig el sector de frontera entre els regnes de València i de Castella que es va fixar al Tractat d'Almirra, entre Jaume I i Alfons de Castella.

Castell de Biar

Vaig manar als rics hòmens de Catalunya i Aragó que vingueren a mi el dia de Pasqua, i el sarraí va parlar amb al-Azraq i li digué:

—Al-Azraq, tu tens blat i no tens diners, i deus la paga als teus soldats. Ara el rei Alfons de Castella és amic teu, i així com enguany t'ha aconseguit una treva amb el rei d'Aragó, te n'aconseguirà per a un altre any si li ho demanes. Tenim els camps ben sembrats; guanyaràs diners del blat que vendràs, que ara és als graners, i tindràs prou blat del que collirem.

Al-Azraq li digué que li ho aconsellava molt bé i el creuria. Envià un missatger al rei de Castella preguntant-li que em demanara una treva. El rei Alfons, quan veié la carta d'al-Azraq, me n'envià una altra a mi, demanant-me-la.

El sarraí del consell d'al-Azraq vingué a mi i em digué que havia complit allò que m'havia dit, i ho podia comprovar. Ho vaig preguntar als meus de Cocentaina i vaig comprovar que al-Azraq havia venut el seu blat, tot el que tenia.

Vaig respondre al rei de Castella que em merave-

llava molt, perquè allò que demanava era en perjudici meu, perquè bé sabia que al-Azraq m'havia fet gran dany, i que aquell prec no li l'atendria. Vaig eixir de Xàtiva el divendres després de Pasqua i vaig fer cap a Cocentaina, allí m'arribà notícia que els rics hòmens venien. El dijous següent ja havia arribat a un acord amb l'alcaid de Planes, el de Castell de Castells i el de Pego. L'endemà vaig anar a Alcalà i al-Azraq no m'hi gosà esperar i se n'anà a Gallinera. Al vuité dia vaig recuperar Alcalà, Gallinera i setze castells més. Al-Azraq pactà amb mi que eixiria de la terra per sempre i no hi tornaria mai més.

Jaume I: Llibre dels fets (adaptació)

Diner de Jaume I

DOCUMENTA'T

besant: moneda de plata.

TREBALLEM ELS TEXTOS

Text 6

1. Comenta el significat de:

- *Juny, la falç al puny.*
- *Novembre: qui tinga blat que sembre.*
- *Per Sant Jordi espiga l'ordi, per Sant Marc espiga el blat.*
- Per a fer la guerra cal *gent, argent i forment.*
- El conseller d'al-Azraq era *més fals que una corbella.*

Castell de Planes

PARLEM-NE

2. Jaume I i al-Azraq són antagonistes, s'enfronten en guerra pel domini d'un mateix territori. Quins interessos té el tercer personatge?
3. Per què volia vendre el blat dels seus graners al-Azraq?
4. N'hauria obtingut el mateix preu després de segar el blat novell? Per què?
5. Què li va passar a al-Azraq després de buidar els graners?
6. Per què el rei Jaume el va atacar abans de juny?
7. Per què creus que el blat o forment tenia tanta importància estratègica en la guerra que enfrontava al-Azraq i el rei Jaume.
8. Encercla en el mapa els castells que va perdre al-Azraq i que li va guanyar el rei Jaume.

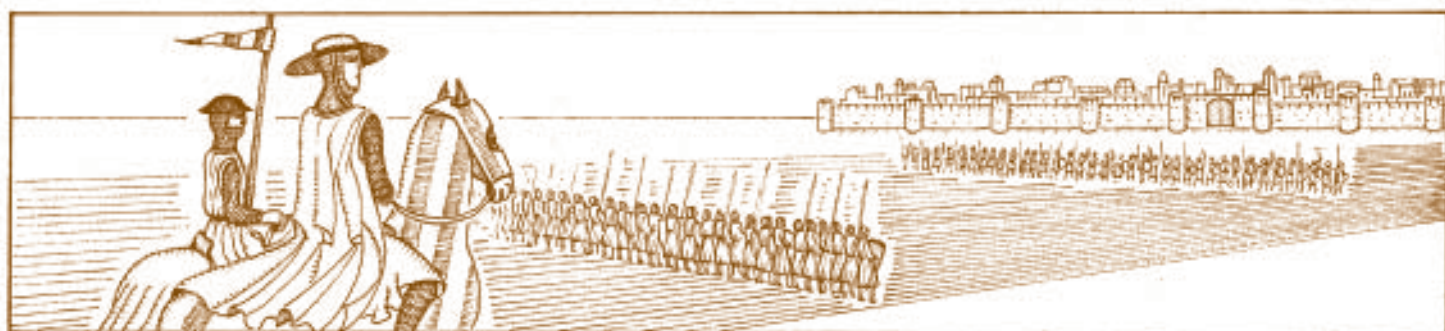

9. Relaciona (unint amb fletxes) les poblacions i les muntanyes amb la comarca o comarques on es troben:

· Xàtiva	· La Marina Alta
· El Puig	· La Marina Baixa
· Ares	· La Costera
· Morella	· L'Alcoià
· Moixent	· La Canal de Navarrés
· Borriana	· El Comtat
· Énguera	· La Plana
· El Camp de Mirra	· L'Horta
· Cocentaina	
· Pegò	
· Planes	
· La Vall de Gallinera	
· Alcalà de la Jovada	
· Castell de Castells	

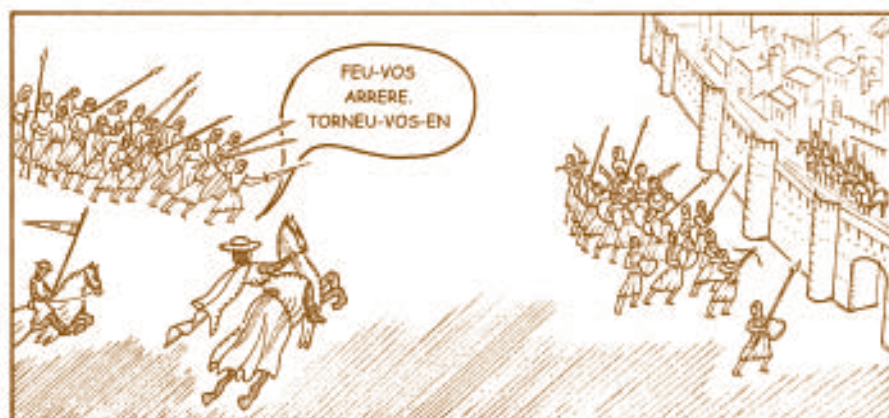
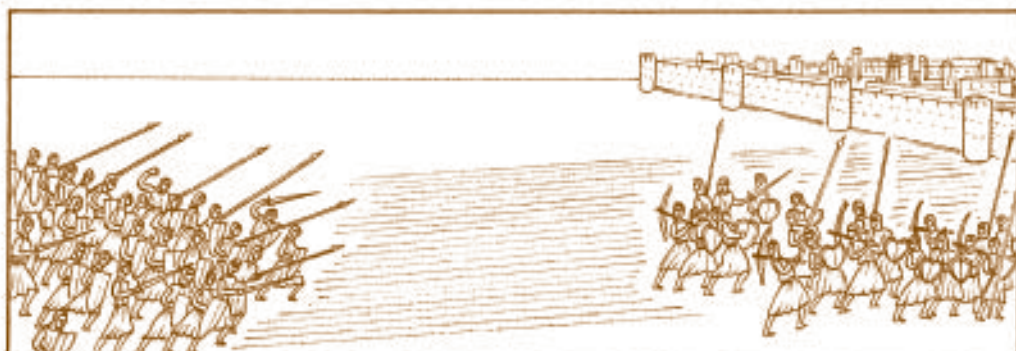
10. En grups, busqueu informació i feu un mural amb un mapa del territori valencià on heu d'assenyalar les successives etapes de la conquesta i les principals poblacions o castells amb les respectives dates de rendició.

11. Ajudant-vos del mapa o de qualsevol altre recurs, exposeu el desenvolupament de la conquesta.

DAVANT LES MURALLES DE VALÈNCIA, UN DIA DE SOL FORTÍSSIM, EL REI NO HAVIA VOLGUT POSAR-SE EL CAPELL DE FERRO, PER LA GRAN CALOR QUE FEIA, I DUIA UN CAPELL DE SOL DAMUNT EL BATUT

ELS ENEMICS ES RETIRAVEN I ELS SEUS HÒMENS ELS VOLIEN ACAÇAR

UN BALLESTER ENÈMIC ES VA AVANÇAR ALS ALTRES...

QUAN ELS SEUS HÒMENS SE'N TORNAVEN, EL REI GIRANT-SE VA MIRAR CAP A LA MURALLA...

...I ALHORA, AQUELL BALLESTER, DE LLUNY, AMB UN INCREÏBLE ENCERT...

De les muralles de València que va conèixer el rei Jaume, se'n conserven algunes restes que ens permeten d'imaginar el conjunt.

DAVANT LES MURALLES DE VALÈNCIA

Fins ací has llegit passatges del Llibre dels fets resumits i adaptats a la llengua actual. Ara et proposem una forma diferent de lectura:

1. L'aventura gràfica que acabes de llegir és una adaptació al llenguatge del còmic del capítol 266 del *Llibre dels fets*. Cronològicament, entre els textos 2 i 6, on situaries l'episodi?

Text 7

Capítol 266. Altra vegada, la **companya** de l'arquebisbe de Narbona **hagueren torneig** ab los de dins, e no sabien **la costuma** dels sarraïns, que los sarraïns los fugien per tal que els poguessen **tirar** prop de la vila. E nós veem que la companya de peu **s'anagava, per ço quant** ells fugien. E **enviam-los** missatge que no els encaçassen, que, si no, els sarraïns els farien gran **dan**. E ells no se'n volgueren **estar** per nostre missatge, e ab temor que nós **haguem** d'ells, que n'hi **morrien** de trenta **ensús** quan los sarraïns los **brocassen**, e **acostam-nos** a ells en un cavall que cavalcàvem, e faem-los **tirar**. E nós que ens en tornàvem ab los hòmens, **volvem-nos** contra la vila a **esguardar** los sarraïns, que havia la companya gran defora, e un ballester tirà'ns e, de part lo capell de sol e el batut, donà'ns en lo cap ab lo cairell prop del front e, Déus que ho **volc**, no traspassà lo **test**, e eixí'ns bé a la meitat de la testa la punta de la sageta; e nós, ab ira que **n'haguem**, donam tal de la mà en la sageta que **trencam-la**; e eixia'ns la sang per la cara **a enjús** e, ab lo **mantell** de **sendat** que nós aduïem, torcàvem-nos la sang e veníem rient per tal que la **host** no se **n'esmaià**.

DOCUMENTA'T

host: exèrcit en campanya.

sendat: teixit de seda.

nós: primera persona del plural, en compte del singular, que indica l'alta categoria de qui parla.

TREBALLEM ELS TEXTOS**Text 7**

1. Certament, en set o huit segles una llengua evoluciona molt. Els parlants actuals podem tindre certes dificultats amb els textos antics de la nostra llengua. Sabries posar als buits les formes corresponents en la llengua actual?

Capítol 266. Altra vegada, la de l'arquebisbe de Narbona ab los de dins, e no sabien dels sarraïns: que los sarraïns los fugien per tal que els poguessen prop de la vila. E nós veem que companya de peu, ells fugien. E missatge que no els encaçassen, que, si no, els sarraïns els farien gran E ells no se'n volgueren per nostre missatge, e ab temor que nós d'ells, que n'hi de trenta quan los sarraïns los, e a ells en un cavall que cavalcàvem, e

RECAPITULEM

Els grans personatges de la història, com ara el rei Jaume I, no són recordats tant pels seus actes en si com per les conseqüències dels seus actes. En el cas del rei Jaume quines van ser les conseqüències per les quals el recordem? Quines van ser les actuacions concretes, polítiques i militars, del rei Jaume que van determinar el naixement del poble valencià? A banda dels valencians, hi ha algun altre poble que tinga els mateixos motius per a recordar-lo?

faem-los E nós que ens en tornàvem ab los hòmens, contra la vila a los sarraïns, que havia la companya gran defora, e un ballester tirà'ns e, de part lo capell de sol e el batut, donà'ns en lo cap ab lo cairell prop del front e, Déus que ho, no traspasà lo, e eixí'ns bé a la meitat de la testa la punta de la sageta; e nós, ab ira que, donam tal de la mà en la sageta que; e eixia'ns la sang per la cara e, ab lo de sendat que nós aduïem, torcàvem-nos la sang e veníem rient per tal que la host no se

**MATERIAL
DIDÀCTIC
PER A
L'ALUMNAT
BATXILLERAT**

JAUME I

ELS CONEIXEMENTS PREVIS

Detall del monument al rei Jaume. València

1. En quin segle va viure el rei Jaume I?
2. Quin era llavors el sistema econòmic i social?
3. Quins estils o moviments caracteritzen l'època en art i literatura?
4. De quins territoris era sobirà el rei Jaume?

5. Sobre quins altres territoris exercia influència com a senyor de vassalls?
6. Quins territoris va conquerir?
7. En temps del rei Jaume, quina nova religió es va oposar al catolicisme al nord dels Pirineus?
8. De què tracta el *Llibre del Repartiment*?
9. Què són els Furs?
10. Quin és el contingut del *Llibre dels fets*?

ELS DOMINIS DEL REI JAUME

Text 1

[...] Alfons VII de Castella ocupava amb les seves tropes la ciutat de Saragossa i contribuïa decisivament, per la reacció dels aragonesos contra l'hegemonia castellana, al seu acostament als catalans i a la formació de la Corona d'Aragó, amb el matrimoni de Ramon Berenguer IV i la princesa Peronella, hereva de Ramir II el Monjo (1137) [...] De fet, Ramon Berenguer IV va convertir-se en sobirà d'Aragó, emprant els títols de «príncep» i «dominador». El títol de rei seria per a l'hereu de l'esmentat matrimoni —el futur Alfons el Cast—, transmès per la seva mare Peronella.

Joan Reglà

Introducció a la història de la Corona d'Aragó

Text 2

La Corona d'Aragó es constitueix amb la unió dinàstica entre Aragó i Catalunya (1137), i culmina amb la incorporació d'altres regnes [...] La unió entre els diversos regnes integrants és de tipus personal, dinàstic, puix que cada un d'ells conserva la seva personalitat pròpia.

Joan Reglà

Introducció a la història de la Corona d'Aragó

Text 3

El primer comte rei, Alfons el Cast (1162-1196), presideix la fase de plenitud de l'expansió catalano-aragonesa per la Gàl·lia meridional, amb l'intent de crear un gran Estat a ambdues vessants del Pirineu. L'hereu de Ramon Berenguer IV i de Peronella és l'home representatiu de la mentalitat romànica i feudal a la vall de l'Ebre i al Llenguadoc [...] A més a més del marquesat de Provença i del comtat del Rosselló, el comte rei tenia per feudataris o aliats els comtes de Foix i de Bigorra, els vescomtes de Besiers, Carcassona, Nimes i Bearn, i els senyors de Montpeller. La seva influència arribava fins al Piemont, on li prestaven vassallatge els marquesos de Busca [...] Si assolia la incorporació del comtat de Comminges, reconstruiria el bloc central pirinenc. Aquest objectiu, veritable cant del cigne de l'imperi occitànic, estava reservat al seu successor, Pere el Catòlic va cedir la Vall d'Aran al comte Bernat de Comminges, amb la condició que es reconegués vassall del rei d'Aragó. Amb tot, per consolidar l'imperi pirinenc, era necessari incloure-hi Tolosa. Aprofitant les primeres repercussions de la difusió de l'heretgia albigea, Pere el Catòlic va aliar-se amb el comte de Tolosa, Ramon VI. Ben aviat, però, les agitacions al Migdia francès [...] van obligar el rei Pere a jugar-se la sort del món occità a una sola carta: el 12 de setembre del 1213, el rei d'Aragó fou vençut i mort a la batalla de Muret, i la desintegració de l'imperi pirinenc fou rapidíssima.

Joan Reglà

Introducció a la història de la Corona d'Aragó

Text 4

L'heretgia albigea, que es va desenvolupar al Migdia de França els segles XII i XIII, només és la manifestació local d'un moviment heterodox molt més important, el catarisme. Afa-nyem-nos a dir que no es tracta d'una heretgia, almenys en el sentit que es dona habitualment al terme, sinó d'una religió del tot diferent al cristianisme. Albigesos i càtars utilitzaven un vocabulari molt acostat al dels catòlics i és, probablement, per això que sempre els van tractar d'«herètics».

Fernand Niel

Albigois et Cathares

Text 5

[...] l'heretgia albigea va desaparèixer després d'una repressió bàrbara. La croada contra els albigesos va fer un milió de víctimes, es diu, però, per una mena de paradoxa, que va tenir un doble resultat, pel qual algú es podria felicitar. D'una banda, eliminant el catarisme, l'Església va veure reforçats el seu poder i la seua unitat; d'altra banda, la croada va produir, o va preparar, la unió de moltes províncies a França i, per consegüent, va ser una etapa important de la unitat francesa. Sent avui l'Església i França realitats vivents, es fa difícil de confessar que la seua grandesa i la seua unitat es van obtenir per mitjà de matances i de fogueres.

Fernand Niel

Albigois et Cathares

Text 6

La host croada, reclutada a França principalment, arribà al Llenguadoc pel juliol del 1209. La comandava Arnau Amalric i la componien alguns bisbes i la flor de la noblesa francesa: entre altres el duc de Borgonya, el comte de Nevers i Simó IV, comte de Montfort. El 22 de juliol, després que els burgesos de Besiers es negaren a lliurar els càtars d'una llista que els presentaren els croats, la ciutat fou presa per assalt i hi hagué una matança quasi total de la població, sense que hom distingís entre heretges i catòlics.

GEC: albigea –esa, 3 croada albigea

Text 7

Davant el conflicte amb l'Església, Pere I no reculà. [...] La topada amb els croats es presentà al final de l'estiu, davant la vila de Muret, on s'havien refugiat Simó de Montfort i els seus. Els francesos, assetjats per les tropes de Pere el Catòlic i les dels seus vassalls occitans, en un ràpid atac per sorpresa aconseguiren desconcertar els assetjats; dos dels cavallers francesos reeixiren a matar el rei.

GEC: albigea –esa, 3 croada albigea

Clau de volta en les torres de Serrans: quatre dits marcant les quatre barres.

TREBALLEM ELS TEXTOS

Textos 1 i 2

1. Com es va produir la unió entre Catalunya i Aragó?
2. Com es qualifica esta unió?
3. Què entens quan Joan Reglà afirma que els regnes integrants de la unió conserven la seua personalitat pròpia? Quins elements solen integrar esta personalitat?
4. La unió entre Catalunya i Aragó es va produir abans o després de nàixer el rei Jaume I?

Text 3

El text 3 comença: «El primer comte rei, Alfons el Cast...»

1. De qui era fill?
2. Justifica la denominació «comte rei».
3. Si Alfons el Cast va ser el primer comte rei, qui van ser el segon i tercer comtes reis?

DOCUMENTA'T

Repassa els teus coneixements sobre la geografia europea més pròxima situant al mapa els següents territoris i ciutats d'Occitània, sinònim de Gàl·lia meridional:

El Llenguadoc, Provença, Foix, el Rosselló, Bearn i Comenge (Comminges).

Tolosa, Nimes, Besiers, Carcassona i Montpeller.

Textos 3-7

1. Quina era la principal aspiració política dels comtes reis?
2. Quan i com es va acabar?

RECAPITULEM

El fet que Jaume I fóra fill de Pere el Catòlic, rei d'Aragó, i de Maria, la senyora de Montpeller, creus que era degut a una casualitat? Què ho podria haver motivat? Explica-ho breument.

En el segle XII, els dominis del rei d'Aragó s'estenien a banda i banda del Pirineu.

LA INFANTESA DEL REI JAUME I EL CONTEXT INTERNACIONAL

Text 8

Les desavinences entre el rei Pere i la reina Maria eren fets prou coneguts, almenys en la Corona d'Aragó i a Occitània, les terres que més es veien afectades pel comportament de la parella reial. Pere estava insatisfet amb el seu matrimoni: Maria, ja a les terceres núpcies, no devia ser atractiva, i la seva única utilitat —reforçar el poder del rei a les terres del sud de França gràcies a Montpeller— ja havia caducat. La pròspera ciutat era segurament a les mans de Pere, i aquest buscava una altra esposa, més rica o més carismàtica. [...] Només li faltava el divorci de Maria de Montpeller, que el papa, a prec de la mateixa reina, després d'un llarguíssim procés que durà set anys, finalment no concedí.

Pere I, amb aquesta actitud, havia desestimat de complir el seu deure principal, com a rei i com a aristòcrata: engendrar un hereu. No és una qüestió secundària que només afectava l'orgull de pare. La presència d'un fill —i si més d'un, millor—, d'un hereu als honors i les terres, representa una oferta de seguretat als súbdits, que s'estalviaran les destructores conseqüències d'eventuals lluites de successió.

Stefano Cingolani
Jaume I, història i mite d'un rei

Text 9

[...] els membres de la reialesa i de l'alta aristocràcia, homes i dones, es casaven dues, tres o més vegades. Els divorcis eren tan freqüents com els matrimonis, motivats els uns i els altres per raons polítiques i diplomàtiques, per raons de poder i prestigi personal i de llinatge [...] En aquesta circulació incessant de marits i esposes, l'Església s'atribuïa el paper d'àrbitre. Només ella decidia quins matrimonis eren vàlids i quins no. Si el papa haguera accedit a la demanda de Pere el Catòlic, el matrimoni amb Maria de Montpeller hauria estat anul·lat i el rei hauria quedat lliure per tornar-se a casar, però Jaume hauria deixat de ser fill legítim i, per tant, hereu del tron.

Antoni Furió
El rei conqueridor

TREBALLEM ELS TEXTOS

Text 8 i 9

1. Si lliges els dos textos i els relaciones, podràs respondre la pregunta: per què Cingolani afirma que Pere I, dit el Catòlic, amb la seua actitud, havia desestimat de complir el seu deure principal: engendrar un hereu. Pensa que, de fet, sí que havia engendrat un fill: l'infant Jaume.

Text 10

Quan tenia només tres anys, son pare el faria servir com a peó en una perillosa jugada política. El rei Pere, veient amenaçats els territoris que posseïa al nord dels Pirineus, va intentar negociar la pau amb Simó de Montfort, el cap dels exèrcits invasors: li va reconèixer la possessió de Carcassona i Besiers, que ja havia conquerit, a canvi que Simó li retera homenatge com a senyor. El tractat de pau incloïa el pacte de matrimoni entre el fill del rei, Jaume, i la filla del dubtós vassall, Amícia; a més, el jove hereu a la Corona seria cedit com a penyora de pau a Simó de Montfort, que s'encarregaria d'educar-lo.

En virtut d'aquests pactes, l'infant en Jaume va passar a mans de Simó de Montfort, que el faria guardar al castell de Carcassona. Maria de Montpeller, separada del fill, i radicalment enfrontada amb el marit [...] va anar a Roma per entrevistar-se amb el papa, Innocenci III, on va morir d'una greu malaltia poc després de posar formalment el seu fill sota la protecció papal.

Mentrestant, s'havia trencat la pau amb Simó de Montfort. El rei Pere, amb diversos vassalls catalans, aragonesos i occitans va anar a l'encontre de l'exèrcit francès, que s'havia fet fort al castell de Muret. La batalla va ser el 13 de setembre del 1213. Els croats francesos van eixir del castell a la matinada i van caure sobre les forces aliades del rei Pere. Des dels primers moments els aliats van començar a cedir. El rei va acudir personalment a la barreja, on el van ferir de mort, i la desfeta del seu exèrcit va ser total.

Gómez, Matoses i Vendrell
Jaume I, el naixement d'un poble

Text 11

El nen Jaume va haver de marxar de Montpeller, abandonar la seva mare en un mar de llàgrimes, per ser «alimentat» —aquesta és la paraula que figura en el *Llibre dels feits*— per Simó de Montfort. Perquè si s'analitza el pacte entre Pere el Catòlic i Simó de Montfort, es veu una clara imposició del croat sobre el rei. En aquell temps, ofertes d'aquesta mena solien acabar enviant la pretesa núvia a casa del futur marit. S'entenia que era ella qui es traslladaria de palau, cort o fortalesa [...] i era ella qui s'havia d'adaptar a nous costums, llengües diferents... perquè seria ella qui viuria allà.

Ernest Belenguier
Jaume I i el seu regnat

TREBALLEM ELS TEXTOS

Textos 10 i 11

1. Per què el rei Pere veia amenaçats els territoris que posseïa al nord dels Pirineus?
2. Qui era Simó de Montfort?
3. Considera la complicada posició del rei Pere i respon: quins eren els seus interessos polítics? Com a senyor feudal, quins deures tenia envers els seus vassalls occitans? A quins perills s'havia d'enfrontar?

RECAPITULEM

Escriu un breu assaig o exposició explicant com va influir la política internacional en la infantesa del rei Jaume.

EL LLIBRE DELS FETS

De la biografia del rei Jaume, en tenim un coneixement molt complet i detallat, per diverses raons: d'una banda, els arxius conservats del seu regnat són particularment rics i, d'altra banda, ell mateix va deixar escrites unes memòries, seguint un esquema i un estil insòlits per a l'època en què va viure, d'un alt interès documental i literari. Això fa que, quan ens acostem a la trajectòria vital de Jaume I, la puguem seguir i entendre comparativament molt millor que la d'altres personatges del seu temps.

Autobiografia o memòries escrites pel mateix rei, en edició actual.

Text 12

[SINGULARITAT DEL LLIBRE DELS FETS]

Altres literatures tenen reis historiadors —com la castellana amb Alfons X—, però són historiadors del passat, no de llurs propis regnats. Jaume el Conqueridor i Pere el Cerimoniós ens han llegat llurs memòries personals [...] no tan sols sabem el que feren i amb quina intenció ho feren, sinó també com sentien, com amaven i com odiaven i ens han obert íntims moments de llur pensament.

Martí de Riquer

Història de la literatura catalana

Text 13

[AUTOBIOGRAFIA]

El *Llibre dels fets* o crònica de Jaume I (Montpeller, 1208-València 1276) és la primera de les nostres grans cròniques [...].

L'autor de la crònica fou, indiscutiblement, el mateix Jaume I. Ara bé, en tractar-se d'un text reial i medieval, no hem de pensar que el monarca la va escriure amb la seva pròpia mà. Ell la va inspirar i la va dictar en bona part, i en va controlar el procés de redacció, tasca que va ser portada a terme per homes de lletres de l'entorn reial [...].

Ramon Pinyol i Torrens

«Les grans cròniques», dins *Història de la literatura catalana*

Text 14

[EN PRIMERA PERSONA DEL PLURAL]

[...] es val del plural majestàtic, d'ús corrent en la cancelleria reial, la qual cosa podria indicar alguna concomitància amb ella en aquesta redacció. Tal recurs evidencia el propòsit deliberat de causar la impressió que és el mateix rei el qui escriu, i això té un gran relleu per la seva novetat en la historiografia medieval.

Jordi Rubió i Balaguer
Història de la literatura catalana

Text 15

En Simon de Montfort era en Muret bé ab vuitcents hòmens a cavall **entrò** en mil; e nostre pare venc **sobre** ell prop d'aquell lloc on ell estava [...] E aquell dia que féu la batalla havia jagut ab una dona, si que nós oïm dir **depuis** a son **reboster**, qui **havia nom** Gil [...], e altres que ho viren per sos ulls, que **anc** en l'Evangelio no poc estar en peus, **ans** s'assec en son **seti** mentres es deïa.

E ans que fos la batalla volia's metre en Simon de Montfort en son poder per fer sa volentat, e volia's avenir ab ell; e nostre pare no ho volc **prendre**. E quan viren açò lo comte Simon e aquells de dins, **preseren** penitència, e reeberen lo cos de Jesucrist, e dixeren que més amaven morir al camp que en la vila. E, sobre açò, eixiren combatre **ensems en una**.

E aquells de la part del rei no saberen **rengar la batalla** ni anar **justats**, e **ferien** cada un ric hom

per si, e ferien contra natura d'armes. E per lo mal ordonament, e per lo pecat que era en ells, **hac-se a vençre** la batalla, e per la mercé que no hi trobaren aquells qui eren de dins. E aquí morí nostre pare, car així ho ha usat nostre llinatge tots temps, que en les batalles que ells han feites ne nós farem, de vençre o morir. E nós romanquem en Carcassona en poder del comte, car ell nos **nodria** e tenia aquell lloc.

E puis, passat açò, demanaren-nos nostres **naturals** e guerrejaren ab franceses [...] E part la guerra que ells faeren en Narbona e d'altres llocs, enviaren missatge a l'**apostoli** Innocent tercer, que ell presés consell e **destrenyés** en Simon de Montfort, per **vet** o per altra manera, que **cobrassen** nós, qui érem llur senyor natural, que no hi havia **pus** fill de nostre pare de **lleial conjugí**, si nós no. E aquest apostoli papa Innocent [...] envià tan forts cartes e tan forts missatgers al comte Simon que ell hac d'atorgar que ens retria a nostres hòmens. E **aduxeren**-nos los franceses entrò a Narbona. E a Narbona eixiren gran partida dels nobles de Catalunya e dels ciutadans, e reberen-nos. E nós podíem haver **llaora** sis anys e quatre meses. E hagren acord quan foren en Catalunya qui ens nodriria. E acordaren-se tots que ens nodrís lo mestre del Temple en Montsó [...] E hagueren altre consell: que en nom de nós e ab segell novell que ens faeren fer, que manàssem cort a Lleida, de catalans e d'aragoneses, en la qual fossen l'arquebisbe e els bisbes e els abats, e els rics hòmens de cada u dels regnes, e de cada ciutat deu hòmens ab auctoritat dels altres de ço que ells farien que fos fait. E tots vengren al dia de la Cort [...] E aquí juraren-nos tots que ens guardarien nostre cos, e nostres membres e nostra terra, e que ens guardarien en totes coses e per totes.

Carcassona

TREBALLEM ELS TEXTOS

Textos 12, 13 i 14

1. Quina és la característica que individualitza el *Llibre dels fets*?
2. Al primer paràgraf del text 15, com justificaries les formes «nostre pare» i «nós oïm dir»?

Text 15

1. Set-cents anys no passen debades i una llengua, en este període, pot haver evolucionat molt. Però malgrat les dificultats innegables que presenta el text, després de llegir-lo, segur que podràs dir quina solució es va trobar a la situació de l'infant Jaume, que son pare havia cedit com a penyora al seu enemic, Simó de Montfort, en un intent fracassat de pau. Fes-ho.
2. En la llengua actual, com diríem «nostre pare venc sobre ell»?
3. Quin és l'infinitiu de *jagut*? Troba-li un sinònim.
4. Com diríem «no poc estar en peus»?
5. Si en la llengua actual, *venc* ha donat *vingué* i *poc*, *pogué*, fes l'analogia per a:

s'assec en son seti

no ho volc prendre

hac d'atorgar

6. Les paraules inusuals en la llengua actual pots entendre-les en funció del context on apareixen. Fes correspondre a cadascuna de les paraules següents una paraula en negreta del text:

fins: _____

contra: _____

responsable de les provisions: _____

es deia: _____

després: _____

mai: _____

seient: _____

acceptar: _____

pregueren: _____

ben units: _____

sinó que: _____

vassalls: _____

sant pare: _____

obligàs o obligara: _____

formar per a la batalla: _____

units: _____

atacaven: _____

s'hagué de perdre: _____

criava: _____

excomunió: _____

recuperassen o recuperaren: _____

conduïren: _____

llavors: _____

més: _____

legal: _____

matrimoni: _____

El rei d'Aragó seguit pels seus rics hòmens.
Pintures murals d'Alcanyis (s. XIV).

7. Si analitzem l'estructura del text, observarem que, en part, està construït sobre un joc d'oposicions:

[...] aquell dia que [el rei] féu la batalla havia jagut ab una dona [...] que anc en l'Evangeli no poc estar en peus [...]

[...] lo comte Simon e aquells de dins [la vila], preseren penitència e reeberen lo cos de Jesucrist [...]

[...] volia's metre en Simon de Montfort en son poder per fer sa volentat, e volia's avenir ab ell [...]
[...] e nostre pare no ho volc prendre.

Troba el segon terme de l'oposició amb:

[...] [Simó de Montfort i els seus] eixiren combatre ensems en una.

RECAPITULEM

Quina opinió tenia el rei Jaume de son pare i de Simó de Montfort? A qui dels dos censura? Com creus que Simó de Montfort es devia comportar amb ell quan el tenia al seu poder?

Podríem dir que l'opinió del rei Jaume envers el rei Pere és ambigua o matisada? Raona-ho.

ELS RICS HÒMENS CONTRA EL REI

El sistema econòmic i social vigent en l'època que va viure el rei Jaume, el feudalisme, es basava en les relacions entre senyor i vassall, que determinaven les formes de propietat de la terra i, també, d'organització de la guerra. Les societats feudals van ser societats guerreres, amb un sistema de valors i de normes socials ben diferents dels actuals: la conquesta, la captura de presoners, per a reduir-los a l'esclavitud o cobrar-ne un rescate, i el saqueig sobre territoris considerats enemics eren activitats considerades legítimes, generalment practicades.

Text 16

El senyor està obligat a defensar el seu vassall, en la seva persona i els seus béns, el qual ha de «servir» o «ajudar» el seu senyor. Com es tradueix a la pràctica aquest ajut?

El vassall està obligat a allotjar el senyor i el seu seguici quan aquests passen pel territori del seu feu. Si el senyor cau presoner, ha de col·laborar en el seu rescate per mitjà d'una contribució financera. Ha d'aportar altres contribucions monetàries [...] ha de prestar també el que s'anomena *servei de cort*, és a dir, ha de participar en l'assemblea general de tots els vassalls del senyor. En aquestes reunions col·laboren en l'administració de justícia i li donen consells [...] Però el més important de tots els deures del vassall és l'obligació del servei militar. Aquell que es va fer ell mateix *home d'un altre home* té el deure d'anar a la guerra quan el senyor el cridi, proveït de cavall i armadura completa i seguit dels seus vassalls.

Joan Campàs i altres
Curs d'història de les civilitzacions I

Text 17

El rei Jaume narra com va haver de desistir d'una expedició guerrera contra el rei de València:

[...] i vaig manar als rics hòmens, per les **possessions** que tenien per mi, que vinguessen a mi a Terol, **perquè** volia entrar al regne de València [...] i quan vingué el dia que ells havien de venir a mi (és **a dir**: els rics hòmens d'Aragó), no hi vingueren sinó don Balasc d'Alagó i don Artal de Luna i don Ató de Foces. I veient que no venien el dia que jo els havia fixat [...] la meua determinació fou que pactaria treva amb Zayd Abu Zayd, que era llavors rei de València, i que em donaria la **cinquena part dels tributs** de València i de Múrcia.

Jaume I: *Llibre dels fets*, cap. 25

Text 17 bis

[...] e manam als rics hòmens, per les **honors** que tenien per nós, que viguessen a nós a Terol, **per ço car** volíem entrar al regne de València [...] e quan venc al dia que ells devien venir a nós (**ço és** los rics hòmens d'Aragó), no hi vengren sinó don Balasc d'Alagó, e don Artal de Luna e don Ató de Foces. E veem que no venien el dia que nós los havíem dat [...] e fo nostre acord que haguéssim tregua ab Zayd Abu Zayd, qui era llavors rei de València, e que ens donàs la **quinta** de València e de Múrcia.

Text 18

Un dels principals barons d'Aragó, don Pero Ahonés, va voler trencar la treva que el rei havia signat:

I passades tres setmanes [...] vaig eixir de Terol i me'n vaig entrar en Aragó. I [...] **vaig trobar** don Pero Ahonés, que venia amb **uns** cinquanta o seixanta cavallers i **li vaig demanar** què **feia** i on anava. I **em va dir** que anava a entrar en terra de moros, ell i el seu germà el bisbe de Saragossa. I **li vaig dir** que se'n tornàs amb mi, que amb ell volia parlar sobre açò [...].

I **fórem** [...] en una casa dels templers [...] I allí **fou** don Balasc d'Alagó, don Artal d'Alagó, don Ató de Foces, don Lladró, don Assalit de Gúdar, don Pelegrí de Bolas i ell, amb el seu perpunt posat i la seua espasa **a la cintura** i un batut de malles de ferro al cap. I jo entrava **aleshores** en edat de disset anys. **I li vaig dir**:

—Don Pero Ahonés, jo us he esperat **ben bé** tres setmanes **des del dia** que us **vaig fixar**, **perquè pensava** fer amb vós i amb els rics hòmens d'Aragó una bona cavalcada [...] I **després d'això** Zayd Abu Zayd em va proposar de donar-me la cinquena part dels tributs de València i de Múrcia i que fes **treva** amb ell, i vaig acceptar-la, per la qual cosa us pregue i us mane que vós, que **respecteu** les **treves** i que no les **trenqueu**.

I ell **em digué** que molt li havien costat els **preparatius** que havia **fet**, entre ell i el seu germà el

bisbe, i que no volgués que ell ho perdés, que molt li costava. I jo li vaig dir:

—Don Pero Ahonés, gran **error** em **dieu**, que jo, la **treva** que he **fet**, l'he feta per **culpa** vostra, per tal com no **vau venir** el dia que us havia manat. I que vós **digueu** ara que no **deixaríeu** d'anar, per manament meu...! **Mireu** què **feu**: que vós **veniu** contra la meua senyoria, la qual cosa jo de vós no m'esperava. I vull saber si us en deixareu demanant-vos-ho o manant-vos-ho jo.

I ell em **respongué** que faria **qualsevol cosa** demanant-ho o manant-ho jo, **però** aquella cosa, **ja que** tant li costava, no **podria deixar** de fer-la [...].

I després d'això jo li vaig dir:

—**Ja que** una cosa tan **important** com aquesta em **voleu** trencar, us dic que us vull **detenir**.

I després d'això no n'hi **hagué** més paraules. I ell es va alçar dret [...]. I ell era bon cavaller i **molt** bo amb les armes, i **volgué posar mà** a l'espasa, i jo li vaig agafar l'espasa amb la mà, que no la **pogué** traure. I els cavallers de don Pero Ahonés no havien descavalcat dels cavalls, i eren fora. I quan sentiren el **rebombori** que es feia dins la casa, descavalcaren **uns** trenta o quaranta cavallers [...] i **me'l llevaren** de les mans per força, que **ell sol** no tenia prou força per a **fugir** de mi [...] el feren muntar al seu cavall i **el posaren davant** [...] i se n'anaren amb ell. I jo vaig dir a un cavaller [...] que tenia un cavall a la porta que **me'l cedís** [...] i vaig anar darrere d'ell.

Jaume I: *Llibre dels fets*, cap. 25

Text 18 bis

E passades les tres setmanes [...] eixim-nos de Terol i entram-nos-en en Aragó. E [...] **trobam** don Pero Ahonés, qui venia **bé** ab cinquanta o seixanta cavallers e **demanam-li** què es **faïa** e on anava. E **dix-nos** que anava per entrar en terra de moros, ell e son germà lo bisbe de Saragossa. E **dixem-li** que tornàs ab nós, que ab ell volíem parlar sobre açò [...].

E **fom** [...] en una casa qui és del temple [...] E aquí **fo** don Balasc d'Alagó, e don Artal d'Alagó, e don Ató de Foces, e don Lladró, e don Assalit de Gúdar, e don Pelegrí de Bolas e ell, vestit son perpunt e sa espasa **cinta** e un batut de malles de ferre al cap. E nós entràvem **llaora** en edat de disset anys. E **dixem-li**:

—Don Pero Ahonés, nós vos havem esperat **bé** tres setmanes **de part aquell dia** que nós vos **donam**, **per ço car cuidàvem** fer ab vós e ab los rics hòmens d'Aragó bona cavalcada [...] E **sobre açò**, féu-nos parlar Zayd Abu Zayd que ens daria les quintes de València e de Múrcia, e que haguéssem **treuga** ab ell, e prenguem-la, per què us pregam, don Pero Ahonés, e us manam que vós, que **tingats** estes **treugues** e que no les **trenquets**.

E ell **dix-nos** que molt li havia costat l'**adob** que havia **feit**, entre ell e son germà lo bisbe, e que no volguéssem que ell ho perdés, que molt li costava. E nós **dixem-li**:

—Don Pero Ahonés, gran **tort** nos **deïts**, que nós, la **treuga** que havem **feita**, havem-la feita per **defalliment** de vós, com no **vingués** al dia que us havíem manat. E que vós **digats** ara que no us **jaquiriets** d'aquesta anada per manament nostre...! **Guardats** que **fets**: que vós **venits** contra nostre senyoriu, la qual cosa nós de vós no esperàvem. E volem saber si us en **lleixarets** per nostres precos o per nostres manaments.

E ell **respòs-nos** que **tota re** faria per nostres precés e per nostres manaments, **mas** d'esta cosa, **pús** tant li costava, que no se'n **poria lleixar** [...].

E sobre açò nós li **dixem**:

—**Pús tan cara** cosa com aquesta nos **volets** trencar, diem-vos que us volem **prendre**.

E en açò no hi **hac** més paraules. E ell llevà's en peus [...]. E ell era bon cavaller e **fort** bo d'armes, e **volc metre mà** a l'espaa, e nós tinguem l'espaa ab la mà, que no la **poc** traure. E els cavallers de don Pero Ahonés no eren descavalcats dels cavalls, e eren defora. E quan oïren lo **brogit** qui es faïa en la casa, descavalcaren **bé** trenta o quaranta cavallers [...] e **tolgueren-lo'ns** de les mans per força, que ell no havia poder **de si** que es **partís** de nós [...] cavalcaren-lo en son cavall e **meteren-lo de-nant** [...] e anaren-se'n ab ell. E nós dixem a un cavaller [...] qui havia un cavall a la porta que **el nos lliuràs** [...] e anam detràs ell.

Text 19

Després d'una accidentada persecució, un dels hòmens del rei Jaume va atacar el baró rebel, don Pero Ahonés:

[...] i el ferí [...] amb la llança, i li'n clavà, pel costat dret, mig peu per l'obertura del perpunt sota el braç. I ell [...] se sentí ferit, i s'aturà, i abraçà el coll del cavall. I jo **de seguida** vaig estar amb ell. I es deixà caure a la part esquerra del cavall, i jo, **de seguida** que ell es començà a derrocar del cavall, vaig davallar i **el vaig abraçar**. I **inclinant-me** sobre ell li vaig dir:

—Ah, don Pero Ahonés, [...] Per què no em volíeu creure del que jo us aconsellava? I ell no em pogué res dir, sinó que em **mirava** en la cara.

Jaume I: *Llibre dels fets*, cap. 26

Pintures murals d'Alcanyís (s. XIV).

Text 19 bis

[...] e ferí-lo [...] de la llança, e més-ne, pel costat dret, mig peu per l'obertura del perpunt dejús lo braç. E ell [...] sentí's ferit, e aturà's, e abraçà lo coll del cavall. E nós **sempre** fom ab ell. E lleixà's caure a la part esquerra del cavall, e nós, **tantost** quan ell se començà de derrocar del cavall, e avallam e **mesem los bracs sobre ell**. E **sufrent-nos** sobre ell, dixem-li:

—Ah, don Pero Ahonés, [...] Per què no ens volíets creure de ço que nós vos consellàvem? E ell no ens poc re dir, sinó que ens **guardava** en la cara.

DOCUMENTA'T

honor: territori i renda concedits pel rei a un dels seus vassalls, amb caràcter vitalici però no hereditari.

cavalcada: incursió a cavall en territori enemic.

ric home: membre de la més alta noblesa.

TREBALLEM ELS TEXTOS

Textos 17 i 17 bis

1. On va citar el rei als seus rics hòmens?
2. Diu que volia «entrar al regne de València», però què cal entendre per «entrar»? «Entrar» com i amb quina intenció?
3. Quants del seus vassalls hi van acudir?
4. Creus que n'hi havia prou, amb només tres barons i els seus homes armats, per invadir un territori enemic?
5. Creus que el rei de València estava ben informat de la feblesa militar del rei Jaume en aquell moment? Per què ho creus?

Textos 16 i 17

1. Quin deure no van complir els rics hòmens, vassalls de Jaume I, que no van acudir a Terol?

Textos 18 i 19

1. Quan es troben el rei i don Pero Ahonés, quines eren les pretensions del segon?
2. Quin conflicte es produïa entre ells dos?
3. Quina edat tenia aleshores el rei Jaume? Pots datar l'episodi?

Text 20

[...] una vida atzarosa en què la reialesa no era prou a assegurar-li el respecte dels seus súbdits i en què el desvaliment i la inexperiència el durien a situacions ben crítiques. Caldria que, de mica en mica, pel propi esforç i pel dur aprenentatge de la vida anés cobrant autoritat damunt els sobergs rics-homes i barons. Era la pugna aleshores habitual entre la reialesa i la noblesa; però a Catalunya i Aragó la lluita esdevenia aleshores més dramàtica per la curta edat del rei [...]

Ferran Soldevila: *Jaume I. Pere el Gran*

TREBALLEM ELS TEXTOS

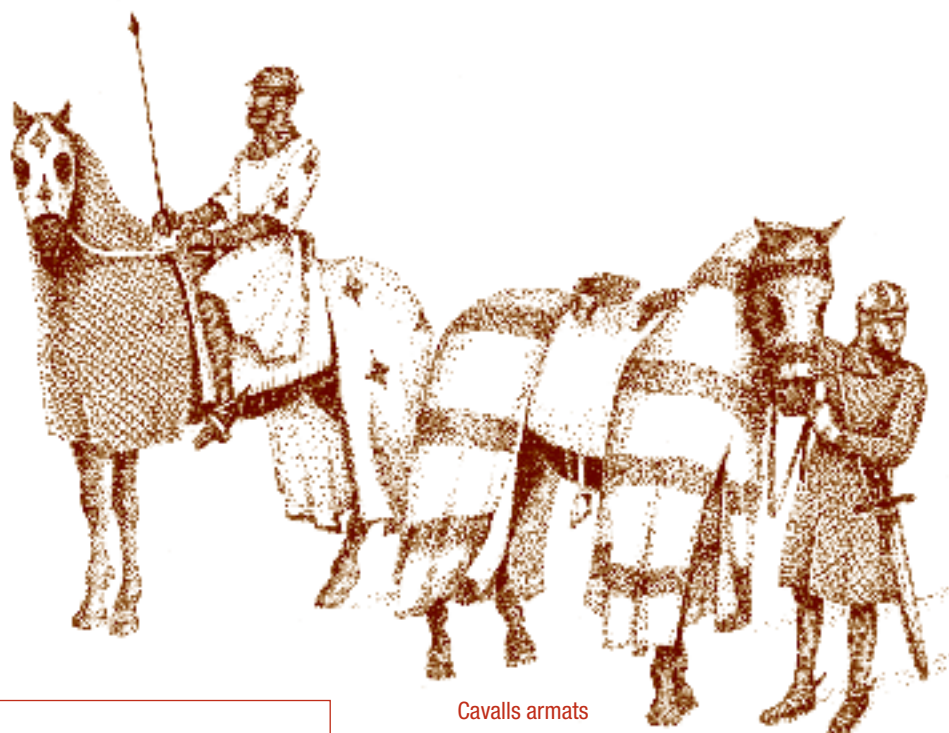
Textos 18 i 20

1. Després de llegir el text 20, sobre l'adolescència de Jaume I, per què creus que el rei, al text 18, vol recordar als lectors l'edat que ell tenia en aquell moment?
2. El rei Jaume remarca que don Pero Ahonés era «bon cavaller e “fort” bo d'armes» (bon cavaller i “molt” bo amb les armes). Per què creus que ho fa?

RECAPITULEM

En l'enfrontament amb Pero Ahonés, què es jugava el rei Jaume? Creus que la seua principal preocupació era que, si un vassall seu atacava el rei de València, ell deixaria de cobrar els diners acordats amb la treva? Creus que don Pero Ahonés no renunciava a la cavalcada sols per raons econòmiques?

Cavalls armats

L'ARMAMENT

1. Al segon paràgraf del text 18, el rei Jaume diu que don Pero Ahonés anava «vestit son perpunt e sa espasa cinta e un batut de malles de ferro al cap» (amb el seu perpunt posat i la seua espasa a la cintura i un batut de malles de ferro al cap). Quina important protecció no duia posada? Creus que esta imprevisió va tindre conseqüències? Consulta el text 19.

*La potència militar dels feudals es basava en la cavalleria. Les primeres armes de foc no es van començar a desenvolupar fins als segles **xiv** i **xv**. El cavall armat, o conjunt de cavall i cavaller protegits principalment amb malles metàl·liques i peces rígides de metall o de couro, va ser la principal arma dels exèrcits.*

*Al segle **xiii** la guerra es desenvolupava encara, fonamentalment, com una lluita cos a cos. El llançament de projectils, desconeguts encara els explosius, es feia per mitjans mecànics: balletes per a llançar fletxes i diversos tipus de palanques (trabuquets, fonèvols, manganells, brígoles, algarrades) per a llançar pedres.*

*Sobre la camisa i la gonella, els cavallers duïen el **gonió**, fet de malles, i damunt el gonió el **perpunt**, de tela molt forta, repuntada.*

*El **batut** cobria el cap. Damunt el batut es portava el **capell de ferro**.*

*Les **calces de ferro** cobrien les cames i els peus del cavaller.*

Els cavalls es guarnien amb cobertes de malles i de tela semblants a les dels cavallers.

*Els protegien el cap amb una **testera** metàl·lica o de couro.*

*El **trabuquet** o **fonèvol** es feia servir per a abatre les muralles.*

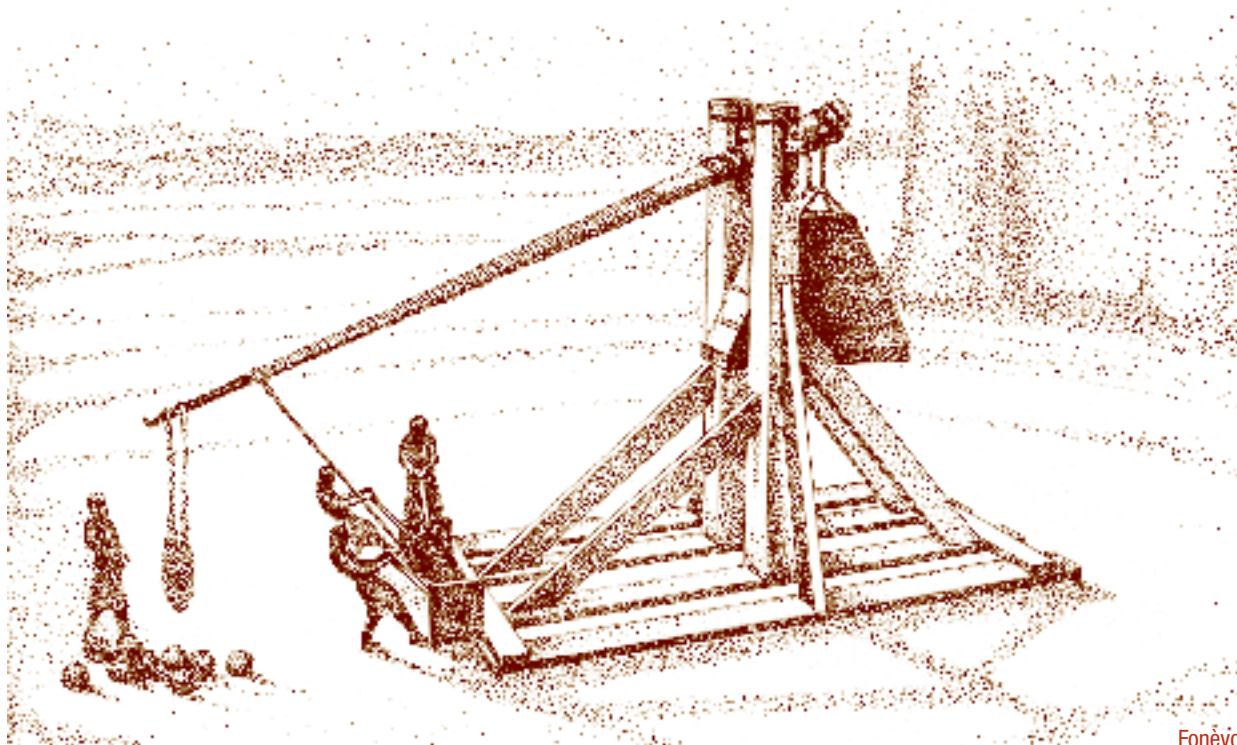
DOCUMENTA'T

perpunt: peça de roba molt forta i gruixuda que solia posar-se damunt el gonió.

gonió: vesta o túnica de malles de ferro.

batut: peça de roba o de malles de ferro que cobria directament el cap del guerrer i damunt el qual se solia portar el capell de ferro.

Fonèvol

El projectils eren pedres arredonides, normalment de riu i, si calia, treballades pels pedrapiquers fins a donar-los l'esfericitat necessària.

[...] anam a Museros e assetjam la torre, e nós començam de parar nostre fenèvol, e sabem per veritat per un sarraí de la torre, lo qual un almogàver havia pres, que Çaén [Zayyan, rei de València] los havia manat que no n'hi romanguessen més de seixanta per defendre la torre; e les fembres e els infants e els altres, que es n'eren entrats en València.

E començà de tirar lo fenèvol a l'altre dia, e tolc [de **toldre**: 'llevar'] dels dentells de la torre de tres tro ['fins'] a quatre; e ells de nuit meteren-hi orons ['cassos més alts que amples'] plens de terra, que si hi ferien les pedres que no els pogués fer mal en la coberta de la torre. E nós faem fer sagetes en semblança de filoses ['canya o bastó amb un cap partit i fent pinça per subjectar-hi la floca que s'ha de filar'], e metia hom dins estopa ab foc encés, e tiraven-les los ballesters a aquells orons plens de terra, e encenenren-se. E quan venc al terç dia, quan los sarraïns que eren de dins viren que no els tenia prou ['profit, bon resultat'] la maestria que havien feita, faeren parlar pleit que es rendrien a vida, e nós volguem-ho per ço quant més los volíem vius que morts.

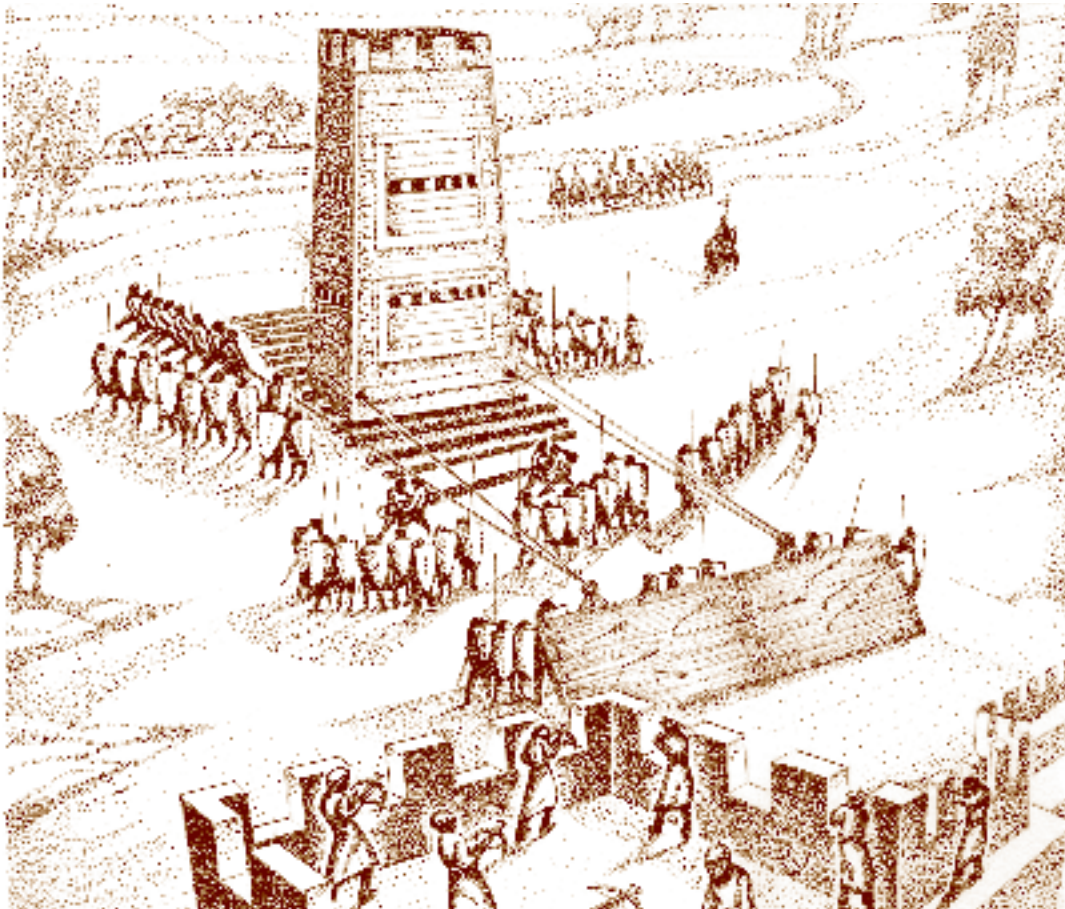
Jaume I: *Llibre dels fets*

Al *Llibre dels fets* (cap. 158-163), Jaume I parla d'un intent d'assalt a la muralla de Borriana mitjançant un castell de fust en què va intervindre el mateix rei.

Completament armat —*E nós anàvem nostre perpunt vestit, e nostre gonió, e nostre capell de ferre al cap, e nostre escut escudant-nos*—, el rei dirigia l'atac i donava personalment les ordres: *e manam los hòmens pendre a les cordes, e cridam «aioc» així com fa hom al varar d'una nau e al traure, e mugueren lo castell.*

El crit «aioc» marcava el ritme de l'esforç: al crit, els hòmens tiraven tots alhora, descansaven i hi tornaven al següent crit.

Els defensors de Borriana no podien eixir fora de la muralla per a impedir avançar el castell de fusta, perquè la cavalleria dels atacants era molt superior com a força de xoc, però els seus ballesters, ben parapetats darrere els merlets, van castigar durament els hòmens que tiraven del castell. Diu el rei: *e sagetes venien, e feriren-nos-en bé unes quatre, sempre de començament.* És a dir: en moure's el castell, les fletxes ja van causar quatre baixes entre els seus hòmens, malgrat els *vint escudants qui escudaven los qui tiraven de les cordes*, perquè, com diu el rei: *no els podíem escudar tant que ells les sagetes no metessen entre los escuts.*

Castell de fusta

Des del castell de fusta es podia combatre, des d'una altura superior, els defensors d'una ciutat o castell si els atacants aconseguien situar-lo vora la muralla.

CAPELL DE FERRO / GONIÓ / PERPUNT

Finalment, després de perdre huit o nou hòmens, quan havien fet avançar *lo castell de fust* tro a mitja via de ço que devia anar, el rei va donar l'orde de retirada, per por de patir pèrdues majors.

2. Explica el funcionament del fonèvol fent servir les paraules: torn, palanca, fona, contrapés, eix i punt de suport.
3. Explica com avança el castell de fusta fent servir les paraules: corrioles, barrera, parats, greix.
4. Sobre el dibuix, assenyala les principals peces del seu armament: calces de ferro, capell de ferro, perpunt, gonió, batut.

Cavaller armat

EL REI CONQUERIDOR

Text 21

Les grans empreses del regnat de Jaume I són les conquestes. La de Mallorca, la de València i la de Múrcia. Tota la seua crònica, que és tant com dir la seua vida en gira entorn i s'hi condensa. El *Llibre dels fets*, que és com s'intitula la crònica, recull primordialment, si no exclusivament, els fets militars, els fets guerrers. La guerra ho domina tot en la societat feudal, en la societat europea del segle XIII [...] El formidable eixamplament dels regnes cristians de la península Ibèrica sobre les despulls d'al-Andalus, que en apenes una generació deixà reduïda la presència musulmana al reducte de Granada, s'emmarca i s'entén dins l'expansió general de l'Europa feudal per totes les seues fronteres, i és contemporani de l'avanç anglés sobre el món celta, del germànic sobre el món eslau i dels croats francs i la cristiandat llatina en general sobre el món grec i musulmà.

Antoni Furió: *El rei conqueridor*, p. 51

Text 22

Si sembla probable que els colons romans instal·lats al País Valencià foren pocs en nombre, també és evident que la romanització —en idioma, en costums, en religió— va tenir una amplitud considerable. El dialecte dels mossàrabs, romànic, encara en donarà testimoniatge, segles després dins la societat musulmana. L'impacte islàmic seria, a la llarga, prou més incisiu que el romà. Les incorporacions ètniques de procedència africana, intermitents però sovintejadades, ja van pesar-hi amb una força decisiva. De més a més, la població indígena es va arabitzar totalment. L'esplendor dels petits estats musulmans en què van quedar repartides les terres valencianes era, sens dubte, obra i benefici d'una casta dominant, estrictament sarraina. De tota manera, el poble sotmés no en restà al marge, i l'assimilació fou completa i, en la major part del casos, irreversible. Només unes minories s'hi van resistir i no adoptaren les formes de vida —idioma, costums, religió— dels musulmans: eren els mossàrabs [...] Els nuclis mossàrabs, que podien representar una supervivència «nacional» anterior, van desaparèixer de mica en mica. Molts d'ells van seguir els castellans quan, en 1102, mort el Cid, abandonaren València; d'altres s'agregaren en 1125 a les forces d'Alfons el Bataller que atacaven València i Dénia, i es retiraren amb elles a territori cristià; bastants dels que van restar-hi foren exiliats al Marroc pels almoràvits.

Joan Fuster: *Nosaltres els valencians*

Porta de Sant Vicent de la Roqueta: martiri del sant.

TREBALLEM ELS TEXTOS

Text 21

1. Les societats feudals d'Europa van invadir durant el segle XIII diversos territoris fronterers. Associa els diversos pobles invasors amb les àrees que van conquerir.

- Anglesos	Imperi bizantí
- Alemanys	Gal·les
- Venècia i els croats francesos	Prússia (oriental)
	Escòcia
	Irlanda

2. Si el segle XIII és una època caracteritzada per les invasions de les societats feudals d'Europa sobre les societats veïnes, en diverses èpoques s'han donat també altres invasions d'importants conseqüències històriques. Pel que fa al territori valencià, abans de la invasió catalanoaragonesa del segle XIII, es van donar tres invasions més: dels romans, dels pobles germànics i de l'islam. Busqueu-ne la informació necessària i dateu-les.

3. Amb la invasió de l'any 713, comença la colonització musulmana del territori que hui anomenem valencià. Fins a la invasió cristiana de Jaume I, quins són els segles del predomini de la cultura musulmana en el nostre territori?

Text 22

1. Fins al segle VIII, la població del nostre territori, pel que fa a llengua, religió i costums, a quina cultura pertanyia?
2. Des de la conquesta musulmana a primeries del segle VIII, quina va ser la seua evolució?
3. Tota la població indígena es va assimilar a l'islam?
4. Qui eren els mossàrabs? Van ser majoritaris? Quin va ser el seu destí?
5. A mitjan segle XIII, quan el rei Jaume I va conquerir el nostre territori, quines eren la llengua i la religió de la població indígena?

Text 23

El País Valencià, nascut de la conquesta cristiana d'una part de l'antic Xarq al-Andalus i de la voluntat política del rei Jaume I de crear un regne nou i autònom, independent dels altres estats de la corona, és producte més de la història que de la geografia, i les seues fronteres, definides per l'avanç militar i pels tractats amb els regnes veïns, a penes coincideixen amb les demarcacions administratives anteriors. La gran frontera, en aquesta part oriental de la península, havia estat sempre el riu Xúquer, que durant l'època ibèrica havia separat les terres dels contestans de les dels edetans; que durant l'Imperi romà havia fet de molló entre la Tarraconense i la Cartaginense; que en els temps dels visigots havia marcat l'expansió màxima de l'ocupació bizantina, i que encara en els anys previs a la conquesta de Jaume I dividia els dominis musulmans de València i Múrcia.

Antoni Furió: *Història del País Valencià*

Text 24

El país conquistat [...] serà un regne nou per voluntat, per necessitat o per interessos del rei Jaume I, acompanyat en aquest projecte pels mercaders, pels juristes i per altres grups de pobladors amb vocació urbana i «moderna». Al principi són només uns pocs milers de cristians europeus en un territori nou, però ràpidament es doten d'un cos legal i d'institucions pròpies que des dels inicis es pensen com a vàlides per al conjunt de l'estat en formació. Creure ara que el nou territori i la nova estructura política eren, o podien haver estat, una simple extensió de Catalunya cap al sud, no passa de ser una fantasia retrospectiva. No consta enlloc que els nous pobladors catalans —els que po-

dien «pensar»: eclesiàstics, militars, juristes o mercaders— pensaren o es proposaren mai tal cosa. I encara que ho hagueren pensat, no haurien pogut afegir les noves terres a Catalunya, perquè això era justament el que sí pretenien els senyors aragonesos: que les noves conquestes formaren part del regne d'Aragó. Impedir això va ser una de les raons més poderoses per a fundar una entitat política nova i autònoma. L'altra raó, la més clara, va ser el reforçament del poder reial.

Joan Francesc Mira: *Sobre la nació dels valencians*

Text 25

[...] no sabem amb detall, i segurament no ho podrem saber mai, quina era la procedència exacta (de Catalunya i d'Occitània, sobretot, d'Aragó i de Navarra, però també d'altres llocs), i l'exacta distribució, del conjunt dels repobladors inicials del territori valencià. I probablement la majoria catalana dins aquestes primeres onades no va ser una majoria massiva... però sí suficient, almenys, perquè des dels inicis el seu idioma fóra la llengua política, formal, comercial i administrativa de la nova societat [...] Però quan hom constata, per exemple, que ja el 1261 els Furs de València es tradueixen del llatí al català i que en català s'escriuen i circulen la resta de textos legals i públics des dels inicis (Consolat de Mar, Manual de Consells, etc.) així com tots els textos administratius i mercantils en «llengua vulgar», cal preguntar-se *qui* escrivia en aquella llengua, i *per a qui*: si els redactors i destinataris no eren catalans de naixement, fills de catalans o assimilats a la llengua majoritària, què eren? La tesi del predomini català (predomini quantitatiu i «qualitatiu»: més nombrosos, i amb més influència i pes) en la població del nou regne és tan elemental, tan raonable, tan ajustada a tots els fets i documents coneguts, que seria superflu haver-hi d'insistir...

Joan Francesc Mira: *Sobre la nació dels valencians*

Porta de l'Almoïna amb el cimbori. Seu de València

DOCUMENTA'T

En quins tractats van fixar el Regne de Castella i la Corona d'Aragó les respectives àrees de conquesta sobre al-Andalus?

TREBALLEM ELS TEXTOS

Text 23-25

1. Quins factors van determinar l'extensió i les fronteres del Regne de València?
2. Quin era el projecte dels senyors feudals aragonesos respecte de les terres conquerides?
3. Quina va ser la determinació del rei?
4. La llengua pròpia del nou regne, de quin factor depenia?
5. Quina és la fita històrica en què, inequívocament, la nostra llengua apareix, per primera vegada, com a llengua pròpia del Regne de València?

RECAPITULEM

El rei Jaume I va ser el fundador del poble valencià. Vist des del començament del segle XXI, quina és la vigència de la seua obra? O dit d'una altra manera: quines característiques de la societat valenciana actual responen encara a les actuacions més o menys directes d'aquell rei?

Certament, el regne que ell va crear fa molts anys, segles, que va deixar d'existir. Quina va ser la sort dels Furs? El territori i les fronteres valencianes són exactament les mateixes que ell va establir? Què podem dir de la llengua pròpia del Regne de València?

Bibliografia

BELENGUER, Ernest (2007): *Jaume I i el seu regnat*, Pagès Editors, Lleida.

BELENGUER, Ernest (coord.) (1965-1990): *Història del País Valencià*, Edicions 62, 5 volums, Barcelona.

BRUGUERA, Jordi (1999): *El vocabulari del Llibre dels fets del rei en Jaume*, Institut Interniversitari de Filologia Valenciana/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, València/Barcelona.

CINGOLANI, Stefano (2007): *Jaume I, història i mite d'un rei*, Edicions 62, Barcelona.

FURIÓ, Antoni (1995): *Història del País Valencià*, Edicions Alfons el Magnànim, València.

— (2007): *El rei conqueridor*, Bromera, Alzira.

FUSTER, Joan (1962): *Nosaltres els valencians*, Edicions 62, Barcelona.

GÓMEZ, Víctor; MATOSES, Rafael i VENDRELL, Salvador (1998): *Jaume I, el naixement d'un poble*, Bromera, Alzira.

MIRA, Joan Francesc (1997): *Sobre la nació dels valencians*, Eliseu Climent, València.

REGLÀ, Joan (1979): *Introducció a la història de la Corona d'Aragó*, Moll, Palma de Mallorca.

SANCHIS GUARNER, Manuel (1981): *La ciutat de València*, Ajuntament de València.

ORTS, Pere Maria (1979): *Història de la senyera al País Valencià*, Eliseu Climent, València.

ROCA, Maria Carme (2008): *Les dones de Jaume I*, L'Esfera dels Llibres, Barcelona.

SOLDEVILA, Ferran (1958): *Vida de Jaume I el Conqueridor*, Aedos, Barcelona.

VINAS, Agnès i VINAS, Robert (2007): *La conquesta de Mallorca*, Moll, Palma de Mallorca.

EDICIONS DEL LLIBRE DELS FEITS DE JAUME I

(1982) a cura de Ferran Soldevila, Edicions 62, Barcelona.

(1983) a cura de Ferran Soldevila, dins *Les quatre grans cròniques*, Selecta, Barcelona.

(1991) a cura de Jordi Bruguera, Barcino, Barcelona.

(1995) a cura d'Antoni Ferrando i Vicent Josep Escartí, Afers, Catarroja/Barcelona.

ACADÈ
MIAVA
LENCI
ANADÈ
LALLE
NGUA ~